

גיליון 488 | תמוז התש"ף | יולי 2020

מערכות בזמן קורונה

בעיצומו של משבר הקורונה מפרסמת "בין המערכות", הפלטפורמה הדיגיטלית של "מערכות", מאמרים מקוונים של מומחים בנושא התפשטות המגפה והשלכותיה. לפניכם לקט נבחר ממאמרים אלה המתפרסמים בשיתוף מפקדת פיקוד העורף

מוסף מיוחד:
**הכוחות
למבצעים
מיוחדים**

עוד בגיליון: ריאיון מערכות - עשור ל"אביב הערבי"; התיאורטיקנים הצבאיים שראויים להיות מקורות ההשראה לקציני צה"ל; מוכנות צה"ל לטרנספורמציה הדיגיטלית; לוחמת תודעה בעידן המלחמות החדשות; מג"ד המילואים כמקצוע; חזבאללה והחזיתם ולקחים מן המלחמה בתימן

בספר **משלי** מוזכרת התחבולה הצבאית בפרקים שונים: "כי בתחבולות תעשה לך מלחמה ותשועה ברב יועץ" (**משלי**, כד: 6); "מחשבות בעצה תכון ובתחבולות עשה מלחמה" (**משלי**, כ: 18); "באין תחבולות יפל עם, ותשועה ברב יועץ" (**משלי**, יא: 14). במהלך השנים הוכח פעם אחר פעם כי במלחמה התחבולה היא עיקרון מן המעלה הראשונה. התחבולה, שעיקרה הוא שינוי כללי המשחק, נותנת למשתמש בה יתרון מול היריב הפועל במסגרת הכללים. בלחימה האסימטרית התחבולה ננקטת בדרך-כלל על-ידי הצד החלש, אך לעיתים גם הצד החזק נוקט שיטות שונות מן הצפוי כדי שיתאימו לחימה.

בצה"ל נעשה שימוש בלוחמת קומנדו כבר במלחמת העצמאות - במסגרת גדוד הקומנדו ה-89 של חטיבה 8, שהיה תחת פיקודו של משה דיין. מאז נעשה שימוש כחוט השני בכוחות מיוחדים במלחמות ובמבצעים שונים של צה"ל במסגרות שונות - בזרוע האוויר פועלות יחידת שלדג ויחידה 669; בזרוע הים פועלת שייטת 13; ובאמ"ן - סירת מטכ"ל. לזרוע היבשה לא הייתה מסגרת אחת לכוחות עד 2015 - שבה הכריז הרמטכ"ל רא"ל גדי איזנקוט על הקמת חטיבת עוז במסגרת תר"ש "גדעון". מספרה של החטיבה הוא 89 - לזכר אותו גדוד מיתולוגי.

היום, כמו בעבר, מתנהל דיון על מקומם של הכוחות למבצעים מיוחדים. אל"ם רועי לוי, מפקד עוצבת ברעם, עסק במאמרו "להרוג את רומל", שהתפרסם ב**מערכות** 480-481, ביתרונות הלחימה בעומק במתווה האסימטרי. לדבריו, החיבור של כוחות הקומנדו הפועלים באופן עצמאי בשטח לתכלית האסטרטגית כדי שיוכלו לפעול לאורה, ומתן חופש פעולה במתווה של עקרונות שנקבעו מראש, הם המפתח למיצוי הנכון של הכוחות האלה לשם הכנעת האויב. אחת מההצעות שהועלו במאמר הייתה לגרום לכך שהקומנדו יפעל במתווה של גרילה מודרנית תוך ניצול היתרונות של צה"ל, כלומר, ניצול הלחימה האסימטרית לטובת הצד החזק.

בגיליון זה ייחדנו מוסף שנוגע לכוחות למבצעים מיוחדים - החל באבולוציה שלהם בעת המודרנית על גלגוליהם השונים; עבור דרך בחינה של הפעלתם במלחמה סדירה - מלחמת יום הכיפורים היא מקרה הבוחן שלה; וכלה ב"למידת עמיתים" - מבצע "קרנף" שביצעה יחידת הריינג'רס - כוחות העילית המוצנחים של צבא היבשה האמריקני - באוקטובר 2001 באפגניסטאן.

רשימת עקרונות המלחמה של צה"ל שפורסמה ב-1998 מונה עשרה עקרונות, ובהם עקרון התחבולה. גם ברשימה של הצבא הבריטי ובזו של הצבא האמריקני מופיע העיקרון הזה - אמנם תחת המילה "הפתעה", אך המשמעות זהה: ככל שפועלים מחוץ לקופסה מגיעים להישגים גבוהים יותר.

עדי לרנר
העורך הראשי

בית התוכן המקצועי של צה"ל לצבא ולביטחון לאומי
נוסד בתרצ"ט 1939

גיליון 488 | תמוז התש"ף | יולי 2020
<http://maarachot.idf.il>

מפקד מערכות: ד"ר אמיר גילת
עורך מערכות: עדי לרנר
סגנית עורך: יעל קולטון זיו
חברת מערכת: אביטל רגב-שושני
עיצוב ועריכה גרפית: סטודיו זאב אלדר

ISSN 0464-2147

טלפון: 03-7607585

דוא"ל המערכת: maarachot@idf.il

כתובת למכתבים: ד"צ 02624 צה"ל

יצא לאור באמצעות משרד הביטחון - ההוצאה לאור

הדעות והתפיסות המובעות במאמרים מבטאות את דעתם האישית של הכותבים.

תגובות למאמרים יפורסמו בגיליון העוקב בלבד.

מערכות מעתה גם באתר צה"ל.
לכניסה לעמוד מערכות באתר צה"ל
סקרו את ה-QR.

לתכנים נוספים בנושאי צבא וביטחון לאומי
הצטרפו לדף הפייסבוק של מערכות.

לעדכונים שוטפים הצטרפו לערוץ הטלגרם של מערכות.

לציצים שוטפים הצטרפו לטוויטר של מערכות.

הוצאת "מערכות"
אבלה על מותו של
סא"ל ("מיל") צבי עופר ז"ל

חבר מערכת יקר
שערך בהוצאה ספרים רבים
משתתפים בצער המשפחה

4 | ריאיון מעצרבנות: עשור ל"אביב הערבי" מהפכות ותמורות

ד"ר אמיר גילת, מפקד מערכות

"ישראל, בסופו של דבר, צריכה ללמוד היטב את הקולות ולהכיר את הצבעים ואת הגוונים ביער המזרח התיכון. תצלום אוויר שצולם מגובה של שמונה או עשרה קילומטרים לא מספיק כדי לראות את היער". ריאיון מערכות עם ראש מרכז משה דיין, פרופ' עוזי רבי

10 | רק דגים מתים שוחים עם הזרם

התיאורטיקנים הצבאיים שראויים להיות מקורות ההשראה לקציני צה"ל

אלוף יעקב בנג'ו, רח"ט תהוד"ח ומפקד הגיס הצפוני
ד"ר טל טובי, מרצה בכיר במחלקה להיסטוריה כללית, אוניברסיטת בר-אילן

במקצוע הצבאי יש היבטים טכניים מהותיים ומעשיים לחייו של חוסם ומפקד כאחד. עם זאת, ללא תיאוריה והבנת שורשיה העמוקים, אין למקצוע הצבאי ולא לה העוסקים בו שום היתכנות לממש את התוחלת המוטלת עליהם - ניצחון במלחמה

16 | מוכנות צה"ל לטרנספורמציה הדיגיטלית

סא"ל ליאור לוי, רע"ן תקשוב מפקדת העומק

כדי לאפשר לצה"ל את הזינוק והפריצה לעבר מיצוי יכולותיו בנסיבות המשתנות ולהשגת שטף של ידע ומידע, נדרש מימוש של התפיסה החדשה והפעלת סמכות צה"לית כרגולטור. הקמת מנהלת הטרנספורמציה הדיגיטלית והפעלתה החל מספטמבר 2019, מאפשרות מתן מענה רב-ממדי בהפעלת כוחות בניין הכוח הדיגיטלי באופן מטריציוני

22 | חזבאללה והח'ותים ולקחים מן המלחמה בתימן

אל"ם (מיל) ד"ר שאול שי, מרצה במרכז הבינתחומי בהרצליה ועמית מחקר בכיר במכון למדיניות נגד טרור (ICT) במרכז הבינתחומי בהרצליה. לשעבר סגן ראש המועצה לביטחון לאומי

המערכה על ההגמוניה במזרח התיכון, דרך הפריזמה של הלחימה בתימן, עלולה לשאוב את ישראל פנימה, ללב המערכה, ללא רצונה. על ישראל לעקוב בקפידה אחר ההתפתחויות כדי להקדים ולמנר ניסיונות של איראן ושל חזבאללה ליישם את הנלמד בבירה זו בחזית רמת הגולן ובלבנון

הכוחות למבצעים מיוחדים

26 | האבולוציה של הכוחות למבצעים מיוחדים בעת המודרנית

יאיר אסנכבר, יועץ ודוקטורנט, חוקר את הכוחות למבצעים מיוחדים כמייצגים של תרבות אסטרטגית

הכומ"מ מיועדים לביצוע משימות הדורשות מיומנות ייחודית, שמסיבות שונות אין לכוחות רגילים. ייעודם וצורתם השתנו באופן משמעותי במהלך שלושה שלבי התפתחות עיקריים לאורך ההיסטוריה, מאז שנוצרו בתקופת מלחמת העולם השנייה ועד ימינו אנו. לכן, להצלחתם או לכישלונם המבצעיים יש חשיבות סמלית ותודעתית רבה

33 | הפעלת כוחות למבצעים מיוחדים במלחמה סדירה: מלחמת יום הכיפורים כמקרה מבחן

ד"ר טל טובי, מרצה בכיר במחלקה להיסטוריה כללית, אוניברסיטת בר-אילן

בגלל אופייה של המלחמה, כהתנגשות אפוקליפטית של מסות אש ותמרון משוריין, הרי במלחמת יום הכיפורים היו הכוחות למבצעים מיוחדים, של כלל הצבאות, גורם מסייע אשר אפשר את הפנייתם של כוחות סדירים לעסוק בלחימה אינטנסיבית. בבחינה כוללת, מידת תרומתם של הכוחות למבצעים מיוחדים הייתה בעיקר בתחום הסיוע הקרבי הטקטי

40 | מבצע "קרנף": מה כדאי לחטיבת הקומנדו ללמוד מרג'ימנט הריינג'רס של צבא היבשה האמריקני

גל פרל פינקל, מתאם תוכנית צבא ואסטרטגיה במכון למחקרי ביטחון לאומי סא"ל ירון, סמח"ט עוז

הלחימה בעומק מציבה בפני צה"ל שורה של אתגרים. במאמר זה נבחנה רג'ימנט הריינג'רס ה-75 - יחידה בצבא האמריקני המקבילה לחטיבת הקומנדו בצה"ל - דרך אופן ההתפתחות שלה, השיטות שבהן היא בוחרת להתאמן ואף באמצעות ניתוח של אחת הפשיטות שביצעה, כדי להבין מה יכול צה"ל ללמוד מניסיונם של אלו שצעדו בשבילים דומים לפניו

48 | כשהתותחים רועמים, המוזות שותקות. האומנם?

אורטל עמר בר, חוקרת במרכז לתקשורת בין-לאומית באוניברסיטת בר-אילן; מייסדת-שותפה בארכיון צד"ל לתיעוד ולמחקר; מתמחה בחקר מיתוג אזרחי, הגיונות קהילתיים ופסיכולוגיה תרבותית

השימוש בלוחמת התודעה כחלק בלתי נפרד מאסטרטגיית תכנון המערכה חשוב מאין כמוהו. לא כתגובה למצב נתון או אירוע מתגלגל, אלא ככלי טקטי מובהק בניהול אסטרטגי ארוך טווח של מערכה. עם זאת, לוחמת תודעה נכונה ויעילה היא כזאת שמאופיינת בשיטת עבודה עקבית ורציפה, ועדיין איננה מנותקת מהקשר אזרחי ומהחלטות מדיניות

מערכות | בזמן קורונה

54 | לקט מאמרים בנושא התפשטות המגפה

בעיצומו של משבר הקורונה מפרסמת "בין המערכות", הפלטפורמה הדיגיטלית של "מערכות", מאמרים מקוונים של מומחים בנושא התפשטות המגפה והשלכותיה. לפניכם לקט נבחר ממאמרים אלה, המתפרסמים בשיתוף מפקדת פיקוד העורף

58 | התמרון היבשתי חיוני לנטרול איום הרקטות על יישובי ישראל: דגשים, יכולות, פערים ומגמות

סא"ל (מיל) מקסי י' בלום, מתמחה בתחום שרירות ומיגון פלטפורמות לחימה קרקעיות, מחלוצי מערכות ההגנה האקטיבית

בלחימה נגד איום הרקטות נדרש רעיון מבצעי אחר, ולפיו יש לתעדף השמדת מצבורי תחמושת רקטית של האויב במהירות מרבית. יש להשקיע בפיתוחה של פלטפורמה קרבית ייעודית קטנה, המתמרכת בשטחים מורכבים, מוגנת נגד כלל האיומים, בעלת כושר ספיגה ועצירה של המטח הראשון לצד כושר תגובה מידי להשמדת התוקפן

מפנקסו של מג"ד

64 | מג"ד המילואים כמקצוע

סא"ל (מיל) ירון בוסקילה, לשעבר מג"ד מילואים במגמ"ש, אוגדת יו"ש

העיסוק הצבאי הוא מקצוע המצריך מפקדים מיומנים ומקצועיים שיובילו את יחידותיהם לניצחון חד, ברור ובלתי מתפשר. עם מלוא ההערכה והכבוד לאנשי המילואים המשמשים כמג"דים, בשלה העת להחליפם באופן מדורג ושיטתי בקצינים סדירים, מנוסים ומקצועיים

תגובה

68 | ביטחות - חלק ממכלול השיקולים

אל"ם (מיל) מרק בוואר | סא"ל (מיל) צחי אלטמן

הביטחות במבצעים היא פרמטר חשוב שיש להתייחס אליו. ואולם, ככל גורם אחר היא אינה עומדת בפני עצמה אלא מהווה מרכיב במכלול השיקולים של המפקד. משום כך, רשאי המפקד ליתול סיכונים מחושבים גם בתחום הביטחות, אם יגיע למסקנה כי הללו יתרמו להשגת המשימה. תגובה למאמר של סא"ל (מיל) ד"ר דותן דרוק, "הביטחות במבצעים", גיליון 487, עמ' 40-45

70 | הערות שוליים

עשור ל"אביב הערבי" מהפכות ותמורות

"ישראל, בסופו של דבר, צריכה ללמוד היטב את הקולות ולהכיר את הצבעים ואת הגוונים ביער המזרח תיכוני. תצלום אוויר שצולם מגובה של שמונה או עשרה קילומטרים לא מספיק כדי לראות את היער".

ריאיון מערכות עם ראש מרכז משה דיין, פרופ' עוזי רבי

הריאיון המצולם מופיע בערוץ היוטיוב של "מערכות" וזמין גם כפודקאסט באתר זה"ל

הפגנות בכיכר תחריר, מצרים. בניגוד למאה ה־20, ראינו בסופו של דבר ציבור שמדמיין את עצמו כשחקן פוליטי ויוצא לכיכרות"

מסביר פרופ' רבי. "הוא נולד לפני עשור, ועתיד היה לשנות חלק ניכר מהמציאות שהתרגלנו אליה בעקבות התהליכים שהתגלגלו כאן".

מה ראינו ב"אביב הערבי" שלא ראינו קודם?

"בניגוד למאה ה־20, ראינו בסופו של דבר ציבור שמדמיין את עצמו כשחקן פוליטי ויוצא לכיכרות. אפשר לומר שכל הדבר הזה מתמצה במימרה בערבית שפירושה: 'העם רוצה בהדחת המשטר'. צריך להבין שבשונה מחברה מערבית, בחברה הערבית זה לא דבר מובן מאליה. במזרח התיכון זה אומר שחלק

עשר שנים חלפו מאז ההפגנות הסוערות בתוניסיה שהתפשטו לאחר מכן למזרח התיכון כולו, ונדעו בשם "האביב הערבי". עשר שנים הן פרק זמן מתאים למבט רטרוספקטיבי אל המשמעויות שעולות מהמהפכות השונות. לרגל התאריך העגול שוחחנו עם פרופ' עוזי רבי, ראש מרכז דיין ללימודי המזרח התיכון ואפריקה באוניברסיטת תל-אביב, על הרקע ל"אביב הערבי", ובדקנו מדוע גובה הלהבות היה שונה ממדינה למדינה, מה ניתן ללמוד ממה שהתחולל לקראת מהפכות דומות, ובעיקר - מהן המשמעויות לישראל. "האביב הערבי" הוא בעצם המפץ הגדול במזרח התיכון",

ד"ר אמיר גילת, מפקד מערכות

ניח שההצתה של בועזי בתוניסיה לא הייתה מתוכננת. גם ההתפתחויות שבאו אחריה במדינות השונות היו ספונטניות?

"השלב הבאים הגיעו באופן שאנחנו מכנים 'אפקט הדומינו'. כאשר זה נגע במדינה פריפריאלית יחסית כמו תוניסיה - היה באזור יחס אחד לאירועים, אבל כשזה הגיע למדינה הגדולה והחזקה במדינות ערב, וכשהספינקס הזדעזע - ברור היה שמדובר כאן בתופעה ייחודית שבהמשך נחזה בתוצריה ובאפקט שיתפשט למזרח התיכון כולו".

הזכרת את הרשתות החברתיות. עד כמה התנהל "האביב הערבי" ברחבי הרשת?

"הרשת לעולם לא תהיה הגורם הבלעדי, אבל אין ספק שהיא יוצרת מעין תיאטרון שלא היה קיים לפני כן. אנשים מדמיינים את עצמם כשחקנים פוליטיים, ובמציאות שבה לכל אחד יש לכאורה אפיק טלוויזיה משלו, ערוץ יוטיוב שדרכו הוא מנהל קבוצת רשת, לכל אחד מהם יש מה להגיד. נוסף על כך, מציאות כזאת מגרה את הדמיון ואת הקריאה לפעולה של אחרים, וזה עוד כוחה. הרשת היא מכשיר חשוב מאוד, ששינה ועודנו משנה את כללי המשחק בהפצה של המסר ובמהירות שבה הוא 'מדביק' את הסובבים. ב'אביב הערבי' קיבלנו חברות שהן אורייניות מטבען ומביעות את עצמן, כך שהשמועה שיצאה דרכן עשתה לה כנפיים במהרה. ראינו במצרים ובמדינות ערביות אחרות דפים ברשת שהכותר שלהם 'אנחנו כולנו בועזיז'. כלומר, מה שקרה לאותו רוכל בתוניסיה - יכול לקרות בכל מקום. אותו אפקט הדבקה גורם לכך שהרעיון עובר מן הפרט אל הכלל. כאשר עיתונאי של ביי-בי-סי, סי-אן-אן או אל-ג'זירה יורד לכיכר לטובת כתבה, למי הוא יגיש את המיקרופון - למבארק? לבן-עלי (שליט תוניסיה, א"ג)? לא, הוא יושיט את המיקרופון למפגין בכיכר. אותה הושטת מיקרופון היא זאת שגורמת לאנשים לדמייין עצמם כשחקנים".

הגורמים שצינת קודם כסיבות שהביאו לפרוץ "האביב הערבי" הרי היו קיימים גם בשנות ה-90 של המאה ה-20. מתוך חומר הבעירה שהצית את רחובות המזרח התיכון במאה ה-21, כמה לדעתך מקורו ברשתות החברתיות?

"אני חושב שהרשתות החברתיות הן טריגר. הייתה כאן מהפכה של ציפיות עולות, וצריך לזכור שבעולם הערבי אנחנו מדברים על אוכלוסייה צעירה באופן יחסי. מצד אחד יש בה יותר משכילים, ומצד אחר פחות עבודה. התסכול מגיע מאותם יושבי קרנות רחוב מתוסכלים, שבאים ואומרים לעצמם 'המדינה לא עומדת באמנה החברתית שחתמתי איתה לכאורה. הלכתי ללמוד, מכיוון שחשבתי שבסופו של דבר אקבל עבודה מסוימת, ובסופו של דבר אני גומר בדוכן ירקות'. בלי לפגוע חלילה בעיסוק הזה. לאנשים נוצרה אכזבה מתמשכת. שוב אני אומר, עם בוא האתר ויקיליקס, עם בוא הרשתות החברתיות - האש לובתה משום שהרשתות נתנו לה במה וביטוי".

כאשר אתה מתבונן ב"אביב הערבי" מבחינה תרבותית, היכן נכנס נושא המאבק החילוני-דתי?

"אם אני מסתכל היום, בשנת 2020, על המזרח התיכון ומנסה לומר איזה סדר נוצר כאן - ניתן להגיד שמדובר באי סדר. מי שאחראי לו אלה כל אותן שלוחות רעיוניות, כל הגחמות וכל החלומות ש'האביב הערבי' היה בעצם הקריאה שלהן את מפת

מהמשוואה שהכרנו של יחסי שליטים-נשלטים היתה הפך, ותהא אשר תהא המציאות העתידית במזרח התיכון - ידע כל שליט שיושב על כיסאו שהעם איננו עוד אבן שאין לה הופכין. אם הציבור חושב שהשליט הגדיש את הסאה - הוא יכול להגיע לכיכר ולהפוך לזרע פורענות. כך קרה לשליט לוב מעמר קדאפי, כך קרה לנשיא מצרים חסני מברק וכך קרה למנהיגים אחרים".

מהו הגורם שהצית את המהפכות שאירעו בעשור האחרון?

"יש כמובן תזות מתזות שונות על הסיבות לפרוץ המהפכות. אני בצורה כזאת או אחרת חש שהיה כאן מצרף של דברים שצריך לקחת אותם בחשבון. קודם כול יש לזכור - אנחנו במאה ה-21, והאופרה היא אחרת לחלוטין מבחינת המיצוב של האזרח, האדם הפשוט, ושל היכולת שלו להיחשף לעולמות תוכן אחרים ולתרבויות אחרות. יש מי שקרא ל'אביב הערבי' 'מהפכת הפייסבוק'. אני באופן אישי לא רוצה לקרוא לו כך, אבל אנחנו בהחלט יכולים לומר שנפלאות הרשת שיחקו תפקיד חשוב בהפצת מסר מהיר, וביצירה של התגודדות בכיכרות.

אני חושב שחלק ניכר מהדברים שראינו בעשור הראשון של המאה ה-21, הוא מה שבמידה רבה חוקרים כלכליים יקראו לו 'מהפכה של ציפיות עולות'. אנשים רבים חשו, גם מהשליטים שלהם, שיש פה ושם עלייה בשיעורי הצמיחה, אבל שבעצם אומרים לך שיש התקדמות במקרו ואתה לא יכול לראות את הביטוי במיקרו, כלומר בכיס שלך. יש תחושה שמשוה באמצע נגדע, ושמישהו לוקח את הכסף שלך אליו. ברחבי המזרח התיכון עלתה שאלה גדולה, לכאורה פשטנית, שאתה שומע במקומות רבים: 'איפה הכסף?', ואולי יותר נכון לשאול, 'מי לקח אותו?'. הגיעו הדלפות לא מעטות על שחיתויות, על עושר אגדי ומוחלט של השליטים על חשבון הציבור, ולכן מה שקרה כאן הוא שהציבור החל לדבר, או יותר נכון לדבר את עצמו. ראינו במצרים ובמקומות אחרים תנועות כמו 'כפאיה', שזה בערבית 'מספיק ודי'; ראינו תרעומת נגד מברק שרצה להוריש את השלטון לבנים שלו, כאילו מדובר במלוכה ולא ברפובליקה ערבית; כל הדברים האלה הצטברו לכדי מסה סוציו-פוליטית, שבשלב מסוים התפרצה".

האם "האביב הערבי" פשוט התפרץ, או שמדובר באירוע שהיה מתוכנן?

"אין מהפכה מתוכננת, ולא שמענו מעולם על מהפכה ששולחת טלגרמה על בואה. כולם מכירים את הסיפור של הירקן מוחמד בועזיז בעיר פריפריאלית בתוניסיה, שהצית את עצמו. אם זה היה קורה לפני 30 שנה, סביר להניח שזה היה זוכה לאיזושהי אמרת צד באחד העיתונים. מכיוון שהאירוע התרחש ב-2010, ובוועזיז הותיר פוסט בפייסבוק - העניין רץ ברשת כאש בשדה קוצים".

תצלום אוויר שצולם מגובה של שמונה או עשרה קילומטרים לא מספיק כדי לראות את היער, מכיוון שמדובר בעולם שיש בו אוריינטציות שונות וריבוי ידיים, ורק אדם שאינו מבין בעניין יוכל להרשות לעצמו לבוא עם איזשהו סרגל אחד או הנחה כוללת. ישראל תצטרך להיות ערנית ובעיקר רספונסיבית, כלומר בעלת יכולת תגובה, והכי חשוב יהיה לדעת לזהות סיכונים ולאתר הזדמנויות. במזרח התיכון אין 'זבנג וגמרנו', אין נוסחה מנצחת, ובסופו של דבר כל מהלך זקוק לחקירה, לדרישה ולמאמץ סיזיפי מתמשך שבא ואומר, יש כאן הזדמנות וכדאי לנצל אותה.

קח לדוגמה את היחסים של ישראל עם מדינות המפרץ - סעודיה ואיחוד האמירויות. ראה את התמונה שמתקבלת במצרים כיום, או בירדן. יש בעיות עומק, והן נותרו כאן, אבל העולם הערבי בסופו של דבר משול בעיניי לעולם שבו כל בדיד לעצמו. המימרה השגורה במצרים כבר מהתקופה של אנואר סאדאת היא 'מצרים תחילה'. בירדן, מימי המלך חסין וגם אצל בנו עבדאללה, המימרה היא 'ירדן תחילה', ואתה מקבל כאן בעצם זירה שבמאה ה-20 הבנת במונחים כוללים של ישראל מול העולם הערבי. כיום רוב המדינות הערביות אינן רואות עוד בישראל איום קיומי, והשאלה היא אם ישראל תדע לבנות במינן נכון את מערך שיתוף הפעולה, כדי להיטיב עם האינטרסים באופן הדדי - גם שלה וגם של מדינות שבאות איתה במגע."

בוא נחזור להתמודדות של המדינות עצמן עם "האביב הערבי". כיצד הופעל הצבא במדינות השונות?

"כל מדינה היא סיפור אחר - במדינה כמו סוריה, שבה הצבא נאמן לשלטון שמבוסס על בני העדה העלווית, הצבא נצמד לשולי גלימתו של בשאר אל-אסד מתוך הבנה ברורה שאם הוא נופל - גם הצבא ישלם את המחיר. במצרים, להבדיל, כשיבואו שריוניות הצבא לכיכר תחריר - הן יתקבלו בפרחים משום שאנשי הצבא ואנשים מהעם יגידו 'הצבא והמורד זה בעצם יד אחת'. הנה לך שתי מדינות ערביות שבשתייהן הסיפור של הצבא שונה לחלוטין, ואתה יכול לקחת את זה למקומות האלה בהרחבה או בדקדקנות."

מה אנחנו צריכים ללמוד מניסיון ההפיכה בסוריה בכל הנוגע לתוצאותיה? הרי שם המורדים הפסידו.

"סוריה הפכה להיות פרצה שקוראת לגנב. בוא ניקח את סוריה כמיקרוקוסמוס של המפץ הפוליטי במזרח התיכון: בסופו של דבר יש שם מיעוט שמגונן על עצמו כמו בארץ העלווים, בלטיקה ובטרטוס. גם עכשיו, ב-2020, כשאתה בוחן את המציאות הסורית - כל אגף שם הוא סיפור של מי שמנסה לעשות נפשות לעצמו על-גבי הקלחת במדינה. בצפון מזרח נמצאים הכורדים שחלמו על אוטונומיה, והאמינו שלחימה בדאעש בתוך סוריה תזכה אותם בסוף יום בתופינים מסוימים ברמה הפוליטית, והתאכזבו. נישא על כנפי האכזבה שלהם נכנס אחד מאויביהם - נשיא טורקיה רג'פ טאיפ ארדואן - לתוך סוריה, ולקח נחלה לעצמו. נוצר עימות סורי-טורקי שצריך לקחת אותו בחשבון. אם תפנה מזרחה תראה את האיראנים; נוסף עליהם קיימות המיליציות השיעיות שמנסות לתקוע יתד ברמת גולן - דבר שמכניס את ישראל למערכה. סוריה הפכה בלי משים לחבל ארץ שמרכז את שלל הכוחות הפעילים, ועוד לא הזכרתי את השחקן הגדול והחשוב מכולם - רוסיה."

פרופ' עוזי רבי. "חלק מן המדינות הפכו שסועות בשל המלחמה, וכיום הן נקראות 'מדינות' רק לצורך הקרטוגרפיה או הגאוגרפיה"

המציאות. 'האביב הערבי' נתן לכל אותם רעיונות לצוף על פני השטח, וכיום יש מזרח תיכון שחלק ניכר ממה שמתחולל בו היה מאבק על חזונות. קח לדוגמה את מצרים, ושים אותה על שולחן הדיונים. בתחילה היה מבארץ החילוני, אחריו עלה מוחמד מרסי והאחים המוסלמים הדתיים לשנה אחת - ובהמשך שוב חילוני בדמות עבד אל-פתח א-סיסי.

מטעם האחים המוסלמים אלה אנשים שאמרו 'האסלאם הוא הפתרון'. הם יצאו נגד מבארץ ואחרים, והייתה להם עדנה למשך שנה. הם לא הצליחו להחזיק יותר מכיוון שפרט לחזון, לא היה להם הידע איך לנהל מדינה."

מה זה אומר באמת על התנועות האסלאמיות כמו האחים המוסלמים ודעאש, ועל ירידת קרנן?

"קודם כול, מה שאנחנו יודעים לומר עכשיו הוא שהם יודעים לחטוף מהר מאוד בזמן אמת, להתגלח על הזקן של מישהו אחר ולקחת שלטון. אנחנו מבינים שלנהל מדינה ולתת שיניים לאמירה 'האסלאם הוא הפתרון', זה דבר שחסר מאוד אצלם. במצרים הכישלון של האחים המוסלמים בולט, ולכן קמו להם מתחרים של ג'האד סלפי בדמות קבוצות כמו אל-קאעדה ודעאש. הרף של הקבוצות האלה גבוה, הציפיות עצומות, וקרקע המציאות - לנהל מדינה - הוא כנראה משהו אחר, שאותו הם לא יודעים לעשות מספיק טוב.

כרגע יש נפילה של האחים המוסלמים, אבל בל נתבלבל - הם עדיין בתמונה. הם מאתגרים את א-סיסי במצרים, יש להם תמיכות מטורקיה, מקטר. אנחנו רואים עולם ערבי שיש בו גוונים וקולות רבים, סופרמרקט של חזונות ורעיונות. ישראל, אם תרצה לחיות טוב יותר, נכון יותר, יעיל יותר במזרח התיכון - תצטרך ללמוד את היער האזורי, מכיוון שהוא מגוון. הוא איננו מונוליתי כמו שהיה במאה ה-20, עולם ערבי אחד ומאוחד נגד ישראל."

בעניין הזה, על מה מערכת הביטחון בישראל צריכה לשים עין?

"אני חושב שישראל, בסופו של דבר, צריכה ללמוד היטב את הקולות ולהכיר את הצבעים ואת הגוונים ביער המזרח תיכוני.

הפגנות בסוריה. "הצבא נצמד לשולי גלימתו של בשאר אל-אסד מתוך הבנה ברורה שאם הוא נופל - גם הצבא ישלם את המחיר"

או כל מדינה מזרח תיכונית אחרת תצטרך לשאול את עצמה לפשר השינוי, ולהתאים את האינטרסים שלה".

נמשך את המסע שלנו לאורך גבולות מדינותינו השכנות. למה "האביב הערבי" דילג על לבנון? האם כיוון שזאת מדינה נוצרית?

"לבנון כבר איננה מדינה נוצרית. הארומה הנוצרית חזקה מאוד בלבנון, אבל שנים קודם ל'אביב הערבי' דיללו את האוכלוסייה הנוצרית בלבנון עד דק. כאשר מתבוננים בלבנון צריך לזכור שזאת מדינה שעברה מלחמות אזרחים עשורים רבים לפני פרוץ 'האביב הערבי'. מדינות מסוג זה, שעוברות מלחמות אזרחים, הציבורים שבהם פרקטיים במובן שהם אינם קושרים זרים למהפכה שבדרך, ולא חושבים שהמהפכה, כל מהפכה, תביא את השינוי. כך ראינו גם באלג'יריה, שעברה בעשורים הסוגרים של המאה ה-20 מלחמות עקובות מדם.

באחד מביקוריי שלי בעמאן, שלוש-ארבע שנים לאחר 'האביב הערבי', שאלתי את אחד מדידי הירדנים בנוגע לסבירות של 'אביב ערבי' בירדן. 'אנחנו רוצים שינוי', ענה לי, 'אבל אם שינוי זה מה שאנחנו רואים בסוריה - אז לא תודה. לא למהפכה כזו אנו מפללים'. כאמור, הציבורים במדינות כאלה זהירים יותר בנושא, מכיוון שהם רואים מה קורה במדינות השסועות ממלחמות אזרחים ויודעים שיכול להיות גרוע יותר. לכן חלק מהציבורים במזרח התיכון הגיעו להבנה

איך אתה רואה את המעורבות הרוסית בכל הסיפור הסורי? מה האינטרס שלה וכיצד היא ניצלה אותו ב"אביב הערבי"?

"כפי שציינתי, 'האביב הערבי' יצר פיתויים רבים וטמן בחובו הזדמנויות למציאות חדשה. תחום שבו אנחנו יכולים לומר בוודאות שרואים את השינוי - הוא חילופי המשמרות. אומר זאת כך, מאז 'האביב הערבי' ארצות-הברית חודרנית פחות, ובעיקר מכונסת בעצמה".

האם אתה מתכוון לארצות-הברית תחת ממשל טראמפ?

"הכוונה היא לארצות-הברית תחת הממשלים של אובמה ושל טראמפ. אם יש דבר אחד שמשותף לשני הנשיאים האמריקנים - זהו עניין האיזולציה (בידוד). שים לב לאירופה המשוסעת, אותה אירופה ש-200 שנה הבנו את המזרח התיכון בהתאם לצו האינטרס שלה. בפעם הראשונה אחרי 200 שנה אנחנו יכולים לומר בריש גלי שהמערב איבד את חיוניותו במזרח התיכון, ולתוך החלל שנוצר הגיעה רוסיה, ששואפת לחדש ימיה כקדם ומבינה באופן ציני לפעמים את המזרח התיכון בצורה של קלפי מיקוח שבהם היא יכולה להשתמש. רוסיה באה לאגן המזרחי של הים התיכון ותשכון שם לבטח, ותתחיל לנהל את העניינים. רוסיה לא פטורה מבעיות, אבל מביאה איתה ניחוחות אחרים. שים לב לענק הלוחש מסין שבולע נתחים כלכליים רבים במזרח התיכון, וכל זאת בשל העובדה שאנחנו נמצאים בחילופי משמרות. מדינה כמו ישראל

שלפעמים עדיף לשמור על הקיים, כמו שנאמר, 'תן לי לחיות עם השטן שאני מכיר'."

אם נצלול לתוך לבנון, אחד השחקנים המרכזיים בניסיון המהפכה בסוריה היה ארגון חזבאללה. כיצד השפיע 'האביב הערבי' עליו ועל תנועת חמאס ברצועת עזה?

"אפשר לדמות את מצבם לנסיעה ברכבת הרים. בתחילת הדרך נראה היה שחמאס עולה על המסלול הנכון, האחים המוסלמים משתלטים על מקומות שונים במצרים, התמיכה מגיעה מטורקיה וכך הלאה. יש לזכור שחמאס יצאו חוצץ נגד אסד, ואף תמכו ביריב הנחצי של המשפחה - האחים המוסלמים בסוריה. ואולם, כיום חמאס בעצם מצטנפים בעזה, חזבאללה מצטנף בלבנון. שני הארגונים סובלים מיד קצרה יותר של הפטרון שלהם ולדעתי מתחילים לחשב את הדברים אחרת, בלחץ נסיבות העיתים. הם לא ינטשו את נקודות המוצא, ובראשן מלחמת שמד נגד ישראל, אבל נראה שהסיפור של דברי הבלע נגד ישראל הוא בעצם כיסוי. באופן מעשי הארגונים האלה חפצים חיים, ולכן יצטרכו להתקרב בצורה מסוימת לכיוון אמצע פרקטי כדי להמשיך לחיות."

ספרך החדש עוסק בעולם הערבי. איך נראה העולם הערבי מנקודת מבטך אחרי עשור של מהפכות?

"חלק מן המדינות הפכו שסועות בשל המלחמה, וכיום הן נקראות 'מדינות' רק לצורך הקרטוגרפיה או הגאוגרפיה. באופן

מעשי, עיראק אינה מדינה בת-קיימה בעיניי, סוריה אף היא לא, ולוב ותימן הן ודאי לא מדינות אלא בעיקר במה למלחמות אזרחים מדממות שאי אפשר להפסיקן. הסיבה פשוטה - הקליינטים מוזנים תדיר בין אם על-ידי מעצמה אזורית או על-ידי מעצמה חיצונית, ומה שחשוב למעצמה הוא שהקליינט שלה לא ירים את ידיו בכניעה למעלה. לכן כל אימת שנראה שהוא נחלש - היא תגביר את המאמץ, והדבר מוביל לריבוי מתחים.

הספר שלי נקרא בעברית 'בחזרה לעתיד'.* ההנחה שלי היא שאנחנו מדברים על זמן מזרח תיכוני, שהוא סוג של אוקסימורון. לכאורה מבחינה כרונולוגית אנחנו מתקדמים בשנים, וככל שאנחנו מתקדמים מה שהיה פעם הופך להיות חשוב יותר. לכן השתמשתי בעצמי בקלישאה 'בחזרה לעתיד'. זה משהו שאנחנו רואים אותו במדינות כמו תימן, לוב ועיראק: הגחמות של פעם, הזהויות של פעם - זהויות קמאיות - עולות ומציפות את האזור. מצד אחד הכורדים, סונה ושיעה, ערבים ופרסים במאבק איתנים. אלה לא דברים חדשים, אלא דברים ש'האביב הערבי' פשוט הפך לסוג של טריגר שמחזק אותם. על כן מה שיש לנו כאן זאת אג'נדה אחרת.

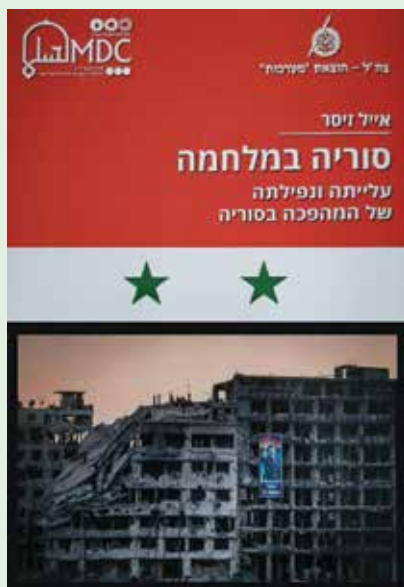
המתבונן בעדשת המאה ה-20 לא יכיר את המזרח התיכון. הוא יחפש את הטרימינולוגיה של המאה ה-20 - ישראל מול מדינות ערב - אבל לדאבונו הטרימינולוגיה והלקסיקון של המאה ה-21

* עוזי רבי, בחזרה לעתיד - המזרח התיכון בצל האביב הערבי, רסלינג, 2016.

סוריה במלחמה: עלייתה ונפילתה של המהפכה בסוריה

נפש, ומספר הנפגעים היה למעלה משני מיליון. עוד כעשרה מיליון סורים, כמחציתה של האוכלוסייה במדינה, איבדו את בתיהם, ובין 5-8 מיליון מהם הפכו לפליטים מחוץ לגבולות ארצם. בסופו של יום, אסד הוא ששרד את המלחמה ויצא ממנה כשידו על העליונה, הודות להתגייסותן של רוסיה ושל איראן והתייצבותן לצידו. שתי אלה הפכו לבעלות השפעה ושליטה במדינה. כל שנותר, אפוא, הוא להמתין ולראות אם יעלה בידו של אסד לשוב ולהעמיד את סוריה על רגליה, ואף להשיבה לימי הזוהר שידעה טרם פרוץ המלחמה בה, במרס 2011.

ספר זה מבקש להגיש לקורא סיכום של מהלך המלחמה, תובנות בנוגע לתהליכים שחווה סוריה מבית - סביב משטר, מדינה וחברה - ודיון בהשלכות המלחמה שהתחוללה בה על סביבתה. בתוך כך דן הספר בשלוש סוגיות נוספות, שעניינן: המהפכה בסוריה ואתגר האסלאם הקיצוני, לבנון וחזבאללה בצל המלחמה, ולבסוף, ישראל והמהפכה - כצופה מעורבת מן הצד. "הספר בסופו של דבר מתאר את ההתפתחויות בסוריה, אבל קושר אותן למצב הכללי", מסביר פרופ' רבי, "ולכן סוריה הופכת מבחינתנו לנקודת מוקד שדרכה אנחנו הולכים לעשות השתקפות של כל מה שקורה בזירה המזרח תיכונית."

במסגרת שיתוף הפעולה בין "מערכות" ומרכז דיון יצא לאחרונה ספרו של פרופ' אייל זיסר - סוריה במלחמה: עלייתה ונפילתה של המהפכה בסוריה - שסוקר את תולדות המהפכה בסוריה בפרספקטיבה של כל הצדדים שהשתתפו בה, מקרוב ומרחוק, מסוף 2010 ועד ימינו

במרס 2011 הגיעה האש, אש המחאה והמרי שהצית "האביב הערבי", גם לסוריה. הלהבות אחזו תחילה בעיר דרעא בדרומה של סוריה ובמרחב הכפרי הסובב אותה, וממנה התפשטו לכל רחבי המדינה. בהדרגה הפכה המחאה שהייתה בראשיתה מקומית ומוגבלת, ובעיקר נטולת אלימות - מחאתם של איכרים הרעבים לחם ולשינוי - להתקוממות עממית רחבת היקף, ומאוחר יותר למלחמת אזרחים עקובה מדם ונעדרת הכרעה.

המלחמה לבשה גם צביון עדתי, וגרוע מכך, צביון דתי של מלחמת קודש (ג'האד), שעליה הכריזו קבוצות אסלאמיות קיצוניות נגד משטרו של אסד. לצד אלה הפכה סוריה גם לזירת מאבק אזורית ובין-לאומית עבור המעצמות הגדולות, כמו גם בין כוחות אזוריים מתחרים ובראשם איראן, טורקיה וערביה הסעודית. בראשית 2019 עמד מספר ההרוגים בקרבות על קרוב לחצי מיליון

ולחשוף את התחלואים של המשטר ועד כמה הציבור לא קונה את מה שהמשטר נותן לו. לכן בשבילי זו מראה הפוכה שאפשר להשתמש בה כדי להבין את נסיבות השעה במזרח התיכון ובעולם הערבי.

יש בקורונה דבר נוסף שכדאי לקחת בחשבון: כל המחשבות של העולם הראשון, כלומר מערב אירופה, שהיה הנפגע הראשון מהקורונה, לתעל מנוף של סיוע כלכלי למזרח התיכון - כל זה ייאלץ להידחות מהסיבות המובנות. בסופו של דבר חוסר הסיוע הכלכלי הוא דווקא למגינת ליבנו, מאחר שהדבר ייצר מזרח תיכון לא יציב

מכיוון שכך, ברור שכל החללים האלו שאנחנו מתארים הם בסופו של דבר מועדים לפורענות. יש בקורונה דבר נוסף שכדאי לקחת בחשבון: כל המחשבות של העולם הראשון, כלומר מערב אירופה, שהיה הנפגע הראשון מהקורונה, לתעל מנוף של סיוע כלכלי למזרח התיכון - כל זה ייאלץ להידחות מהסיבות המובנות. בסופו של דבר חוסר הסיוע הכלכלי הוא דווקא למגינת ליבנו, מאחר שהדבר ייצר מזרח תיכון לא יציב. הא־סימטריה בין ישראל ובין כל מדינה אחרת שכנה הולכת וגדלה, וזה נכון ברמה הקונוציונלית, ברמה של ההייטק ובדברים אחרים. חולשה של שכנים היא דבר שיכול להיות בעייתי מאוד. ישראל ניצבת בפני מזרח תיכון חלש, בפני עולם ערבי מרוסק, וצריכה לשאול את עצמה שאלות כמו איך מתנהלים מול מרחב מהסוג הזה”.

עשור אחרי “האביב הערבי”, מה הסיכויים להתפרצות נוספת?

”אביב ערבי” כמו שהיה לפני עשר שנים אני לא חושב שנראה. הבעיה היא שמה שכן נראה היא גחלת לוחשת כמעט בכל מקום. ואחרי מה שאמרתי, דווקא בגלל מה שאמרתי, אני חושב שבכל מדינה ערבית, גדולה כקטנה, השליט שיושב על כיסאו בצורה בטוחה יותר או פחות יודע שהוא חייב עין צופייה על המרחב הציבורי, משום שמשם יכול להתפתח בתפיסה שלו זרע הפורענות.

כל שליט יעבוד בסגנון שלו מול האיום הזה, אבל לדעתי כל סיטואציה משברית ברמה הסוציאל-אקונומית, ברמה הסוציו-פוליטית, עלולה לייצר בעצם אש גדולה. על כן אני בטוח שהעשורים הבאים הם עשורים שיש בהם בעצם סוג של “אפטר-שוק”, “פוסט-מהפכה”, ולעיתים האקט המהפכני הוא בסופו של יום התחלה של משהו חדש - מציאות שתבוא לעשרות שנים. כל מדינה ערבית כזאת יכולה בהחלט להיות תיאטרון לסוג של “אביב ערבי” כזה או אחר”.

שונים לחלוטין. המזרח התיכון בסופו של יום אינו שקט ורוגע, לא כי מתחולל מאבק על משאבים שזמינים בצורה דלילה מאוד, אלא בשל העובדה שיש מאבק של רעיונות. היציאה למרחב הפתוח, וההצפה של המרחב המזרח תיכוני בשורה ארוכה של רעיונות כאלה, הופכות כל מדינה לזירת מאבק בין רעיונות ובין תשובות לשאלה, למי תהיה הזכות לעצב את העתיד.

במצרים המאבק הוא בין האחים המוסלמים ובין המדינה החילונית יותר של א־סיסי; בסוריה ובעיראק המאבק הוא בין הסונה והשיעה; בתימן מדובר בשבטים; ובלוב בשבטים שמתקוממים משום שאינם מאמינים עוד לעיר הבירה ומנסים לחטוף נתח. בכל אותן מדינות שהזכרתי לא נס ליחס של אנשי הג'האד הסלפי - אל־קאעדה ודעאש - שמנצלים את החללים האלה כדי להשתקם או להטמיע את עצמם מחדש בהם, ולייצר לעצמם ארץ הפקר”.

בימים שלכאורה אחרי הקורונה, במה אתה רואה את הדומה והשונה בהתמודדות של המשטרים הערביים עם “האביב הערבי” ועם הקורונה?

”אני מוצא הקבלות בעולם הערבי, שבו הכיסוי והטיוח היו תמיד מלאכת מחשבת של השליטים, ואני רואה את זה גם במשבר הקורונה. ברוב המקרים השליטים באופן אוטומטי הכיחו את העובדה שיש אצלם קורונה, מעצם החשיבה שהודאה בקיום הנגיף היא הודאה בחולשה”.

ומה האמת? האם המגפה התפשטה במדינות ערב בעוצמה גבוהה יותר מזאת שעליה דיווחו?

”קודם כול, מה שמדווח אני לא קונה, אני בטוח שהמספרים גדולים יותר. אנו מבינים היטב שבמדינות שסועות מלחמה כמו סוריה, תימן ולוב יש קורונה, ולעיתים השתמשו בה נגד היריב. צריך לזכור שבמדינות האלה יש תשתית עלובה במונחים של סניטציה ובריאות, עוד לפני פרוץ הקורונה, ולכן אני מציע לכל מי שפוסק פסוק ואומר שהקורונה ‘לחלוטין לא הכתה במדינות ערב’ - להמתין ולראות מה יקרה”.

הקורונה בעולם הערבי משקת לטובתה של ישראל?

”בהחלט, אני חושב שהקורונה הוכיחה בפעם המי יודע כמה שחלק ניכר מהדיאגנוזות שלנו בנוגע לעולם הערבי אחרי ‘האביב הערבי’ הן די מדויקות או קרובות לאמת, מכמה סיבות: ראשית - ראינו את מלאכת הטיוח, התחום הזה עדיין עומד על תילו. שנית - האזרח המצרי הפשוט לא ייכנס לבית חולים, מכיוון שהוא מזהה עם המשטר. האזרח הפשוט לא מאמין למשטר, שהיחסים שלו עימו רעועים לחלוטין, ולכן גם מי שצריך להיות מטופל לא תמיד מטופל. שלישית - המרכיב התרבותי שאומר שלהידבק בקורונה זה משהו שמלמד על מום שיש בכך. ראינו דווקא בישראל איך מנהיגות ערבית אמיצה, כמו אימן עודה ואחרים, באים ואומרים, ‘אין שום בוושה בלהידבק בקורונה. אם יש לך - בוא תגיד שאתה צריך לקבל טיפול’.

חלק ממדינות ערב סגרו באופן חד ואכזרי ציבורים והיו יעילות בנושא הזה, אבל כשאתה שואל אותי על העניין הקומונאלי (משותף, א”ג), האם יש כאן בסופו של דבר סולידריות חברתית, עבודה משותפת? אני רואה פה נתק גדול בין שליטים ונשלטים עדיין בעולם הערבי. שלא לדבר על איראן, שהיא איננה מדינה ערבית אבל שם הקורונה ‘הפליאה לעשות’

רק דגים מתים שוחים עם הזרם

התיאורטיקנים הצבאיים שראויים להיות מקורות ההשראה לקציני צה"ל

במקצוע הצבאי יש היבטים טכניים מהותיים ומעשיים לחייו של לוחם ומפקד כאחד. עם זאת, ללא תיאוריה והבנת שורשיה העמוקים, אין למקצוע הצבאי ולאלה העוסקים בו שום היתכנות לממש את התוחלת המוטלת עליהם - ניצחון במלחמה

מחנה דיין (פוי"ם). לא ניתן להימנע מקיבוען הגותי, תורתו ומעשיו, הנובע משימוש חוזר ונשנה בשני מקורות יחידים במשך יותר משלושה עשורים

(מערכות, תל־אביב, 1990). בספרים אלו סקרו הכותבים את כתביהם של תיאורטיקנים צבאיים שונים, אך הם אינם מביאים לידי ביטוי את העומק המצוי בבסיס ההגות של אותם תיאורטיקנים. קציני צה"ל הנעזרים בשני ספרים אלו, הנחשבים לספרים מכוננים במהלך הכשרתם, אינם מודעים לבעיות המבניות בספרים אלו.

**מטרתו של מאמר זה לבחון ולהצביע,
באמצעות גישת "ההעדפה הנגלית",
על תיאורטיקנים צבאיים שכתביהם
רלוונטיים ללימוד המקצוע הצבאי כיום**

לטעמנו, ספרו של ואלך סובל מכמה בעיות מרכזיות: הראשונה היא שזהו למעשה מעין ספר ביוגרפיות. ואלך מציג אמנם את עיקרי התיאוריה הצבאית של ההוגה שבכתביו הוא דן ואת המקורות שמהם הושפע, אך כמעט לא קיים בספרו

בקורסי הכשרת הקצונה השונים של צה"ל ניתן להבחין בכך שחלק מהתכנים המקצועיים הנלמדים (בהם פרקי תורת המבצעים, תורת הפר"ש וכדומה) נשענים על מספר מוגבל של תיאורטיקנים צבאיים כדי להסביר את העומק התיאורטי/הגותי של התכנים הנלמדים ולספק מעין מסגרת תיאורטית רחבה לתכנים המעשיים-מקצועיים. עם זאת, בעיקר בקורסי ההכשרה הבכירים, אין כמעט קורסים המדגישים את הלימוד התיאורטי באופן מקיף דיו, ומספר התיאורטיקנים הנלמדים מצומצם ביותר¹, בהתייחס למספרם היחסי ולהיקף כתיבתם במהלך ההיסטוריה.

ניתן להניח שיש הסוברים שרבים מהם אינם רלוונטיים לבעיות המבצעיות המעסיקות כיום צבאות בכלל, ואת צה"ל בפרט, אך הם מהווים נדבך חשוב ללימוד המקצוע הצבאי. יתר על כן, אנחנו מוצאים שתיאורטיקנים לא מעטים עדיין רלוונטיים לימינו, גם אם כתביהם חוברו לפני עשרות ואף מאות שנים, ונכון יהיה לשלב את הגותם בלימוד ביקורתי ומשווה, המתבסס על עומק תיאורטי עשיר ומגוון יותר.

מטרתו של מאמר זה לבחון ולהצביע, באמצעות גישת "ההעדפה הנגלית", על תיאורטיקנים צבאיים שכתביהם רלוונטיים ללימוד המקצוע הצבאי כיום. המאמר יציע רשימה של תיאורטיקנים צבאיים ושל כתביהם המרכזיים, שראויים לשמש כמקורות ההשראה המרכזיים בהכשרת הקצונה בצה"ל. ראשיתו של המאמר יהיה בהגדרת הבעיה, כלומר מדוע נלמדים תיאורטיקנים מסוימים מול הזנחתם כמעט כליל של תיאורטיקנים אחרים. חלקו השני והמרכזי של המאמר יציג את אותם תיאורטיקנים אשר נלמדים בצבאות אחרים, ועם סקירת הספרות המחקרית העוסקת בתחום המחשבה הצבאית תורכב הרשימה הרלוונטית (לדעת כותבי שורות אלה), של השמות הראויים לשמש כמקורות ההשראה לקציני צה"ל. נעשה זאת באמצעות הצגת מתודולוגיה ותכנים רלוונטיים המאפשרים לענות על שאלה מורכבות זו.

הגדרת הבעיה ומקורה

עד היום נראה כי שני ספרי הלימוד הבסיסיים בצה"ל בתחום ההגות הצבאית היו ונשארו ספריהם של יהודה ואלך, **תורות צבאיות: התפתחותן במאות ה־19 וה־20** (מערכות, תל־אביב, 1977), ושל יהושפט הרכבי, **מלחמה ואסטרטגיה**

אלון יעקב בנג'ו, רח"ט תוה"ד ומפקד הגיס הצפוני

ד"ר טל טובי, מרצה בכיר במחלקה להיסטוריה כללית, אוניברסיטת בר-אילן

סוגי המלחמות, התקפה והגנה, הכרעה והתשה, גורמי הניצחון, מכלול היחסים בין הקברניטים ובין מפקדי הצבא, עיצוב מדיניות ביטחון, עקרונות המלחמה, כשלים עיקריים באסטרטגיה והיחס שבין ניצחון ובין הסדר מדיני.

הרכבי כתב כי ביקש למלא את החסר בהגשת מבוא מקיף שיסקור את תחומי המלחמה והאסטרטגיה, ולא בהצגה מובנית של המקורות התיאורטיים המייצרים את מסד הידע לגישתו. חשוב לזכור כי בעשרות השנים שחלפו מפרסום הספר חלו שינויים כבירים באופי המלחמות ובניהול המלחמה, ומי שקורא את הספר כחיבור בלעדי כלל לא נחשף אליהם.

על בעיות אלה, המאפיינות את הספרים עצמם, יש להוסיף את העובדה כי לא ניתן להימנע מקיבעון הגותי, תורתי ומעשי, הנובע משימוש חוזר ונשנה בשני מקורות יחידים במשך יותר משלושה עשורים במקרה של הרכבי, וכארבעה עשורים במקרה של ואלך. אין אנו באים לטעון כי ממד הזמן של תיאוריה כזאת או אחרת הופך את העניין לבעייתי. ברור למשל כי קלאוזוביץ, "הוגה הבית" של כל העוסק בבעיות צבאיות, עדיין רלוונטי אף שספרו **על המלחמה** פורסם ב-1832. עם זאת, משנות ה-90 של המאה ה-20 צוברת תאוצה כתיבה המבקרת את אחת מהנחות היסוד של קלאוזוביץ בתחום הקשר בין מדיניות ובין מלחמה. הבעיה המשותפת לספריהם של ואלך ושל הרכבי נובעת מכך שהם כתובים בעברית, ומהווים תמצית של הידע התיאורטי. נוסף על כך, גם ללא ניתוח מעמיק לכתבים מקוריים של תיאורטיקנים צבאיים, מאז שפורסמו שני הספרים נכתבו תיאוריות צבאיות מורכבות וחשובות לא פחות, שלפיהן לומדים ופועלים כיום צבאות רבים בעולם המערבי.

המאה ה-20 מופיעה אמנם בכותרת ספרו של ואלך ואולם הספר מסתיים באמצע המאה. במחצית השנייה ובעשורים הראשונים של המאה ה-21 התרחבה התופעה של כתיבה צבאית הגותית חשובה וענפה אלא שהיא כמעט איננה באה לידי ביטוי בקורסי הכשרת הקצונה. בין היתר פורסמו תיאוריות חדשות בתחום הלוחמה האווירית הרלוונטיות לצה"ל בדמות תורתו של וורדן, ובתחומים חדשים יותר, כמו סייבר, ועלו השאלות: מהם השורשים התיאורטיים של לוחמת הסייבר? האם לפנינו באמת תחום צבאי חדש או הדגשתו של תחום אחד בתוך תפיסה צבאית רחבה יותר, כלומר לוחמת המידע? את האחרונה ניתן למצוא שנים רבות לפני ההתעסקות המסיבית כיום בתחום הסייבר.

"העדפה נגלית" כגישה להצבעה על תיאורטיקנים צבאיים רלוונטיים

מלחמות פורצות ומתנהלות גם ללא תיאוריות הנכתבות עליהן ועוסקות בהן. אחרי הכול, מלחמה היא תופעה המלווה את האנושות קודם להתאגדותה לכדי חברות (במובן הסוציולוגי). ואולם בניגוד להיות המלחמה תופעה אנושית רחבה, מספר האנשים שהעמידו תיאוריות כדי להסבירה מועט באופן יחסי, ואלו שהגותם נמצאה רלוונטית לאורך השנים מעטים אף יותר. כדי להימנע מהסברים פשטניים לשאלה מדוע בחרנו תיאורטיקן זה או אחר, נתנו ל"כוחות השוק" של אלו המבקשים להתמודד עם התופעה להצביע על אלו הנתפסים בעיניהם כרלוונטיים. מתוך כך, העמדנו בבסיס הקריטריון לבחירה מתודולוגיה מעולם הכלכלה - "העדפה נגלית" - מושג שהוגדר לראשונה ב-1938 על-ידי הכלכלן האמריקני פול סמואלסון.

ממד ביקורתי על ההגות, על השפעתה לשנים הבאות ועל הרלוונטיות שלה לזמן שבו נכתבה התיאוריה (מדובר בעיקר בהוגים מהמאה ה-19 וראשית המאה ה-20).

הבעיה השנייה בספרו של ואלך היא שכבר בעת פרסומו לראשונה, ב-1972, הספר לא כלל סקירה של כתבי הוגים שהתפרסמו בשנים שלפני כתיבתו וכלל אינם מוזכרים בו. הספר מספק סקירות על תיאורטיקנים בתחום הלוחמה הלא סדירה או המלחמה המהפכנית, אך אינו מזכיר את כל אותה הכתיבה הענפה העוסקת במלחמה נגד כוחות מהפכניים שהתפרסמה בשנות ה-60, כמו הגותם של דיוויד ג'וליה הצרפתי ורוברט תומפסון הבריטי. הבעיה השלישית בספר היא התמקדות נושאת במספר מצומצם של תיאורטיקנים. לדוגמה, בלוחמת הים עסק ואלך רק באלפרד מהן, ובתחום הלוחמה האווירית, ההוגה היחיד המוזכר הוא ג'וליו דואה. אין להטיל ספק בחשיבותם ובהשפעתם של שני תיאורטיקנים אלו, ולמרות זאת, ראוי היה להביא גם ממשנתם של תיאורטיקנים נוספים בתחום החשיבה הימית והלוחמה האווירית.²

המאה ה-20 מופיעה אמנם בכותרת ספרו של ואלך ואולם הספר מסתיים באמצע המאה. במחצית השנייה ובעשורים הראשונים של המאה ה-21 התרחבה התופעה של כתיבה צבאית הגותית חשובה וענפה אלא שהיא כמעט איננה באה לידי ביטוי בקורסי הכשרת הקצונה

גם ספרו של הרכבי, כאמור, אינו נטול בעיות: חלקו הראשון של הספר עוסק בנושאים כמו מהות המלחמה, הסיבות למלחמה, מגמות שנסתמנו במלחמות, בעיית המוסר והמלחמה, מלחמות ביבשה, באוויר ובים, מלחמה זעירה ומלחמה גרעינית. חלקו השני עוסק בנושאים כמו מהות האסטרטגיה והטקטיקה,

הצבאית בתחום המלחמה המוגבלת, המלחמה המהפכנית והמלחמה הגרעינית. המהדורה מציגה את השינויים הכבירים שחלו באופייה של המלחמה לאחר סיום מלחמת העולם השנייה, ודיון מעמיק על אודות שינויים אלה מוצא את ביטויו במאמרים השונים.⁴

בשתי המהדורות מתחקים כלל המאמרים אחר יחסי הגומלין בין התיאוריה ובין המעשה: כיצד השפיעה התיאוריה על תכנון וניהול מלחמות במהלך ההיסטוריה, ולחלופין - כיצד הביאו המלחמות לכתיבתן של תיאוריות חדשות. כמו כן, המאמרים בשני הספרים מנתחים את הקשר בין טכנולוגיה, מדיניות ומלחמה, וממקמים את הרלוונטיות של התיאורטיקנים השונים במסגרת ההיסטורית שבה פורסם כל ספר: מהדורת 1943 - מלחמת העולם השנייה; מהדורת 1986 - עידן המלחמות המהפכניות והעידן הגרעיני. לפיכך, קריאה השוואתית של שתי המהדורות מעלה כי אין לפנינו העתקת חלקים ממהדורת 1943 למהדורת 1986, אלא דיון בתיאורטיקנים החשובים תוך עדכון הגותם למציאות של שנות ה-80.

חשיבות נוספת של שתי האסופות היא בדיון על כמה תיאורטיקנים בתחום מסוים, למשל הימי או האווירי. כמו כן, מול ההתמקדות של ואלך והרכבי במחשבה הצבאית המערב-אירופית, ובעיקר אנגלית, צרפתית וגרמנית, הרי שתי המהדורות דנות במחשבה הצבאית שהתפתחה בברית המועצות ובארצות-הברית.

בביקורתו על שתי האסופות טען הפרופסור האמריקני סטפן וולט⁵ שלמרות העובדה שמפרידים ביניהן יותר מארבעה עשורים, הן ממשיכות לפרש מחדש את תופעת המלחמה כאחד הכוחות החזקים בהיסטוריה וכזאת שלא ניתן לשלוט בה בלי להבין את עברה, ועל כן האסופות הן בבחינת ספרות חובה לכל מי שעוסק בתחום המלחמה.

ספרים חשובים נוספים הם שלושת ספריו של עזר גת.⁶ חשיבותם של ספרים אלה ניכרת בעיגון התיאוריות הצבאיות של ההוגים, החל ממקיאווולי ועד לתיאורטיקנים של ראשית המאה ה-20, במסגרת היסטורית ותרבותית רחבה. כבר עם פרסומם נחשבו ספרים אלה למרכזיים, וכל אלה המבקשים להתחיל את דרכם בלימוד תיאוריות של המלחמה, בין אם מיקודם הוא בתיאורטיקנים עצמם, ברקע לתקופתם או ברוחב היריעה של תוכנם - חייבים לקרוא אותם.⁷

המתודולוגיה טוענת כי העדפות האנשים ניתנות לגילוי על-ידי התבוננות בבחירות שלהם. כלומר, בעת בחינת התוצר או התוצאה ניתן להבין מה היה בבסיס ההחלטה או מה השפיע עליה.³ גישת "ההעדפה הנגלית" תבוא לידי ביטוי במאמר בשני מהלכים מקבילים:

- סקירת ספרות של כמה מחקרים, שחלקם נחשבים מכוונים במחקר העוסק בהיסטוריה ובהתפתחות התיאוריה הצבאית.
 - סיכום של "מחקר שטח" שבו נבדקו תוכניות הלימוד ופירוט הקורסים בתחום התיאוריה הצבאית בכמה אקדמיות צבאיות בעולם.
- מתוך כך נגבש רשימה של תיאורטיקנים שרבים מהם נמצאים בשני המהלכים שייבדקו, והגותם חשובה ורלוונטית לימינו. כמו כן, נצביע על החיבור המכונן של אותו תיאורטיקן שההיסטוריה בחרה להמשיך להתייחס אליו, וזאת למרות העובדה שלחלקם היו כתבים רבים אחרים.

קו החיתוך הראשון - סקירת ספרות

הצורך לחפש תיאורטיקנים צבאיים רלוונטיים למאמר זה טמון בספרים רבים, בין אם בביוגרפיות ובין אם במחקרים ביקורתיים, ובכלל זה מחקרים בתחום ההיסטוריה הצבאית. מכיוון שמאמר זה מבקש לעסוק בראייה הכוללת של התחום התיאורטי של המלחמה, בחרנו כמה ספרים שעוסקים בתיאוריית המלחמה במובנה הרחב ונוסף על כך בוחנים, בטווח היסטורי ארוך, שורה ארוכה של תיאורטיקנים צבאיים תוך ניתוח הגותם והשפעתם.

הספר הראשון, אסופת מאמרים, פורסם ב-1943 תחת הכותרת *Makers of Modern Strategy Military Thought from Machiavelli to Hitler*, והוא כולל כ-20 מאמרים הבוחנים מגוון רחב של תיאורטיקנים, בתחומים שונים של העשייה הצבאית. כך גם מהדורת 1986 של אותו ספר, שבה שונתה כותרת המשנה: *Makers of Modern Strategy From Machiavelli to the Nuclear Age*, אך מהות הספר נשמרה. שתי אסופות המאמרים בוחנות את אותם תיאורטיקנים צבאיים חשובים, מימי מקיאווולי ועד זמן פרסום הספר. לפיכך, מהדורת 1986 כוללת בתוכה גם את ההגות

המכללה לפיקוד ולמטה של הצי האמריקני. כל אקדמיה צבאית מדגישה אישים ששייכים להיסטוריה שלה

ניתוח דומה עושה גת בספר השני והשלישי (באנגלית), העוסקים בתקופה משלהי המאה ה-19 ועד מלחמת העולם השנייה, ומראה שוב כיצד תפיסות פוליטיות וחברתיות (כמו פשיזם) ותרבותיות (כמו מודרניזציה) היו בעלות השפעה כבירה, ולעיתים בלעדית, על התפתחותן של תיאוריות צבאיות בתקופות שבהן עוסקים החיבורים. לפיכך, אם נחבר את ספריו של גת עם שתי המהדורות של *Makers of Modern Strategy*, המסקנה המתבקשת היא כי יש להבין את כתיבתה של תיאוריה צבאית מסוימת בהקשרה התקופתי (חברתי, תרבותי, כלכלי, טכנולוגי).

כמו כן, נדון בקצרה בשני ספרים נוספים - *Contemporary Military Theory: The Dynamics of War* מ-2015 ו- *Modern Military Strategy: An Introduction* שיצא לאור ב-2017. אמנם ניתן להגדירם ספרי יסוד, אך עם זאת הם תומכים בטענה המרכזית של המאמר.⁸ שני הספרים בוחנים את כלל התיאוריות הצבאיות במאות השנים האחרונות, וכל פרק מוקדש לתחום ספציפי בעשייה הצבאית (למשל ים או אוויר). חוזקם וחשיבותם של הספרים נמצאים בשלושה מעגלים המשתלבים ביניהם. המעגל הראשון הוא דיון על כמה הוגים בכל תחום עשייה צבאית תוך הסבר על הדומה, השונה והמיוחד בכל הוגה, בהשוואה לאחרים; המעגל השני הוא דיון על הרלוונטיות של ההוגים השונים לתקופתנו (זמן כתיבת הספרים); המעגל השלישי הוא זמן פרסום הספרים, כלומר שלהי העשור השני של המאה ה-21. כך למעשה נחשף הקורא למגמות תיאורטיות עכשוויות, למשל בתחום הסייבר והחלל, אך גם לאותה כתיבה תיאורטית ענפה של שלהי המאה ה-20. בחרנו להציג ספרים כלליים שלא רק מתפרסים בסקירתם על-פני מאות שנים, אלא גם מציגים את התיאורטיקנים הצבאיים הרלוונטיים, לדעת כותבי הספרים, בתחום צבאי מסוים. יש לציין כי אם אנו פונים לספרים ספציפיים, למשל בתחום הכוח האווירי או הימי, נקבל רשימה מקיפה יותר. ואולם חלק לא מבוטל מאותם תיאורטיקנים, שהיו חשובים לתקופתם, אינם רלוונטיים לתקופתנו. בכך יש חיזוק לאמירה ששני הספרים

גת מצביע באופן שיטתי על אופן התפתחות המחשבה הצבאית, בעזרת שני הגיונות מרכזיים:

- עיגון התפתחות המחשבה הצבאית כחלק מובנה של הרקע התרבותי הכללי של התקופה שבה נכתבה התיאוריה. במובן זה, גת אינו מנתח באופן טכני את התורות הצבאיות ומרכיבי האסטרטגיה, אלא מבקש לחשוף את ההשפעה שהייתה להנחות ולתפיסות אינטלקטואליות על גיבוש המחשבה הצבאית.
- ההצבעה על ראשית המאה ה-16 כנקודת הפתיחה להתפתחות מדע המלחמה, והניסיונות למצוא תיאוריה צבאית שיישומה המדויק יביא לניצחון במלחמה. הספר הראשון של גת מנתח את התפתחות התיאוריה הצבאית מימי הרנסנס וראשית המהפכה המדעית, דרך תקופת ההשכלה ועד תחילת המאה ה-19. עיקר הדיון בחלק זה הוא בתקופה ההשכלה, וגת מצביע על הדרך שבה ההתפתחויות התרבותיות הכלליות של תקופה זו הביאו לכתיבה תיאורטית ענפה בתחום המלחמה כחלק מתופעה רחבה יותר, של כתיבת התיאוריות הראשונות בתחומי העשייה האנושיים.
- תוך בחינת הכתיבה התיאורטית הצבאית הענפה, גת מוכיח כי זו הושפעה משתי מגמות:
- כיצד התרבות הכללית של תקופה נדונה (רנסנס, השכלה, רומנטיקה) עמדה בליבת הגישות והתיאוריות הצבאיות שהתפתחו באותה התקופה, וכיצד התרבות הובילה למעשה להולדת "התיאוריה של המלחמה".
- השפעתן של מלחמות ולימוד לקחיהן לצורך עיצובה של תיאוריה חדשה. כך, למשל, באמצע המאה ה-18 התחלפה האסכולה הצרפתית בזו הגרמנית, לנוכח ניצחונותיו של פרידריך הגדול במלחמת הירושה האוסטרית (-1748) (1740) ומלחמת שבע השנים (1756-1763). דוגמה אחרת היא השפעת תבוסתה של צרפת לגרמניה (1870) על החשיבה הצבאית הצרפתית.

הצי האמריקני) או Air Command and Staff College (המקבילה האווירית), לצד לימוד תיאוריות צבאיות כלליות מושם דגש על לימוד ההיסטוריה הצבאית והתיאוריות המיוחדות לאותה זרוע, וכן על התודעות להיסטוריה ולתיאוריה של תחום המבצעים המשולבים.

העדפה נגלית - מהלך ראשון: הצבעה על התיאורטיקנים

הצלבה בין כל המקורות, בין אם אלו מבוססי הספרות המחקרית שבקונצנזוס ובין אם מחקרי השטח, מאפשרת להצביע במובהקות גבוהה על חשיבותם של התיאורטיקנים הבאים:¹¹ (ראו טבלה)

שלושת התיאורטיקנים הבאים נוספו למחקר על-מנת להעצים את טענתנו, וזאת על-ידי אזכור תיאורטיקנים העוסקים בתופעת המלחמה נגד התקוממות. גם תיאורטיקנים אלה נתמכים על-פי גישת הקונצנזוס של "ההעדפה הנגלית": דיוויד גלולה, רופרט סמית' ודיוויד פטראוס.

הבחירה בהם נסמכת על שני טיעונים:

1. הצורך להבליט את המודגם העוסק בתופעת המלחמה נגד התקוממות בעת הזאת, שאחרת ההסתמכות תהיה על מאו ותומפסון בלבד.
2. ניתוח תופעת המלחמה העוסק בהתקוממות עממית, לוחמת גרילה או לחימה נגד כוחות הפועלים בשיטות גרילה, אינו נמצא בקונצנזוס של התיאוריה הצבאית. בין אם בשל היבטים פוליטיים (משטרים דמוקרטיים או טוטליטריים יכולים לראות בלמידה של מלחמות מסוג זה צידוק לתופעה שנתפסת בעיניהם שלילית), או בגלל היבטים של אתוס (מלחמות שהניצחונות בהן אינם ברורים דיים), או אפילו מסיבות כלכליות (מלחמות שככלל מאופיינות בלוחמה זעירה ואינן דורשות את עוצמת הצבא המלא בהיבטים של כמות חיילים, פלטפורמות וחימוש מתקדם בהיקפים רחבים). רשימה דומה יש לערוך בתחומי העשייה הצבאיים האחרים,

האחרונים שהצגנו חשובים, מכיוון שהם מציגים לא רק את הכתיבה התיאורטית העדכנית ביותר, אלא גם את הרלוונטיות של תיאורטיקנים מוקדמים יותר.

קו החיתוך השני - מחקרי השטח

הרעיון לביצוע מחקר שטח בתחום זה עלה בעקבות קריאת עבודת התזה של ניק בוסיו, קצין צבא אוסטרלי.⁹ במחקרו הצביע בוסיו על השאלות מהי תיאוריה צבאית, ומהם הגורמים המשפיעים על כתיבתה והתאמתה. כדי לתקף את עבודתו ביצע בוסיו מחקר שטח, ובו ביקש לראות מיהם התיאורטיקנים השונים הנלמדים באקדמיות השונות, הן הצבאיות והן האזרחיות, במטרה למצוא קו משיק ומכנה משותף בין המוסדות השונים לדומיננטיות התיאורטיקנים הנחקרים. על-מנת לבדוק את תקפות עבודתו בוצע מחקר שטח נוסף עבור מאמר זה. המחקר הובל על-ידי הענף לשיתוף פעולה בין-לאומי באגף המבצעים של צה"ל.¹⁰

מחקר השטח כלל שני כלים מתודולוגיים. הכלי הראשון - תשאול נספחים צבאיים המשרתים בישראל (מהלך שבוסיו לא עשה בו שימוש), על-מנת לקבל מידע רשמי ובלתי רשמי בנוגע לציון שהנספחים נותנים למוסדות הצבאיים השונים במדינתם. תשאול הנספחים הצבאיים בישראל גובה לאחר מכן בעיון בתכנים של המוסדות ושל הקורסים הנלמדים בהם. המהלך סייע להצביע על המוסדות המשפיעים והרלוונטיים למחקר זה.

הכלי השני - עיון בתכנים הנלמדים (סילבוסים) באקדמיות של צבאות זרים. הצבאות שנבדקו היו: ארצות-הברית, בריטניה, גרמניה, הודו, סין, צרפת ורוסיה. מהשוואת מחקר השטח למחקרו של בוסיו עולה כי יש הלימה ברורה באשר למיקוד של התיאורטיקנים שנבחרו לטובת מחקר זה. חשוב לזכור כי כל אקדמיה צבאית מדגישה אישים ששייכים להיסטוריה שלה, וכי באקדמיות זרועיות לפיקוד ולמטה אמריקניות, למשל Naval War College (המכללה לפיקוד ולמטה של

תיאורטיקן	ארל	בארט	גת	אנגסטרום ווידן	סלואן	בוסיו	צה"ל
ז'ומיני	V	V	V	V	V	V	V
קלאוזביץ	V	V	V	V	V	V	V
מהאן	V	V	V	V	V	V	V
בלוך	V	V	V	V	V	V	V
קורבט	V	V	V	V	V	V	V
דואה	V	V	V	V	V	V	V
לידל הארט	V	V	V	V	V	V	V
איסרסון		V				V	
מאו		V			V	V	
פולר	V	V	V	V	V	V	V
ברודי		V			V	V	
תומפסון		V			V		

התועלת שבכוח. כותב הספר, רופרט סמית, יחד עם דיוויד גלולה ודיוויד פטראוס, עוסקים בתופעת המלחמה נגד התקוממות

רלוונטיות לזמן שבו נכתב מאמר זה, אך ייתכן כי בעוד שנים מספר, כתוצאה משינויים מבניים, ארגוניים וטכנולוגיים, ובכלל זה היעלמותם של אויבים ישנים או עלייתם של אימים ואויבים חדשים, תהפוך תיאוריה מסוימת ללא רלוונטית, ולחלופין תיאוריה אחרת תתחזק או תיאוריה חדשה תיכתב. כך, למשל, למרות העלייה בחשיבות הפעלתם של כוחות למבצעים מיוחדים כבר עשרות שנים, עדיין אין תיאוריה מסדרת לסוג זה של כוחות. לימוד התיאוריה הצבאית והרלוונטיות שלה למעשה העכשווי מתורגמת לא פעם לגישת ניתוחי קרבות. על הפרשנות המוטעית והבלבול, בעיקר בקרב קצונה צעירה, בין ניתוחי קרבות ובין תיאוריות צבאיות ועל הקשר ביניהם עמד הגנרל מאטיס, כאשר אמר:

הבעיה בלהיות עסוק מכדי לקרוא, היא שאז אתה לומד מהניסיון שלך (או מניסיונם של אנשך), כלומר בדרך הקשה. כאשר אתה קורא, אתה לומד מניסיונם של אחרים, שזו דרך עדיפה להתנהל ככלל, ובמיוחד במקצוע שלנו, שבו התוצאות של חוסר יכולת הן בלתי הפיכות עבור אנשים צעירים. הודות להרגלי הקריאה שלי, מעולם לא נתפסתי לא מוכן בשום סיטואציה. מעולם לא נתקלתי בבעיה שלא ידעתי כיצד ניגשו לטפל בה בעבר, בין בהצלחה ובין בחוסר הצלחה. הקריאה לא נותנת בידי את כל התשובות, אך בהחלט שופכת אור, על מה שתכופות הוא דרך אפלה קדימה.¹⁴

לימוד התיאוריה הצבאית קשה ודורש מאמץ אינטלקטואלי אדיר ומתמיד. במקצוע הצבאי יש היבטים טכניים מהותיים ומעשיים לחייו של לוחם ומפקד כאחד, ואין לזלזל בכך. עם זאת, ללא תיאוריה והבנת שורשיה העמוקים, אין למקצוע הצבאי ולאלה העוסקים בו שום היתכנות לממש את התוחלת המוטלת עליהם - ניצחון במלחמה. הניצחון הוא מעשה של אמנות ואומנות, ואומנות אינה נמצאת בפרשנות המכנית, כי אם בפרשנות התיאוריה הצבאית.

ההערות למאמר זה מתפרסמות בסוף הגיליון.

למשל בתחום תיאוריות העוסקות בכוח האווירי. לצד ג'וליו דואה פעלו, השפיעו ועדיין משפיעים תיאורטיקנים נוספים כדוגמת רוברט פייפ וג'ון וורדן. כך או כך, חשיבותם של התיאורטיקנים השונים נובעת מהחידושים התיאורטיים שהוסיפו לתיאור תופעת המלחמה עצמה ולדרך הייחודית הנדרשת להתמודדות איתה, כפי שתיאורטיקנים אחרים מתייחסים לממדים או לטכנולוגיה באופן ייחודי.

העדפה נגלית - מהלך שני: הצבעה על החיבורים המכוננים

מהלך זה פשוט יחסית, מכיוון שלאחר שהצבענו על התיאורטיקנים הרלוונטיים, כל שנותר לראות הוא מהו התוכן הנלמד ביותר ממשנתם. הסקירה מצביעה על הרשימה הבאה:¹²

1. ז'ומיני, *The Art of War* (1838)
2. קלאוזביץ, *On War* (1832)
3. מהאן, *השפעת העוצמה הימית על ההיסטוריה* (1890)
4. בלוק, *The Future Of War* (1898)
5. קורבט, *Some Principles of Maritime Strategy* (1911)
6. דואה, *The Command of the Air* (1921)
7. לידל הארט,¹³ *The Decisive Wars Of History* (1929)
8. איסרסון, *The Evolution of Operational Art* (1932)
9. מאו, *על לוחמת הגרילה* (1937)
10. פולר, *Memoirs of an Unconventional Soldier* (1938)
11. ברודי, *The Absolute Weapon* (1946)
12. גלולה, *Counterinsurgency Warfare: Theory and Practice* (1964)
13. תומפסון, *שלטון ומרדנות: לקחי מלאיה ווייטנאם* (1966)
14. סמית', *התועלת שבכוח* (2005)
15. פטראוס, *תקנון שדה FM 3-24 למבצעים נגד התקוממות (COIN) (פורסם ב-2006)*

התיאורטיקנים שנבחרו לציון במחקר זה מהווים עדיין בעולם המחקר והפרקטיקה הנלמדת של ימינו את ליבת הידע הנדרש מאלו העוסקים בתופעת המלחמה, בין אם לאנשי העיון, ההגות או המדע ובין אם כפרקטיקנים העוסקים במלאכת המלחמה ברמות השונות על כל מורכבותה. כך נמצא שרשימה זו עונה להגדרה של סמואלסון ל"העדפה נגלית". ביתר שאת אנו יכולים להצביע על גישה זו של ההיסטוריה, בבואנו להצביע על 15 התיאורטיקנים ועל כתביהם המרכזיים.

סיכום

כוונת מאמר זה הייתה להצביע על אותם תיאורטיקנים צבאיים, שנכון להם להיות מקורות השראה לקציני צה"ל. הגם שחלקם כתבו את כתביהם המרכזיים לפני עשרות ואף מאות שנים, לא פסה חשיבותם לעיסוק המקצועי במלחמה ולהבנתה. רשימת התיאורטיקנים שהוצגה מתבססת על ניתוח משולב של ספרות משנית העוסקת ומנתחת את התיאוריות הצבאיות ואת אלה שהגו אותן, וכן של ראיונות עם אנשי צבא זרים ובדיקת סילבוסים של אקדמיות צבאיות וביורור בנוגע לתיאורטיקנים שעליהם הם מלמדים. מתוך ניתוח זה גובשה רשימה שלדעתנו רלוונטית ללימוד בקורסי הכשרת הקצונה בצה"ל בכמה

מוכנות צה"ל לטרנספורמציה הדיגיטלית

כדי לאפשר לצה"ל את הזינוק והפריצה לעבר מיצוי יכולותיו בנסיבות המשתנות ולהשגת שטף של ידע ומידע, נדרש מימוש של התפיסה החדשה והפעלת סמכות צה"לית כרגולטור. הקמת מנהלת הטרנספורמציה הדיגיטלית והפעלתה החל מספטמבר 2019, מאפשרות מתן מענה רב-ממדי בהפעלת כוחות בניין הכוח הדיגיטלי באופן מטריציוני

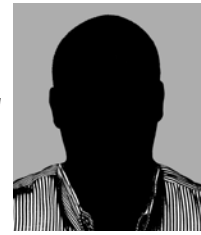
תרגיל רביחילי. כניסה של כלי רכש משוריינים ושל כלי טיס לשדה הקרב בראשית המאה ה-20 הביאה לשינוי שחל בתפיסת ההכרעה (צילום: דו"ץ)

העולמית מהירה ומשפיעה כל כך, עד שזכתה לכינוי "המהפכה התעשייתית הרביעית"². מלחמות ורצון להשיג שליטה (עסקית, כלכלית, חברתית ומדינית) הביאו במהלך ההיסטוריה את הצורך בהתפתחות טכנולוגית. לרוב, המלחמות היו מנוף להאצת פיתוחים טכנולוגיים. הדבר ניכר בהתפתחות המואצת של התעשייה הביטחונית במדינה בעשורים הראשונים להקמתה, אך בעידן שבו אנו חיים - הטכנולוגיה משמשת זרז משמעותי לפיתוחו של הצבא.

צבאות העולם כבר מגיבים לשינוי החל סביבנו, וגם בצה"ל הולכת ומצטברת הגות מפקדים הדנים בצורך הקריטי שבהתפתחות הצבא באמצעות טרנספורמציה דיגיטלית,³ בהם מסמך "תוצרי שלב העיצוב" של תהליך "מעבר לרשת" שגובש באגף התקשוב

אנו חיים במציאות המשתנה סביבנו בכל רגע נתון, והשינוי פוגש אותנו כמעט כל רגע בחיי היום-יום - מעל 3.7 מיליארד בני אדם מחוברים לרשת האינטרנט, והיקף המידע בה מכפיל עצמו בכל שנתיים; בכל שנייה מבוצעים מעל 40 אלף חיפושים בגוגל בלבד! מדי יום אנו מתכננים את המסלול המיטבי למקום העבודה באמצעות אפליקציה, תוצאות חיפוש המידע באינטרנט מדויקות יותר מבעבר, מערכות המידע לומדות אותנו ואנו "זוכים" גם לפרסומות המותאמות לנו באופן אישי. משלוחים שהזמנו ברשת מתניידים עד אלינו באמצעות רחפנים, והאצבע על המסך עוד נטויה.

כמות המידע שהאנושות מייצרת מדי יום הפכה כה גדולה, עד שהיא מתוארת כממד העומד בפני עצמו, מעין עולם מקביל, העתק ספרתי, חכם, מהיר ויעיל יותר של עולמנו. המגמה

סא"ל ליאור לוי, רע"ן תקשוב מפקדת העומק

שעון החול המתקתק מצד הקהילה הבין-לאומית והתכליות המדיניות. על כן הוצב בניין הכוח של התמרון הקרקעי בעדיפות משנית.

בעבר נקט צה"ל גישה שלפיה ניתן לנצח מלחמה בעיקר על-ידי כוח אווירי ותמרון יבשתי נקודתי, אך עם הזמן התגבשה ההבנה כי נדרש תמרון יבשתי משמעותי בשילוב היתוך רב-זרועי טקטי. כיצד אותו חיבור בא לידי ביטוי? בתחילת שנות האלפיים החל צה"ל לפעול בגישה שילובית ראשונית בדמות מפעל המודיעין-אוויר שהלך והתפתח, ומתוך מאפייניו המיוחדים העצים את היבטי השילוביות והקישוריות הבין-זרועית.

הקמתו של אגף התקשוב ב-2003 אמורה הייתה להביא את בשורת הקישוריות והחיבוריות לכלל צה"ל, אך הצורך לתת מענה לצורכי השעה המבצעיים בהקשרים זרועיים והיעדר גולטור תקשובי כלל-צה"ל, יצרו מצב שבו למעשה כל זרוע בנתה לעצמה מערכת עצמאית פנימית.

תר"ש "גדעון" קידמה גישה חדשה של שילוביות טקטית. עד אז עסק אגף התקשוב בחיבור מערכות באופן נקודתי, אך במקום חיפוש אחר פתרון מערכתי שיאפשר יצירה של פלטפורמה משותפת - "נתפר" פתרון נקודתי לכל בעיה בנפרד, בהקשר של צורך זרועי מסוים, או לחלופין סופק פתרון רב-זרועי ש"נתפר" על בסיס היכולות הקיימות, ללא ארכיטקטורה צה"לית מסודרת. התוצאה הייתה השקעת משאבים אדירה מול תפוקות מינוריות.

זוהי צורת קרב חדשה, שבליבה תנועה צבאית התקפית המורכבת מיחידות רב-זרועיות משולבות ומחבורות, המכוונות אל עבר יעד קונקרטי. היא ניזונה ממידע רב ומדויק, שהותך למידע חדש ומוזן חזרה ככל שעולה מידת החיכוך באויב

בתקופה האחרונה אנו עדים ליוזמות בניין כוח הקורמות עור וגידים בעולם הרשת, מתוך רצון לקדם את צה"ל ולאפשר לו לממש את יכולתו בעולם הדיגיטל. ואולם היכולת לבצע את השינוי שיאפשר תכנון ומתן מענה מהיר לאתגרים המבצעיים, מתוך ראיית השלם הרב-ממדי - תעמוד למבחן בסיכום תר"ש "תנופה". אז ייבחנו היכולות והאסטרטגיה המובילות באגף התקשוב וההגנה בסב"ר בכלל, ובמנהלת הטרנספורמציה הדיגיטלית בפרט.

תמרון רב-ממדי

התמרון הרב-ממדי הוא לא רק שכלול של התמרון היבשתי המוכר לנו כיום. בבסיס ההבדל עומד הרעיון של הפיכת התפיסה לתחבולנית. מדובר בגישה המאפשרת התבוננות רב-תחומית בהפעלת הכוח ביחס לכלל היכולות, הכלים והאמצעים הצבאיים שיאפשרו לפתור בעיות בדרך להשגת הניצחון. זוהי צורת קרב חדשה, שבליבה תנועה צבאית התקפית המורכבת מיחידות רב-זרועיות משולבות ומחבורות, המכוונות אל עבר יעד קונקרטי. היא ניזונה ממידע רב ומדויק, שהותך למידע

וההגנה בסייבר.⁴ המסמך הראשון מתאר חזון צה"לי דיגיטלי עתידי, שבו כוחות לוחמים מבוססי יכולות רובוטיות משנים את משוואת הזמן-הישג-מחיר מול האויב, ומאפשרים קיצור משכי לחימה ויצירת הישגים גבוהים יותר מול מחירים מצומצמים. המסמך השני מתאר את הווקטור האגפי באגף התקשוב וההגנה בסייבר, המכוון להגשמת חזון זה.

עבר והווה אחד הם, האומנם?

בספרי המקרא, הרוויים קרבות קשים ומדממים וניצחונות מפוארים, מעמי כנען ועד סיסרא, אפשר למצוא רבים מעקרונות המלחמה שעליהם מתבססים הקרבות בעידן המודרני, בהם מודיעין, תחבולות, טקטיקות ופיקוד מלפנים.

כניסה של כלי רכש משוריינים ושל כלי טיס לשדה הקרב בראשית המאה ה-20 הביאה לשינוי שחל בתפיסת ההכרעה. עיקרי השינוי, שאותם הציגו הוגים צבאיים כמו ג'ון פולר ובזיל לידל הארט, מבוססים על יכולת אווירית ועל תנועת כלי רכב משוריינים עם חי"ר ושריון לעבר מרחבים פתוחים וכניסה לעומק שטחי האויב. הצלחתה של הגישה בקרבות מלחמת העולם הראשונה והשנייה הייתה הבסיס לבניין הכוח מיום הקמתו של צה"ל.

ב-50 השנים האחרונות גדול מספר המלחמות שמאופיינות בעצימות נמוכה ממספר המלחמות הקונוונציונליות ברמה הגלובלית. נוסף על כך, מלחמות בין מדינות ובין ארגונים רבות יותר ממלחמות בין מדינות. אין הכוונה לומר שתם לחלוטין עידן המלחמה הקונוונציונלית, אלא שלצד המלחמות שפקדו את ישראל ב-25 השנים הראשונות להיווסדה, התרחבה התופעה של עימותים מסוג אחר. תוצאות מלחמת יום הכיפורים ולקחיה גובשו לתר"ש "אתגר", שהביאה לגידול אדיר בהיקפם של חילות התמרון הצה"ליים (שריון, אוויר וח"ר). לנוכח האיום הצבאי הקלסי השכילה ישראל לבנות מענה צבאי ראוי של עוצבות מתמרנות, משוריינות וממוכנות בהיקפים גדולים, לצד חיל אוויר חזק ויעיל.

עדות לגישה הקלסית של תמרון יבשתי בחזית ובעומק ניתן למצוא בימינו באסטרטגיית צה"ל כפי שגובשה על-ידי הרמטכ"ל רא"ל גדי איזנקוט ב-2015: "הגישה המרכזית בצה"ל להשגת הכרעה היא הגישה התחבולנית. [...] היכולות המרכזיות שעליהן גישה זו נשענת הן תמרון יבשתי בחזית ובעומק, אש מערכתית והמבצעים המיוחדים בעומק".⁵

במהלך שנות ה-90 והאלפיים הוחלפה גישת התמרון והעוצמה היבשתית בגישה של הכרעה אופרטיבית מהאוויר. להערכת דרג הפיקוד הבכיר, אש ומודיעין מדויקים אפשרו לצה"ל להשיג את היכולת שנדרשה בהתמודדות מועילה בקרב תמרון. התמרון הקרקעי הפך בעיני החברה הישראלית לסמל של מחיר גבוה וסיכון חיי אדם, ובצה"ל - לאיטיות בהשגת מטרות נוכח

תרגיל של חטיבת הקומנדו. בבסיס הרב-ממדיות עומד הרעיון של הפיכת התפיסה לתחבולנית ולרב-תחומית בהפעלת הכוח לצורך השגת הכרעה (צילום: דו"ץ)

עם הקצב המואץ הנדרש. אנו רואים ניצנים של שינוי בדפוסי חשיבה בעולם הרשת, אך בעולם הדיגיטל הנושא מצריך חשיבה טכנולוגית כאבן יסוד. מפקדי "דור המעבר" ו"דור ה-Y" מאמינים ורוצים לחימה רב-ממדית וקישוריות רב-זרועית, אך בפועל קיים מרוץ טכנולוגי פנימי בין החילות השונים, וכפועל יוצא מתקבלות מערכות זרועיות אוטונומיות.

חשוב לנתב את פעילות הזרועות השונות ולכוון אותן אל מרחב עשייה משותף, המסוגל להצעיד את צה"ל קדימה במסגרת מאמץ בניין הכוח הדיגיטלי. חשוב להבין: דיגיטלי - אין משמעו ממוכן. דיגיטלי משמעו מתקשר, חכם, מתקדם, ובהקשר הצבאי - גם קטלני

האתגר המבצעי

הצלחת צה"ל בשדה הקרב, ויכולתו לתת מענה סביר לאיום הפלישה הממוכן היבשתי, הביאו את האויב לביצוע תהליך של השתנות. מלחמת לבנון הראשונה ציינה את המפנה: ממלחמות קונוונציונליות - לעימותים נגד ארגוני טרור וגרילה. אחת החלופות שבחר האויב הייתה מעבר לשימוש נרחב בירי תלול מסלול לטווחים קצרים, בינוניים וארוכים, המכוונים לעבר

חדש ומוזן חזרה ככל שעולה מידת החיכוך באויב.⁶ יכולות טכנולוגיות משוכללות מאפשרות פיתוח יכולות חישה מתקדמות, מבוססות חיישנים זעירים, מגוונים וזולים, הנתמכים בטכנולוגיות תקשורת ועיבוד מידע אוטומטיות. תפיסת SOI ביטאה זאת באופן ממצה: "המהפכה המודרנית הצבאית 4.0 קשורה ביצירתן של תשלובות מודיעין-תקיפה ועיבוד מידע אוטומטיות ואוטונומיות. מהירות ודיוק הביצועים של מחשבים, סנסורים וטילים, מאפשרים למערכות להגיע לביצועים אפקטיביים בזמן אמת - לאתר אויב, לוודא את האיתור, לדייק אותו במרחב, לקבל החלטה על-פי חוקי הפללה ובטיחות ולתקוף את המטרה בתוך שניות. המבצעים הצבאיים התפתחו מדגם משולש הכולל אוויר, יבשה וים לכדי דגם הכולל מאמצים נוספים - אוויר, יבשה, ים, חלל חיצון וסב"ר".⁷

צה"ל 1.0

כדי לממש את כלל התהליכים המבצעיים והתקשוביים ולהפוך אותם למהלך שלם, של טרנספורמציה דיגיטלית בצה"ל, יש לעמוד בפני אתגרים מורכבים, הנחלקים לשלוש קטגוריות מרכזיות: האתגר התרבותי, המבצעי, והטכנולוגי.

האתגר התרבותי⁸

צה"ל הוא גוף בעל תרבות ארגונית היררכית המאופיינת בשמרנות. קשה להתאים את התרבות הנוכחית במהירות לאינסוף החידושים הנדרשים למיזוי הפוטנציאל הגלום בעידן הדיגיטל. עד היום התבססו בצה"ל על ארכיטקטורת מידע שטוחה וחסרת גמישות. המנהיגות המובילה בצה"ל, בדרג הפיקוד הבכיר, שייכת ל"דור ה-X" ומתקשה להתמודד

מרכז התקשוב של מפקדת העומק. מייצרים פתרונות דיגיטליים שיאפשרו לעצב תפיסה חדשה של תמרון רב-ממדי (צילום: מפקדת העומק)

גם הסיבה לכך שמימוש טרנספורמציה דיגיטלית זרועית, אם תתרחש בכל אחת מהזרועות בנפרד, לא תוביל למימוש החזון הדיגיטלי המבצעי בצה"ל.

גורמי הפיתוח בזרועות השונות מפתחים פתרונות משוכללים באופן אוטונומי, ללא סטנדרטים ומבנים מחייבים, וגורמי הרגולציה מספקים שירותים נקודתיים. נוסף על היעדר החיבוריות, אופי פעולה כזה גורם להתבדרות ארגונית ולבזבוז משאבים משווע מול היעדים הצה"ליים.

האמצעים הטכנולוגיים מאפשרים לייצר תשתית דיגיטלית משותפת שתדע למנף את יתרונה של כל זרוע ולהפיק מהכוח השלם יותר מסך חלקיו. בהתייחסו לתר"ש "תנופה" ציין הרמטכ"ל את הקשר החיוני בין השליטה המבצעית בזירת הקרב ובין השליטה ברחבי הסייבר והמודיעין, והדגיש את החשיבות הרבה בביסוס עליונות מודיעינית, במידע, בסייבר ובדיגיטל: "מדובר בקבוצת מאפשרים, שהעליונות בהם תביא לשיפור ניכר של האפקטיביות המבצעית".⁹

הפוטנציאל הדיגיטלי - צה"ל 2.0

"הסוד של השינוי הוא למקד את כל האנרגיה, לא בלהלחם בישן, אלא בלבנות את החדש" (סוקרטס)

בעולם המודרני, המידע הוא הבסיס של התהליכים העסקיים. אנו זוכים לשפע של אפליקציות ושירותים הניתנים ברשת ללא תשלום, אך החברות המציעות לנו את כל העושר הזה אינן מבצעות זאת כגוף פילנתרופי. ידוע שבאינטרנט "כשזה בחינם - אתה המוצר". אנו רואים זאת במהלכי הרכישה שחברת פייסבוק מבצעת על-מנת לעמוד בתחרות השליטה על המידע מול החברה המתחרה - גוגל.

מרכזי אוכלוסייה.

ממד הלחימה הקיברנטי מוסיף לשדה הקרב נדבך שלם המגביר את התחרות על השליטה בזירה ובאמצעים הטכנולוגיים המתקדמים, שהפכו נגישים לשני הצדדים. מושגים כמו סייבר, ספקטרום, לוחמה אלקטרונית ורשתיות ששימשו בעבר בעיקר אנשי תקשוב ומודיעין, הפכו כיום לחלק בלתי נפרד מתכנון המערכה.

האתגר הטכנולוגי

קצב השתנות מהיר ותכוף ברמה הגלובלית והאזורית, לצד התפתחות טכנולוגית, מקשים על צה"ל להתאים את תהליכי בניין הכוח כך שישמר יתרונו אל מול האויב. נוסף על כך, ניצב מולנו האתגר הפנימי של המערכת הצה"לית בדמות "גאוות היחידה", הדורש גמישות, מוכנות להתאמה והטמעה של תהליכי החדשנות הטכנולוגיים. חשוב לנתב את פעילות הזרועות השונות ולכוון אותן אל מרחב עשייה משותף, המסוגל להציע את צה"ל קדימה במסגרת מאמץ בניין הכוח הדיגיטלי. חשוב להבין: דיגיטלי - אין משמעו ממוכן. דיגיטלי משמעו מתקשר, חכם, מתקדם, ובהקשר הצבאי - גם קטלני.

התרבות הצה"לית הנוכחית מכתובה מתן מענה אל מול פער נקודתי. ייתכן שהפתרונות הטכנולוגיים המתהווים מצוינים, אך הם אינם מפותחים במסגרת ארכיטקטורה גנרית שתאפשר חיבור לתהליכים מבצעיים עתידיים. הפרויקטים הטכנולוגיים של בניין הכוח נותנים את המענה באופן נקודתי, כל אחד בתחומו בזרוע, אך לא מתחברים לארכיטקטורה צה"לית אחידה שתאפשר להם "לדבר" זה עם זה. התקשורת ההדדית, המאפשרת שיתוף ועיבוד מידע, היא תמצית רעיון הדיגיטל. בלעדיה לא ניתן לבנות פלטפורמות ייצור ושיתוף מידע, ולכן לא ניתן לייצר מענה לבעיות קיימות, כמו גם לעתידיות. זאת

היכולות הטכנולוגיות של העולם החדש מובילות למהפכת המידע הודות לניידות ולזמינות המידע בכל תווך ובכל מקום, באמצעות שימוש בפלטפורמת ענן, קוד פתוח, שירותי מידע, אוטומציה, מיצוי מידע ובינה מלאכותית, מובייל, קיצור זמני פיתוח והגדלת קצב הגידול. הנגישות הגדולה מושגת בזכות יכולות מבוססות תוכנה ומינוף קהילת המפתחים העולמית. מימוש יכולות אלו יוביל לשבירת היררכיית הפיתוח המסורתית, וליצירת קהילות המפתחות טכנולוגיה מבוססת תוכנה (תקשורת, בינה מלאכותית וכד'), בעלות יכולת השתנות מהירה והתאמה לנסיבות החדשות בזמן אמת, לפי הצורך.¹⁰

IoT - חיבור "הכול להכול" - הפך את הרחוב, הכפר והעיר לרשת מרובת סנסורים המופעלת מרחוק ובאופן אוטונומי, ואילו מיצוי מידע ובינה מלאכותית מייצרים ידע חדש ממידע בנפחים גדולים המתעדכן באופן תדיר ומאפשר מודעות מצבית וקטלניות מיטבית. תקינה ורגולציה עולמית המאפשרות את הפיכת מרחב האינטרנט האזרחי מ"רשת של רשתות" לפלטפורמה דיגיטלית אחידה, מאפשרות הנגשה של המידע והידע החדשים שנצברים ללא הרף. כך, איסוף פיסות מידע המונע מאינטרס משותף ליצירת יכולות חדשות שמפרות את מרחב הדיגיטל, יוצר את מנוע הצמיחה האדיר שלעוצמתו אנו עדים בשני העשורים האחרונים.

היתרון העיקרי הטמון במימוש של תפיסה וארכיטקטורה על-זרועית ובמאפייניו הייחודיים של עולם המידע, הוא היותו גמיש ומאפשר את ההסתגלות לאתגרים שעוד לא נודעו. ממד הפעולה הזה הוא שיאפשר לצה"ל לנכס לעצמו כלי בניין כוח גמיש וחדשני, שיהיה לכלי העיקרי לחדשנות המשבשת שצה"ל מייצר לשם שמירה על קטלניות ועליונותו מול האויב

המצוינות המקומית בזרועות צה"ל הובילה לנביטת ניצני מהפכת המידע, הרתומים ליצירת יכולות מבצעיות כבר כיום. מיצוי המידע באמצעות היכולות הדיגיטליות בפיקוד המרכז, מאפשר שימוש במידע לניבוי מקדים של פעולת מפגע. אלו דוגמאות בודדות ליכולות המבצעיות הרתומות את המידע לפעולה הצבאית - למיצוי הסד"כ, לצמצום הנפגעים, להגדלת נפח הפעולה וללימוד המבצעי הפעיל, אך גם יכולות אלו הן רק הבסיס לפוטנציאל האפשרי.

פלטפורמת הענן והאינטרנט המבצעי המצויים בתהליכי הקמה, ומערכות מיצוי מידע בתחומי המודיעין והגנת הסייבר, יהיו לבסיס המבצעי-טכנולוגי ההכרחי של חיבור סנסורים שונים במרחב הלחימה הצה"לי (IoT - Internet Of Battle Things). ניתן לראות זאת במימוש של פרויקט "מכרז האש" ותפיסת "יבשה באופק", תוך שיתוף מידע צה"לי רלוונטי ומשמעותי עבור המפקדים והלוחמים בזמן אמת, וקבלת החלטות

בדרגים השונים.

היתרון העיקרי הטמון במימוש של תפיסה וארכיטקטורה על-זרועית ובמאפייניו הייחודיים של עולם המידע, הוא היותו אג'ילי ומאפשר את ההסתגלות לאתגרים שעוד לא נודעו. ממד הפעולה הזה הוא שיאפשר לצה"ל לנכס לעצמו כלי בניין כוח גמיש וחדשני, שיהיה לכלי העיקרי לחדשנות המשבשת שצה"ל מייצר לשם שמירה על קטלניותו ועליונותו מול האויב.

הפיתוח הפנימי שעליו שוקדים בקרב זרועות צה"ל הביא עימו ריבוי וקטורי פעולה מבוזרים ובלתי מנוהלים, המעצימים את האתגרים. לחלופין, גיבוש וקטור עשייה מרכזי שתוביל מנהלת הטרנספורמציה הדיגיטלית, ייצר ריכוז מאמץ לבניין כוח דיגיטלי ויהיה הדרך היחידה לנצל את היכולות האדירות שכבר קיימות בצה"ל. הוא יאפשר לייצר עוצמות חדשות במרחבים שאליהם טרם נכנס, ולאפשר לעצמו להפוך את פוטנציאל הטרנספורמציה מחלום רחוק לדבר שיכול להתחיל כבר מחר.

סיכום

"בינה מלאכותית היא העתיד. [...] מי שיהפוך למנהיג בתחום זה - יהפוך לשליט העולם" (ולדימיר פוטין, 2017)

מימוש החזון הצה"לי והפיכתו לניצחון ולהכרעה בזמן קצר דורשים שינוי והשתנות בצה"ל. השינוי חייב להתבטא ביצירת שפה משותפת, בניהול ריכוזי של מנהלת הטרנספורמציה הדיגיטלית שתפעיל את כוחות בניין הכוח הדיגיטלי באופן מטריציוני - ארכיטקטורה, רשת, ספקטרום, הגנה - בתפיסה צה"לית אחודה ובמבט-על שיכיל וינתב את פעילות המערכת כולה.

התפיסה שלפיה לכל זרוע יש נכסים בלעדיים המשרתים את משמיתה, כבר אינה עומדת במבחן הרלוונטיות מול שדה הקרב המשתנה. החדשנות והמצוינות המאפיינות את המפקדות הראשיות באות לביטוי במסגרת הזרועות, אך המשך ההפרדה ביניהן עלול להביא את צה"ל למערכות מוגבלות החסרות את ממד הקישוריות הרב-זרועית.

כשם שתפיסת תשלובת מודיעין-אוויר החליפה את תפיסת התמרון היבשתי, כך בשלה העת לכינונה של תפיסה חדשה, המיישרת מבט נוכח אתגרי ההווה והעתיד ומתבססת על עוצמות ועל פוטנציאל המצויים כבר בחיקה. לפי תפיסה זו, מאמץ מבצעי איננו רב-זרועי בלבד, אלא רב-ממדי, כלומר כזה המתקיים במקביל בכמה זרועות ובכמה מישורים במטרה לגבש ולעצב את הכוחות ליכולת צה"לית אחת.

אימוץ הדיגיטל בלחימה יאפשר לעצב ולממש תפיסה חדשה של תמרון רב-ממדי ושל החזקת שטח במחיר נמוך (בזכות התבססות על אוטונומיה של גופי תקיפה, בינה מלאכותית, IoT וכד'). הלחימה הרב-ממדית תאפשר הפעלת כוח יעילה וקטלנית שתביא להכרעת האויב. כך יושג יעד מערכת-אסטרטגי של הכרעת האויב ושל יצירת עליונות טקטית-מערכתית חדשה שהאויב טרם חזה בה, ושעימה יתקשה מאוד להתמודד.¹²

האתגר המבצעי הצפוי במהפך הדיגיטלי הוא בשימור העליונות בתחרות הלמידה שתוביל לשליטה באמצעים הטכנולוגיים. יש חשיבות מכרעת לרשת צה"לית אחודה המשרתת את כלל הארגונים והחילות, תוך פיקוח על זרימת מידע ופיתוח יכולות שיבוש ותקיפה במרחב הסייבר של אויבים ויריבים, ובאותה מידה פיתוח יכולות שליטה ומיומנות בעולמות ההגנה בסייבר.

עלינות בעולם הדיגיטלי. התפיסה שלכל זרוע יש נכסים בלעדיים, המשרתים את משימתה, כבר אינה עומדת במבחן הרלוונטיות מול שדה הקרב המשתנה

הללו, לצד הובלה אמיצה של טרנספורמציה כלל-ארגונית בצה"ל, יביאו להפקה ולמיצוי של המידע שיאפשרו לצה"ל את העליונות בלוחמת העידן הדיגיטלי. ביטויה המבצעי המרכזי של היכולת, יבוא לידי ביטוי בשדה הקרב המתפתח.

אנו בראשית הצירים, אך זהו צעד ראשון בתהליך ארוך טווח ורציף שיעדו ברור. כל עוד צה"ל לא יעבור לתפיסה צה"לית אחודה, בראייה מערכתית, השלמת המהלך עלול להיתקל בקשיים רבים. חשוב לאפשר ראייה שלמה של המערכה הרב-ממדית ולהתאים אותה לשינויים בזירה ובקרב האויב, תוך שימת לב מיוחדת להזדמנות הטכנולוגיות המשמעותיות.

הפעלת היכולות באופן מטריציוני והכוונתן, על-ידי גוף אחד, לפעולה משותפת - יאפשרו את הצמיחה הנדרשת להתמודדות עם אתגרי הלחימה הרב-ממדית שאליה חותר צה"ל. שילובן של עוצמות אלו תחת תפיסה מאגדת אחת וגיוס כלל כוחותיו המשאביים, הטכנולוגיים והיצירתיים של צה"ל, לצד ניסיונו המבצעי העשיר והחינוך המתמיד שלו במנעד רחב של איומים - יש בכוחם להביא את הטרנספורמציה הדיגיטלית לכדי מימוש.

ההערות למאמר זה מתפרסמות בסוף הגיליון.

כדי לאפשר לצה"ל את הזינוק והפריצה לעבר מיצוי יכולותיו בנסיבות המשתנות ולהשגת שטף של ידע ומידע, נדרש מימוש של התפיסה החדשה והפעלת סמכות צה"לית כרגולטור.

היכולות הטכנולוגיות של העולם החדש מובילות למהפכת המידע הודות לניידות ולזמינות המידע בכל מקום, באמצעות שימוש בבלטפורמת ענן, קוד פתוח, שירותי מידע, אוטומציה, מיצוי מידע ובינה מלאכותית, מובייל, קיצור זמני פיתוח והגדלת קצב הגידול

הקמת מנהלת הטרנספורמציה הדיגיטלית והפעלתה החל מספטמבר 2019, מאפשרות מתן מענה רב-ממדי בהפעלת כוחות בניין הכוח הדיגיטלי באופן מטריציוני. אגף התקשוב מוביל בשנים האחרונות תהליכי תכלול להקמת הרשתיות הנדרשת לעולם דיגיטלי צה"לי. מיצוי התהליכים

חזבאללה והח'ותים ולקחים מן המלחמה בתימן

המערכה על ההגמוניה במזרח התיכון, דרך הפריזמה של הלחימה בתימן, עלולה לשאוב את ישראל פנימה, ללב המערכה, ללא רצונה. על ישראל לעקוב בקפידה אחר ההתפתחויות כדי להקדים ולמגר ניסיונות של איראן ושל חזבאללה ליישם את הנלמד בזירה זו בחזית רמת הגולן ובלבנון

מורדים ח'ותים בתימן תוקפים שיירה של צבא סעודיה. איראן משתמשת בזירת המלחמה בתימן כשדה ניסויים לבחינה של אמצעים ושיטות לחימה

מערכה עקובה מדם, ובשל הסיוע שמעניקה איראן לח'ותים לא מצליחה הקואליציה הסעודית להכריע את המלחמה. המעורבות של חזבאללה, בעלת בריתה של טהראן, במלחמה בתימן, באה לידי ביטוי בייעוץ, באימונים, בהברחות אמצעי לחימה ועוד, והקשרים ההדוקים בין חזבאללה ובין הח'ותים מאפשרים לשני הצדדים ללמוד ולהפיק לקחים מניסיונו המבצעי של האחר.

במאמר זה נבחן מה יכולים הח'ותים ללמוד מניסיונו המבצעי של ארגון חזבאללה, ובעיקר מה יכול ארגון חזבאללה ללמוד מהמלחמה בתימן, וכיצד הידע והניסיון שצובר הארגון בזירה זו יכולים לבוא לידי ביטוי במערכה עתידית נגד ישראל.

מה יכולים הח'ותים ללמוד מחזבאללה

ארגון חזבאללה היה ועודנו היריב העיקרי של ישראל כמעט 40 שנים: משנות שהיית ישראל ברצועת הביטחון לאחר מלחמת

המערכה המתנהלת בתימן היא חלק מהמאבק האזורי בין איראן ובעלות בריתה ובין הקואליציה הערבית-סונית בהובלת סעודיה, על ההגמוניה במזרח התיכון. ניצחון ח'ותי במלחמה יעניק לטהראן שליטה בשני מעברי המים האסטרטגיים של מְצַ'י הורמוז ומְצַ'י באב אל-מנדב, ויאפשר את כיתורה של סעודיה על-ידי בעלות בריתה של איראן: עיראק בצפון, ותימן בשליטה של הח'ותים בדרום.

הקשרים בין חזבאללה ובין המורדים הח'ותים בתימן מתקיימים במהלך כעשור והפכו אינטנסיביים החל ב-2014, עת פתחו הח'ותים במתקפה, כבשו את צנעא הבירה והרחיבו את שליטתם לחלקים רבים של המדינה.

במרס 2015 נכנסה סעודיה, בראש קואליציה של עשר מדינות (מרביתן ערביות-סוניות), למלחמה נגד הח'ותים שהחלה כמבצע "סופה נחרצת", בניסיון להחזיר את השליטה במדינה לידי הנשיא החוקי עבד רבו האדי. מאז מתנהלת בתימן

אלים (מילי) ד"ר שאול שי, מרצה במרכז הבינתחומי בהרצליה ועמית מחקר בכיר במכון למדיניות נגד טרור (ICT) במרכז הבינתחומי בהרצליה. לשעבר סגן ראש המועצה לביטחון לאומי

הפעלת רקטות, טילים בליסטיים וטילי שיוט. הח'ותים עושים שימוש נרחב במגוון סוגים של רקטות, טילים בליסטיים ואף טילי שיוט לפגיעה במטרות הקואליציה בתימן ובעומק שטחה של סעודיה, ואף במטרות בשטח איחוד האמירויות.⁶ במהלך שנות המלחמה שוגרו אלפי רקטות קצרות טווח לעבר מטרות בשטחים הסעודיים הסמוכים לגבול עם תימן, וכ-200-300 רקטות וטילים לטווח בינוני וארוך לעומק שטחה של סעודיה.

בתחום הירי הרקטי יש לחזבאללה ניסיון רב, אולם זירת המלחמה בתימן מספקת לארגון הזדמנות להפעלת טילים בליסטיים ארוכי טווח (אף יותר מאלף ק"מ) וכן להפעלת טילי שיוט.

בדצמבר 2017 הכריזו הח'ותים כי שיגרו טיל לעבר פרויקט "באראקא" - הכור הגרעיני של איחוד האמירויות הנמצא בשלבי הקמה וממוקם בסמוך למפרץ הפרסי, כ-1,200 ק"מ מתימן. במקביל פורסם סרטון המתעד את שיגור הטיל לכיוון המטרה, ובו נראה בבירור טיל שיוט, הדומה במבנהו לטיל השיוט האיראני "סומאר".

בלחימה נגד סעודיה נדרשים הח'ותים להתמודד עם מערכות הגנה נגד מטוסים וטילים מסוג "פטריוט". סעודיה טוענת כי היא מצליחה ליירט את מרבית הרקטות והטילים המשוגרים לעומק שטחה, אולם יש להתייחס לטענות אלה בזהירות הנדרשת.

המעורבות של חזבאללה, בעלת בריתה של טהראן, במלחמה בתימן, באה לידי ביטוי ביעוץ, באימונים, בהברחות אמצעי לחימה ועוד, והקשרים ההדוקים בין חזבאללה ובין הח'ותים מאפשרים לשני הצדדים ללמוד ולהפיק לקחים מניסיונו המבצעי של האחר

הפעלת כטב"מים. מרכיב חשוב בתפיסת הלוחמה הא-סימטרית של איראן הוא מערך הכטב"מים, ותפיסה זו מיושמת גם על-ידי המורדים הח'ותים בתימן בהשראת הפטרונים בטהראן.

הח'ותים עושים שימוש נרחב בכטב"מים לצורכי איסוף מודיעין ומשתמשים בכטב"מים חמושים, שסופקו להם על-ידי איראן ושחלקם מורכבים בתימן, לצורך פיגועי התאבדות. האיראנים סיפקו לח'ותים ידע, ציוד וסיוע של מומחים לצורך הקמת קווי ייצור באזור צעדה, המעוז הראשי של הח'ותים בתימן, וכן באזור צנעא. הסעודים תקפו מן האוויר כמה פעמים מטרות ששימשו לייצור ואחסון כטב"מים, אולם ההצלחה בתקיפות אלה עד כה מוגבלת.

השימוש בכטב"מים נגד מטרות הקואליציה בתימן ובעומק שטח סעודיה הוא כמעט יום-יומי. על-מנת להתגבר על יכולות האיתור והיירוט של מטוסי הקרב וההגנ"א הסעודיות, פיתחו הח'ותים טקטיקה של הפעלת מספר רב של כטב"מים (לעיתים גם עשרה) במקביל.

הח'ותים עשו שימוש גם בכטב"מים מתאבדים לתקיפת

לבנון הראשונה בין השנים 1982-2000; עבור למלחמת לבנון השנייה ב-2006 ועד היום. ניסיונו העשיר ורב השנים של חזבאללה בלחימה א-סימטרית נגד אויב בעל עדיפות טכנולוגית ועליונות אווירית, התבטא בשימוש האינטנסיבי שעשה במערך הרקטות והטילים - הנשק העיקרי שעמד לרשות הארגון נגד ישראל במהלך השנים, ובייחוד במהלך מלחמת לבנון השנייה.

חזבאללה נדרש גם ללחימה נגד כוחות היבשה של צה"ל, תוך שהוא מבסס את יכולת ההגנה שלו על שטחים בנויים, אמצעי נ"ט (טילי קורנט) ושימוש נרחב במטעני חבלה ומוקשים לעצירת תנועת כוחות צה"ל. כמו כן עשה חזבאללה שימוש באמצעים מתקדמים דוגמת טילי חוף-ים שפגעו בספינת חיל הים "אח"י חנית" ב-14 ביולי 2006 ובכטב"מים מסוג "אבאביל".

נוסף על כך, הארגון רכש ניסיון צבאי עשיר במלחמה שהחלה בסוריה ב-2011 ושבה לחם לצד כוחות אסד, איראן ומיליציות שיעיות ורוסיה. בסוריה התנסה הארגון בניהול מערכה במסגרות צבאיות סדירות ומאורגנות, תוך הפעלת סיוע אווירי וארטילרי. עיקר הלחימה בסוריה התנהלה בשטחים בנויים, הן במשימות הגנה והן בפעולות לכיבוש שטח בנוי מידי האויב. בתימן מתנהלת הלחימה היבשתית בעיקר בשטחים בנויים, ובשל הדמיון הרב באופי הלחימה יכולים הידע והניסיון של חזבאללה להועיל למורדים.

מה יכול חזבאללה ללמוד מהניסיון בתימן

איראן משתמשת בזירת המלחמה בתימן כשדה ניסויים לבחינה של אמצעים ושיטות לחימה, ונראה שבכמה תחומים מרכזיים יכול חזבאללה ללמוד מהניסיון הנצבר במלחמה:¹

הזירה הימית. במהלך שנות המלחמה עשו הח'ותים שימוש במגוון אמצעי לחימה ימיים נגד הכוחות הימיים של הקואליציה הסעודית ונגד מטרות ימיות אזרחיות. מרביתם סופקו להם על-ידי איראן. הם השתמשו בטילי חוף-ים מדגם C-802 בדומה לאלה שבהם השתמש חזבאללה נגד חיל הים הישראלי ב-2006, תקפו בהצלחה כלי שיט של סעודיה ואיחוד האמירויות וניסו לפגוע גם בכלי שיט אמריקני.² ממשל אובמה הגיב בתקיפת אתרי המכ"ם ששיעו בירי הטילים ובהשמדתם באמצעות הצי האמריקני.³

נוסף על כך, הח'ותים עושים שימוש בכלי שיט בלתי מאוישים, חמושים בחומרי נפץ המופעלים בשלט רחוק, לתקיפת כלי שיט צבאיים של הקואליציה הסעודית, כלי שיט אזרחיים ומתקני נמל ונפט בחופי סעודיה.⁴ כמו כן, הם עושים שימוש נרחב בהטמנת מוקשים ימיים מול חופי תימן בים האדום, וגם כלי שיט אזרחיים נפגעו ממוקשים אלה.⁵

ח'זתים בתימן עם תמונות של מזכ"ל חזבאללה, נצראללה. ארגון חזבאללה רכש ניסיון צבאי עשיר במלחמה שהחלה בסוריה ב־2011 ושבה לחם לצד כוחות אסד, איראן ומיליציות שיעיות ורוסיה

חזבאללה בזירה הלבנונית. ב־2014 השתלטו הח'זתים על מרבית מערכות ההגנ"א שהיו ברשות צבא תימן (מערכות סובייטיות מדגמי SA-2,3,6 וטילי כתף מסוג SA-7) והופתעו לגלות שחלק ממערכות אלה לא היו שמישות, וחלקן הותקפו והושמדו על־ידי מטוסי הקואליציה כבר בשלבים מוקדמים של המלחמה.

כדי להתמודד עם התקיפות של חילות האוויר של הקואליציה ביצעו הח'זתים בעזרה איראנית הסבה של טילי אוויר-אוויר מתוצרת סובייטית, ששימשו במקור את מטוסי מיג-29 של חיל האוויר התימני, לטילי קרקע-אוויר שהותקנו על־גבי משאיות קלות. ההפעלה המבצעית הראשונה אירעה ב־17 ביולי 2017, עם טיל ששוגר לעבר מטוס F-15 סעודי. המטוס לא נפגע.¹⁰ בהמשך סיפקה איראן לח'זתים טיל נ"מ מתקדם מתוצרתה אשר מכונה "Sayyad-2C" ומערכת פסיבית (שאינה מבוססת מכ"ם פעיל, ולכן פגיעה פחות) לאיתור והרכשת מטרות אוויריות.¹¹

הח'זתים מפעילים את טילי הנ"מ שלהם במתכונת של מארבים נגד מטוסים, מסוקים וכטב"מים של הקואליציה - טקטיקה המכונה בכי מומחים "SAMbushes". לטענת הח'זתים, במהלך ארבע שנים עלה בידיהם להפיל כמה מטוסי קרב ומסוקים של הקואליציה, וכן כתריסר כטב"מים.

במהלך 2019 הצליחו הח'זתים להפיל שלושה כטב"מים אמריקניים, אף שארצות־הברית אינה תוקפת מטרות שלהם. ב־1 בנובמבר 2019 דיווחו הח'זתים כי הפילו כטב"ם אמריקני מסוג ScanEagle, שהיה לטענתם במשימת איסוף מודיעין. ביוני ובאוגוסט 2019 הפילו עוד שני כטב"מים, מסוג אחר. ארצות־הברית אישרה את הדיווחים.¹²

סוללות פטריוט של הקואליציה. עד כה ידוע על שלוש תקיפות כאלה: שתיים בשטח תימן ותקיפה אחת בשטח סעודיה, ליד העיר נג'ראן. תוצאות התקיפות אינן ידועות.⁷

בתחום הירי הרקטי יש לחזבאללה ניסיון רב, אולם זירת המלחמה בתימן מספקת לארגון הזדמנות להפעלת טילים בליסטיים ארוכי טווח (אף יותר מאלף ק"מ) וכן להפעלת טילי שיוט

נוסף על כך נקטו הח'זתים טקטיקה של מתקפה משולבת של כטב"מים וטילים בליסטיים, או טילי שיוט, נגד מטרות בעומק שטח סעודיה ואיחוד האמירויות. הם הוציאו לפועל בכמה מקרים מעין "סיכולים ממוקדים" נגד קצינים בכירים בצבא תימן: ב־10 בינואר 2019 תקפו המורדים הח'זתים באמצעות כטב"ם טקס צבאי של צבא תימן, בבסיס האווירי אל־אנאד. הכטב"ם התפוצץ מעל במת הכבוד שעליה ישבו קצינים בכירים והביא למותם של בכירים ועשרות חיילים שהשתתפו בטקס.⁸ השימוש הראשון של חזבאללה בכטב"מים נגד ישראל נעשה לצורך השגת מודיעין עוד לפני מלחמת לבנון השנייה. במהלך המלחמה שיגר חזבאללה כטב"מים מתאבדים מסוג "אבאביל" לעבר שטח ישראל, אולם אלה יורטו ולא גרמו נזקים. תחום הפעלת הכטב"מים בתימן מעניק לחזבאללה ידע עדכני ויקר ערך, שאותו הוא עלול ליישם בעימות עתידי בלבנון או בחזית רמת הגולן.⁹

הגנה אווירית. הח'זתים לוחמים בזירה שבה לקואליציה הסעודית יש עליונות אווירית מוחלטת, בדומה למצב של

צבא תימן וההתנגדות שולטים במוקה. שיתוף הפעולה הצבאי בין שני הארגונים מאז 2014 תורם רבות לשני הצדדים, ומשפר את היכולות המבצעיות שלהם

עצומים, שכן מערכת ההגנה האווירית הסעודית נכשלה לחלוטין באיתור הטילים והכטב"מים התוקפים וביירוטם. יש להתייחס ברצינות לאיום של ח'ותי, ולא מן הנמנע שהאיראנים ינסו להשתמש במורדים הח'ותים כדי לפגוע במטרות ישראליות באמצעות ירי טילים ארוכי טווח לעבר ישראל, או באמצעות פגיעה בכלי שיט ישראלי או בכלי שיט זר הנע בדרכו לישראל, באזור מְצָרֵי באב אל-מנדב ובים האדום.

סיכום

המערכה על ההגמוניה במזרח התיכון, דרך הפריזמה של הלחימה בתימן, עלולה לשאוב את ישראל פנימה, ללב המערכה, ללא רצונה. המעורבות האיראנית במלחמה בתימן באה לידי ביטוי בכמה מישורים:

- סיוע צבאי, כלכלי, מדיני והסברתי למורדים הח'ותים, שמועבר במישרין מאיראן או באמצעות בעלי בריתה, דוגמת חזבאללה.
- איראן רואה בח'ותים בעלי ברית שניתן לעשות בהם שימוש במסגרת המערכה הכלל-זירתית שהיא מנהלת, ולפיכך הח'ותים מאפשרים לאיראן להגביר את הלחץ על סעודיה דרכם.
- המלחמה בתימן מאפשרת לאיראן להשתמש בה כשדה ניסויים לבחינת מערכות נשק ותפיסות מבצעיות חדשות. חזבאללה והח'ותים בתימן הם חלק מהקואליציה הפרו-איראנית. לשני הארגונים אויבים משותפים וקשרים הדוקים שנמשכים כעשור. שיתוף הפעולה הצבאי בין שני הארגונים מאז 2014 תורם רבות לשני הצדדים, ומשפר את היכולות המבצעיות שלהם. המלחמה בתימן מאפשרת לחזבאללה ללמוד מניסיונם של הח'ותים והאיראנים בתחומים של הפעלת כטב"מים, טילי שיט, טילים בליסטיים ארוכי טווח, כלי שיט בלתי מאוישים המופעלים בשלט רחוק ועוד.
- למרות ההבדלים המשמעותיים הקיימים בין המלחמה בתימן ובין זירות המערכה הצפויות בין ישראל לחזבאללה, על ישראל לעקוב בקפידה אחר ההתפתחויות בזירת המלחמה בתימן כדי להקדים ולמגר ניסיונות של איראן ושל חזבאללה ליישם את הנלמד בזירה זו בחזית רמת הגולן ובלבנון.

ההערות למאמר זה מתפרסמות בסוף הגיליון.

ואולם לא רק כטב"מים בין ה"קורבנות" של ההגנה האווירית בתימן. ב-29 בנובמבר 2019 טענו הח'ותים כי הצליחו להפיל מסוק אפאצ'י סעודי בסמוך לגבול בין תימן וסעודיה, באמצעות טיל קרקע-אוויר, וכי שני הטייסים נהרגו.¹³

המשמעות עבור ישראל

נוסף על הידע והניסיון שצובר חזבאללה במהלך הלחימה בתימן, נרקמים איומים ישירים על ישראל ועל האינטרסים שלה מצד הח'ותים והאיראנים בזירת הים האדום. ב-28 באוקטובר 2019 נפגש ראש הממשלה בנימין נתניהו בלשכתו בירושלים עם שר האוצר האמריקני, סטיבן מנוצ'ין, ואמר: "איראן הציבה את טיליה בתימן על-מנת לפגוע בישראל. איראן שואפת כעת להשיג נשק מדויק שיוכל לפגוע בכל מטרה במזרח התיכון בדיוק של חמישה עד עשרה מטרים. [...] האיראנים מפתחים את הטילים באיראן, ורוצים להציב אותם בעיראק ובסוריה ולהפוך גם את הארסנל בלבנון, של 130 אלף רקטות סטטיסטיות, לחימוש מונחה מדויק. הם שואפים לפתח את זה, וכבר התחילו להכניס אותם לתימן במטרה לפגוע בישראל גם משם".¹⁴

ב-9 בנובמבר 2019 נשא מנהיג הח'ותים בתימן, עבד אל-מאלכ אל-ח'ותי, נאום לרגל חג הולדת הנביא, ובו שיגר לראשונה איום ישיר לעבר ישראל. בנאום ששודר בערוץ הטלוויזיה "אל-מסירה" של המורדים הח'ותים, דחה ח'ותי את טענתו של נתניהו שלפיה איראן החלה לספק טילים מדויקים לתימן, ואיים לתקוף את ישראל אם זו תתקוף את תימן. "עמנו לא יהסס להכריז ג'האד על האויב הישראלי ולהנחית את המכות הקשות ביותר נגד המטרות הרגישות בישות של האויב, אם הוא יסתבך במעשי טיפשות נגד עמנו. העמדה העוינת שלנו נגד ישראל היא עמדה עקרונית, אנושית, מוסרית וחובה דתית".¹⁵ ב-14 בספטמבר 2019 הותקפו מתקני הנפט של סעודיה באבו קאיך וקראיס על-ידי 25 כטב"מים וטילי שיט. כתוצאה מההתקפה שותקה מחצית מתעשיית הנפט הסעודית. המורדים הח'ותים קיבלו אחריות על התקיפה, אך מחקירת האירוע עלה כי היא בוצעה על-ידי איראן ולא משטח תימן. זו הייתה מתקפת הכטב"מים וטילי השיט המשמעותית ביותר שנעשתה עד אותה עת לטווחים של מעל אלף ק"מ, ובשילוב מוצלח בין שתי מערכות הנשק. המתקפה גרמה לנזקים

האבולוציה של הכוחות למבצעים מיוחדים בעת המודרנית

הכומ"מ מיועדים לביצוע משימות הדורשות מיומנות ייחודית, שמסיבות שונות אין לכוחות רגילים. ייעודם וצורתם השתנו באופן משמעותי במהלך שלושה שלבי התפתחות עיקריים לאורך ההיסטוריה, מאז שנוצרו בתקופת מלחמת העולם השנייה ועד ימינו אנו. לכן, להצלחתם או לכישלונם המבצעיים יש חשיבות סמלית ותודעתית רבה

סוכני מנהלת המבצעים המיוחדים (Special Operations Executive). המנהלה הוקמה על-ידי וינסטון צ'רצ'יל ב־1940 והייתה אמונה על ביון, הונאה, ותמיכה בפרטיזנים ובמחתרות ברחבי היבשת הכבושה

וריבוי ההגדרות נובעת מכך שייעודם וצורתם המהותית של הכומ"מ השתנו באופן משמעותי במהלך שלושה שלבי התפתחות עיקריים לאורך ההיסטוריה, מאז שנוצרו בתקופת מלחמת העולם השנייה ועד ימינו אנו. במאמר זה אעמוד על טיבם של השלבים הללו (אותם אכנה להלן - "דורות"), אתאר באופן כרונולוגי את התפתחות הכומ"מ הבריטיים והאמריקניים על רקע מאורעות היסטוריים משמעותיים ואציין את מעורבותם של אישים שונים בתהליך, כך שאפשר יהיה להבין את האבולוציה המורכבת שמאפיינת את הכוחות למבצעים המיוחדים בעת המודרנית, מתחילת פעילותם עד היום.

בבואנו לנסות להגדיר את מהותם של הכומ"מ (SOF - special operations forces)¹ אנו נתקלים עד מהרה בסבך מילים העשוי מושגים קרובים ודומיהם, וכן הגדרות המערבות גם את תפקידיהם וייעודיהם (המשתנים תדיר) כפי שנקטבו על-ידי גורמים שונים, בתקופות שונות. מעצם מהותם, הכומ"מ (כלל הכוחות למבצעים מיוחדים הפועלים בעת המודרנית), הם גופים היברידיים, בני כלאיים המשנים תדיר את צורתם ואת אופן פעולתם לנוכח משימות שונות ומשונות שלהן הם נדרשים, ולכן כל ניסיון למצוא את ההגדרה המדויקת נתקל בקושי מובן. עם זאת, ברצוני לטעון כי העובדה העומדת בבסיס הבלבול

יאיר אנסבכר, יועץ ודוקטורנט, חוקר את הכוחות למבצעים מיוחדים כמייצגים של תרבות אסטרטגית

הדור הראשון (1945-1940): הולדתם של הכומ"מ כגופים יצירתיים נגד אויב סדי

מאז החל האדם להילחם באופן מאורגן, פעלו לצד הצבאות הסדירים יחידות עילית שונות כמו חטיבת "בני האלמוות" של פרס, כוח המנגודאי של ג'ינגס חאן, צבא הספרטנים ואחרים. בספרו **שבעת עמודי החוכמה**² תיאר לורנס איש ערב, שפעל כשותף למלחמה הלא סדירה שערך שבטי הערבים של פיצל נגד השלטונות הטורקיים וקו המסילה החיג'אזי בחצי האי ערב במהלך מלחמת העולם הראשונה, את חוויותיו ואת תובנותיו המקוריות. תובנות אלו וכן ניסיונו ודמותו הכריזמטית של לורנס חלחו והגיעו אל רעיונותיו של בוגר מפורסם אחר של אותה מלחמה, באזיל הנרי לידל הארט. רעיונותיו של לידל הארט בדבר הגישה העקיפה³, שמטרתה להגיע אל עומק מערך האויב ולהכות אסטרטגית בבטנו הרכה⁴, נבעו גם מהתסכול שחש לנוכח המלחמה הזבזבנית וחסרת התכלית של המערב. לידל הארט עצמו העריץ את לורנס ואף הושפע ממנו ומהגותו הנוודית.⁵ רעיונות הלוחמה הזעירה הגיעו בסופו של דבר גם אל בריטים נוספים שהיו מיוזמי הכומ"מ⁶ וממקימיהם, כמו דדלי קלארק, מקים הקומנדו הבריטי, דיוויד סטרלינג, מייסד (Special Air Service) SAS,⁷ וצ'רלס אורד וינגייט שהפעיל כוחות באופן בלתי קונוונציונלי בתצורות שונות בפלשתינה, בחבש ובבורמה.

ואולם האיש שהפך למזוהה ביותר עם רעיון הקמת הכומ"מ בעת המודרנית במערב הוא וינסטון צ'רצ'יל, פטרונם המובהק ותומכם הנלהב ביותר של כוחות אלו במלחמת העולם השנייה. צ'רצ'יל עצמו, ככתב צבאי בריטי שנפל בשבי הבורים, חווה על בשרו⁸ את היעילות של לוחמי הגרילה הבורים (שכוננו "קומנדו")⁹ במלחמתם העיקשת נגד צבא האימפריה הבריטית. לאחר המפלות הראשונות של הבריטים והצרפתים במלחמת העולם השנייה והנסוגה מדנקרק, שהותירה את בריטניה ללא דריסת רגל יבשתית באירופה, ומתוך רצון עז ליצור מודל חדש לחיקוי של לוחם בריטי ולשקם את המורל הצבאי והלאומי הירוד, הורה צ'רצ'יל ב-1940 על הקמת שני ארגונים ביטחוניים חדשים: SOE (Special Operations Executive), שהיה אמון על ביון, הונאה, ותמיכה בפרטיזנים ובמחתרות ברחבי היבשת הכבושה, ו-COHQ (Combind Operations Headquarters) שנועד להוציא אל הפועל מבצעים משולבים ובפועל יצר גם את הכומ"מ הגלויים הראשונים - הקומנדו הבריטי.¹⁰

"יש להכין לוחמים מאומנים בעלי 'אופי צייד' אשר יוכלו ליישם 'משטר טרור' על חופי האויב",¹¹ הורה צ'רצ'יל, והוראתו בוצעה לבסוף על-ידי דדלי קלארק, קצין בריטי בכיר שהגיע בעצמו לתובנות דומות והציע אותן לפיקוד הבריטי הגבוה בעת ההיא. עד מרס 1941 קמו 11 יחידות קומנדו כאלה, ולאחר

הצחתן החלקית בפשיטה על איי לופטן בצפון נורווגיה¹² הוחלט להקים שלוש יחידות קומנדו נוספות, שיועדו לפעולה במזרח התיכון.¹³ לימים התאחדו יחידות אלו לכוח "לאי" שבו שירת בין השאר דיוויד סטרלינג, שניסיונו הקרבי עמד לנגד עיניו כשהקים את יחידת SAS בנובמבר 1941. היחידה נועדה לפשיטות מדבריות ארוכות טווח נגד המתקנים האסטרטגיים ושדות התעופה של צבא רומל שבמדבר המערבי. ואמנם, בשנה שלאחר מכן בוצעו פשיטות אלו בהצלחה עם יחידת הניוד המדברית הבריטית LRDG (Long Range Desert Group). נקודת ציון חשובה נוספת היא זאת של התפתחות הכוח למערכות המיוחדות שעיצב והפעיל אורד וינגייט בג'ונגלים של בורמה.¹⁴

רעיונות הלוחמה הזעירה הגיעו בסופו של דבר גם אל בריטים נוספים שהיו מיוזמי הכומ"מ וממקימיהם, כמו דדלי קלארק, מקים הקומנדו הבריטי, דיוויד סטרלינג, מייסד (Special Air Service), וצ'רלס אורד וינגייט שהפעיל כוחות באופן בלתי קונוונציונלי בתצורות שונות בפלשתינה, בחבש ובבורמה

ערכם של כוחות אלו בצבא בריטניה עלה על התועלת הספציפית של אותם מבצעים. הכוחות יצרו תשתית לתפיסה שעליה נבנו היחידות המיוחדות של הצבאות המערביים המודרניים, לנוכח הישגים התודעתיים שהשיגו ביכולת מימוש תחבולה ותמרון עמוק ומפתיע. בשלב זה הוקמו כוחות למבצעים מיוחדים בעיקר עקב צרכים מבצעיים חדשים שעלו. דוגמאות לכך מתקופה זאת של מלחמת העולם השנייה, שבה החלו בהקמתם של הכומ"מ בצבאות המודרניים, ניתן לראות בהקמת יחידות לזירות לחימה מסוימות: SOE בדרום אירופה והמזרח התיכון, וכוח 136 (יחידת משנה של SOE) בזירת סין-בורמה-הודו.

בשלב מאוחר יותר הקימה ארצות-הברית את Office of Strategic Service (OSS), המקבילה ל-SOE הבריטית, ואת יחידה 101, המקבילה האמריקנית לכוח 136. באביב 1942 שלח רמטכ"ל הצבא האמריקני, גנרל ג'ורג' מרשל, את אחד מקציני מטהו, קולונל לוסיאן טראסקוט, לאנגליה. משימתו הייתה לארגן צוותי קומנדו אמריקניים שיפעלו יחד עם צוותים בריטיים נגד הגרמנים. בשלב זה הצבא האמריקני עדיין לא לחם בצבא הגרמני, והיה חשוב לארצות-הברית ליצור גרעין לוחמים שירכוש ניסיון קרבי לשם אימון היחידות ולמטרות תעמולתיות פנים-אמריקניות.

טראסקוט חזר מבריטניה והמליץ להקים יחידות קומנדו לפי המתכונת הבריטית, והאישור לכך ניתן במהלך הקיץ של אותה שנה. בשלב זה הוחלט כי שמן של היחידות המיוחדות האמריקניות יהיה "ריינג'רס", על-שם יחידות הסיירים המתנדבים שהקים רוברט רוג'רס ב-1765 כדי לעזור לבריטים במלחמתם נגד הצרפתים על שטחי המריבה של מזרח ארצות-הברית ודרום קנדה. 30 שנה מאוחר יותר, במהלך מלחמת

באותו הפרק היא שעידוד האוכלוסייה האזרחית להתנגדות עממית בסגנון גרילה נגד צבא עויץ סדיר (כפי שעשתה בריטניה באירופה, במזרח אסיה ובמזרח התיכון, בניצוחו הנלהב של צ'רצ'יל) היא חרב פיפיות העלולה לשוב ולהתנקם במערב, שכן דרך זאת עלולה להרגיל את עמי העולם למרוד ולנקוט שיטות גרילה מסוכנות גם נגד המעצמות המערביות עצמן. אמנם, למען ההגינות ההיסטורית יש לומר כי לוחמת הגרילה לא הייתה המצאה מערבית בלעדית, הגם שהמערב היה אחראי במידת מה להתפשטותה המואצת. בחלקים שונים בעולם כבר היו לה שורשים איתנים, כמו למשל במרד הקומוניסטי העממי שהנהיג מאו צה-טונג נגד שלטונו הפרו-מערבי של צ'יאנג קאי-שק בסין של 1926, ומאוחר יותר - ותוך שילוב כוחות כפוי יחד איתו - בשיטות דומות נגד פלישת היפנים.

קשתים מונגולים רכובים. מאז החל האדם להילחם באופן מאורגן, פעלו לצד הצבאות הסדירים יחידות עילית שונות

מאו עצמו כתב ב־1937 על שיטות הגרילה של צבאו בחיבורו **על לוחמת הגרילה**,¹⁹ והשתמש בדוקטרינה זאת נגד היפנים.²⁰ ב־1961 כתב ארנסטו צ'ה גווארה את ספרו **לוחמת גרילה**.²¹ הספר מתאר את תובנותיו כאחד המנהיגים הבולטים של המהפכה המוצלחת בקובה נגד שלטונו של בטיסטה, זכה לתפוצה אדירה והיה למדריך היסוד ללוחם הגרילה - הקומוניסטי ושאינו בהכרח כזה - ברחבי העולם. ואכן, מלחמה בלתי סדירה כזאת נעשתה נפוצה מאוד, ומצורת לחימה טקטית הפכה במהרה לאסטרטגיה.²² מרטין ון קרפלד מנה בין השנים 1945-1991 יותר מ־120 סכסוכים מזוינים השייכים לקטגוריה זאת - כוח סדיר שנאבק נגד כוח עממי לא סדיר השווה בקרב אוכלוסייה אזרחית.²³

בזמן המלחמה הקרה ובצל האיום הגרעיני גדל באופן משמעותי השימוש שעשו המעצמות בלוחמי גרילה ובפרטיזנים, שבהם תמכו ושאותם חימשו, אימנו ושיסו זה בזה. כך נולדו בארצות-הברית הכוחות המיוחדים של צבא היבשה, ולהם שני יעדים עיקריים: להיות לוחמי חוד ועומק במלחמה עתידית נגד ברית-המועצות (כולל חוליות שנועדו להפעיל נשק גרעיני טקטי), ולשמש מדריכים לצבאות, למיליציות וללוחמים נגד גרילה.²⁴ ב־1961, עם עליית ממשל קנדי בארצות-הברית ולאחר משבר מפרץ החזירים, הכריז הנשיא החדש בפני הקונגרס כי הנחה את מזכיר ההגנה רוברט מקנמרה להרחיב במהירות ובהיקף נרחב את הכשרתם של הכוחות הקיימים למלחמה לא גרעינית, למבצעים צבאיים למחצה ולמלחמות תת-מוגבלות או בלתי קונוונציונליות. מקנמרה דיבר על הגדלה של כ־150% בסדרי הכוחות נגד גרילה של ארצות-הברית.²⁵ במהלך העימותים במלאיה ובווייטנאם נתקלו הצבאות הסדירים הבריטיים והאמריקניים בכוחות גרילה קומוניסטיים והתקשו להתמודד

העצמאות של 13 המושבות נגד הכתר הבריטי, הרבו האמריקנים ללחום ביחידות קטנות ומיומנות שכונו "ריינג'רס". מסורת הלוחמה הזעירה נשתכחה עם הזמן, ובמלחמת העולם השנייה ביקשו האמריקנים לחדש אותה.¹⁵ אימון היחידות האמריקניות התבסס על הניסיון המבצעי של היחידות הבריטיות, וארצות-הברית היא שסיפקה למעשה את כוח האדם ואת המעטפת הלוגיסטית.¹⁶ במהלך המלחמה הוקמו חמישה גדודי ריינג'רס נוספים, והם שימשו בדרך כלל ככוחות פשיטה לפני הגעת הכוח העיקרי: תפקידם היה לבודד את שטחי הנחיתה על-מנת למנוע הגעת תגבורות של האויב, וליצור ראש גשר באמצעות כיבוש מטרות חיוניות באזור הנחיתה ובסביבתו. עם סיומה של מלחמת העולם השנייה פורקו כל הכוחות למבצעים מיוחדים שהקימה ארצות-הברית, אך עם פרוץ מלחמת קוריאה ביוני 1950 התברר כי יש צורך דחוף ביחידות שיפעלו מעבר לקווי האויב, במיוחד לאחר כניסתה של סין למלחמה בשלהי נובמבר באותה שנה. הרמטכ"ל האמריקני, גנרל לוטון קולינס, הצליח לשכנע את הפיקוד הבכיר לספח פלוגת ריינג'רס לכל דיוויזיה לוחמת, שתפעיל אותה מעבר לקווי האויב במשימות כמו איסוף מודיעין, מארבים ותקיפות של עמדות פיקוד, סוללות ארטילריה, חניוני טנקים, קווי תקשורת וכל מתקן אסטרטגי אחר, לפי הצורך המבצעי.

במהלך המאה ה־20 הוקמו כוחות אמריקניים נוספים למבצעים מיוחדים. חלק מהם אמנם פורקו, אך הם המשיכו להתפס כנחוצים וללוות בצורות שונות את כוחות היבשה הסדירים.¹⁷

הדור השני (1946-2001): נגד גרילה ונגד טרור בצל המלחמה הקרה והעידן הגרעיני

העיסוק העולמי במלחמות קטנות ובלוחמה זעירה או א־סימטרית החל שנים רבות לפני שנטבע המונח "גרילה". מונח זה משמעותו בספרדית "מלחמה קטנה", ומקורו בלחימה של המקומיים בחצי האי האיברי נגד הפלישה הנפוליאונית בתחילת המאה ה־19.

במהדורה מעודכנת של ספרו של לידל הארט, **אסטרטגיה של גישה עקיפה** מסוף שנות ה־70 של המאה ה־20, הוסיף לידל הארט פרק מיוחד שעסק בלוחמה זעירה ובגרילה: "המרתיע הגרעיני אינו משמש, ואינו יכול לשמש, להרתעת צורות תוקפנות מחוכמות יותר. בגלל אי התאמתו של המרתיע הגרעיני למטרה, הוא נוטה אף לעורר ולעודד צורות תוקפנות כאלה. לפיכך יש לומר: הרוצה בשלום, יבין את המלחמה ובייחוד את דרכי הלוחמה הזעירה והחתרנית".¹⁸ אבחנה נוספת חשובה שלו

לוחם בכוח "אריזת הים" של הצי האמריקני, אפגניסטן 2010. זאת הפעם הראשונה בהיסטוריה שבה קיבלו הכומ"מ פיקוד ובכורה על יתר זרועות הביטחון הסדירות של ארצות הברית

מלחמת וייטנאם, סבלו הכומ"מ של ארצות הברית מירידה דרסטית בכוח אדם איכותי. למעשה, ההתמקדות המחודשת של הצבא באפשרות של מלחמה בעצימות גבוהה עם ברית המועצות באירופה, הביאה להזנחת כוחות אלו בכל תחומי העשייה הצבאית.³⁰

פעילות נגד טרור

עלייתו של הטרור המודרני הביך-לאומי, השונה מלוחמת גרילה בכך שהוא משתמש באלים נגד אזרחים להשגת מטרותיו,³¹ אתגרה את מדינות המערב והביכה אותן. פעולות טרור בוצעו באופן גלובלי על-ידי קבוצות קטנות (ולעיתים קרובות דווקא באזורים אורבניים צפופים, כדי ליצור מסר תקשורתי מהדהד של מעשיהם). כאן נודעה חשיבות מחודשת לכומ"מ ככוחות קרביים אך סלקטיביים, המיומנים בפעילות מהירה נגד טרור בקרב אזרחים בלתי מעורבים, כפי שמסביר אליוט כהן בספרו **Commandos and Politicians**: "חשיבותם הפוליטית של הכומ"מ היא בעיקר על שום אמינותם, ויכולתם לתפקד בתנאים קשים ובפריסה מהירה בזירות מגוונות. במיוחד לנוכח עליית כוחו של הטרור הביך-לאומי שקיבל את השראתו ממנהיגי הגרילה של הדור הקודם".³²

ואכן בשנות ה-70 ו-80 של המאה ה-20 התרחשו אירועים משמעותיים, והמדינות נאלצו ללמוד בדרך הקשה שמוטב להן להפנות לכומ"מ משאבים ויכולות שיאפשרו להם לסייע מול מתקפות טרור. כך חלה תפנית ציבורית וצבאית ביחס אליהם:

- הפיגוע בכפר האולימפי במינכן ב-1972, שבו נרצחו 11 ספורטאים ישראלים על-ידי טרוריסטים פלסטינים, חשף את אוזלת ידה של המשטרה הגרמנית לנוכח פעולה מסוג זה.³³
- החילוץ המוצלח של בני ערובה מנמל התעופה באנטבה ב-1976 על-ידי כוחות למבצעים מיוחדים ישראלים.³⁴

עימם. אחד הפתרונות שנמצאו²⁶ היה שימוש נרחב בכומ"מ ובכומ"מ.²⁷ התפתחות חשובה נוספת הייתה תחילתה של עבודת מטה במחלקת הצבא האמריקני, שבדצמבר 1960 הורתה על הערכה מחודשת של ארגון הדיוויזיה הקרבית עם המלצות לשינויים הכרחיים. התוצאה הייתה ארגון מחדש של כלל הצבא, כפי שפורט במסמך שכותרתו הייתה ROAD-65 (Reorganization Objective Army Division). אחת המסקנות שעלתה ממנו הייתה ההכרה בנחיצותן של יחידות לסיורים ארוכי טווח, וסעיף חשוב עסק בהעברת הידע המבצעי ליחידות LRRP (Long Range Reconnaissance Patrol).

עוד הומלץ במסמך שאת האימון וההדרכה יעבירו מדריכים ששירתו ביחידות הריינג'רס של מלחמת העולם השנייה ומדריכים של הכוחות המיוחדים, וצוין כי על LRRP להתאמן כפי שמתאמנים חיילי הכוחות המיוחדים. ואולם, לכוחות האמריקניים בכל רמה אופרטיבית עדיין היו חסרות יחידות LRRP. מי שהעניק לנושא חשיבות רבה היה גנרל ויליאם וסטמורלנד, שעם מינויו למפקד הכוחות האמריקניים בווייטנאם, ביוני 1964, פנה לכוחות המיוחדים שכינו "הכומותות הירוקות" ושפעלו בווייטנאם כבר מ-1957, וביקש שיקימו יחידות LRRP נוספות. יחידות הסיור של הכוחות המיוחדים אורגנו במסגרת "פרויקט דלתא" (אוקטובר 1964), שמטרתו הייתה איסוף מודיעין וסיורים לאורך נתיב האספקה הו צ'י מין, שעובר מצפון וייטנאם לדרום וייטנאם דרך לאוס וקמבודיה. צוותי הדלתא הורכבו משישה עד עשרה לוחמים, שמחציתם אמריקנים ומחציתם לוחמים דרום-וייטנאמים.²⁸ נוסף עליהם הקים צי ארצות הברית את יחידות SEALs (Sea, Air, Land team 1 ו-team 2), והפלגות הראשונות שלהן - פעלו אף הן במשימות סיור ארוכות טווח ומבצעים מיוחדים, במיוחד לאורך דלתת נהר המקונג.²⁹ ואולם למרות התרבות הכוחות והעשייה הרבה לאחר

הכוחות למבצעים מיוחדים

המפרץ הראשונה ב-1991, במסגרת מבצע "סופה במדבר". כלל הפעולות של הכוחות המיוחדים בחודשי ההיערכות למבצע ובמהלכו, מצביעות מעל הכול על גמישות הפעולה של הכוח"מ. מגוון הפעולות, ממבצעי חילוץ והצלה ועד פעולות התקפיות ישירות, הוכיחו את כשרת הדרך הארוכה שעברו הכוח"מ ואת השתלבותו של SOCOM במלחמה סדירה. מגוון המשימות שהוטלו על הכוחות מצביע גם על הגברת הביטחון בקרב הקצונה הסדירה ביכולות המבצעיות שלהם, ובאופן השימוש בהם במהלך עימות בעצימות גבוהה על-מנת לסייע לכוחות סדירים. בכך למעשה הפכו למכפילי כוח.⁴² מאז ועד היום הלך וגבר בעקביות כוחו של SOCOM, ושל היחידות שתחת סמכותו.

ב-1992 אמר מזכיר ההגנה האמריקני דיק צ'ייני כי לכוח"מ יהיה תפקיד קריטי בהוצאה לפועל של האסטרטגיה האמריקנית החדשה ברחבי העולם.⁴³ אירוע מפורסם ושנוי במחלוקת התרחש ב-1993 כאשר כוח המשימה "ריינג'ר", שהיה מבוסס כמעט כולו על כוח"מ אמריקניים, הסתבך בקרב במוגדישו, בירת סומליה.⁴⁴ הסתבכות זאת עוררה שאלות כבדות בדבר מידת הכדאיות שבהתערבות במדינות זרות בהקשרים של שמירה על השלום, אך הגידול המובהק בשימוש בכוח"מ ברחבי העולם לא פסק. כך, בראשית שנות ה-90 פעלו הכוח"מ של ארצות-הברית בכ-157 מדינות שונות ברחבי העולם במגוון מבצעים.⁴⁵

הדור השלישי (2001-2017): מובילי מערכה גלובליים במלחמות העידן החדש

ב-1989, לאחר נפילת הגוש הסובייטי והתפרקות העולם הדרגושי, נכנס העולם למה שפול ויריליו כינה בספרו *Speed And Politics* "מצב גלובלי של חוסר ודאות".⁴⁶ חוקרים מובילים במערב הגדירו את צורת העימות החדשה הצפויה בשמות שונים: "לוחמת דור 4";⁴⁷ "מלחמה א-סימטרית";⁴⁸ "המלחמה המוגבלת"; "המלחמה בקרב האנשים";⁴⁹ "העימות נמוך העצימות";⁵⁰ "המלחמה החדשה";⁵¹ "מלחמות היברידיות";⁵² "מלחמות בלתי רגילות או בלתי סדירות".⁵³ כל אלה הם רק חלק מן הביטויים השונים המתייחסים למלחמה זו, שלה מאפיינים ייחודיים כמו התערערות הסדרים הישנים והיציבים, מידה מוגבלת של ביטחון, התמשכות זמן הלחימה, לחימה בסביבה עירונית ובקרב אוכלוסייה,⁵⁴ קושי בהכרעה, וא-סימטריה מובהקת שבה הופכת העוצמה המדינית לחולשה מסיבות שונות.

בספרם *ללחום אחרת* טוענים ידידיה יערי וחיים אסא שבמלחמה כזאת מנצל היריב את הערכיות ואת השקיפות החוקית המודרנית-דמוקרטית, לטובת מניפולציה נגדה. הם מדגישים את הא-סימטריה שבין הצדדים הלוחמים גם במידת הלגיטימציה שניתנת להם להפעלת אלימות.⁵⁵ תמר ליבס, זוהר קמפף⁵⁶ ורון שליפר⁵⁷ מדגישים את העיוות ואת יכולתה של התקשורת ליצור מציאות או לעצבה כרצונה, בכך שהיא מעניקה לגיטימציה להפעלת אלימות או שוללת אותה.⁵⁸

אתגר נוסף הוא היותם של הצבאות המערביים בנויים עדיין באופן שמותאם לחיפוש מסה עיקרית של אויב כדי להתנגש בו, בעוד האויבים החדשים של המערב נוטים להתבזר לאלמנטים קטנים ולכפות עליו "דינמיקה של מחפש-מוצא", כפי שכינה

• מבצע החילוץ המוצלח של בני הערובה משגרירות איראן בלונדון ב-1980 (מבצע "נמרוד") של יחידת ה-SAS הבריטית,³⁵ ומנגד ניסיון מבצע חילוץ בני הערובה האמריקנים מאיראן (מבצע "טופר העיט") שהסתיים בכישלון אמריקני חרוץ.

בבחירת ההיסטוריה של הכוח"מ האמריקניים אפשר לזהות שני יישומים ישירים מלקחי המבצע על בניין הכוח. הראשון היה הקמתה של מפקדת JSOC (Joint Special Operation Command) בדצמבר 1980,³⁶ שמשימתה הייתה לשלב את היחידות המיוחדות מכלל הזרועות למבצעים מיוחדים ולצייד אותן באמצעי לחימה ובמערכות תומכות לחימה המתאימים לאופי המבצעים. היישום השני היה הקמתה של טייסת 160, The Special Operations Aviation Regiment (Airborne) שכינויה היה Night Stalkers.³⁷ היחידה הוקמה במסגרת צבא היבשה, ומשימתה הייתה הטסת מסוקים בהתאם לדרישות ולמאפיינים המבצעיים של הכוח"מ.

ב-1985, בעקבות פיגועי ההתאבדות שביצע ארגון חזבאללה במבני ממשל אמריקניים ואירופיים בביירות ב-1983 ושגבו מאות הרוגים, חקר תאגיד RAND³⁸ את הכלים הקיימים בידי ארצות-הברית להתמודדות עם הטרור הבין-לאומי. הוא מצא שדרך הפעולה הטובה ביותר נגד הטרור, היא פשיטות קומנדו של כוח"מ.³⁹

הקמה מחדש של הכוחות למבצעים המיוחדים

באוקטובר 1985 פרסמה ועדת השירותים של הסנאט את ממצאיו של מחקר שהחל שנתיים קודם לכן. המחקר עסק במבנה הכללי של הצבא ובחן את המבצעים המיוחדים שנערכו בעבר.⁴⁰ מהממצאים עלו שתי קביעות ברורות: הראשונה - מחלקת ההגנה איננה ערוכה לקדם איומים הנובעים מעימות שמאופיין בעצימות נמוכה. לדעת כותבי המסמך, ההתמקדות של הזרועות במלחמה בעצימות גבוהה הסיטה את תשומת הלב מעימות בעצימות נמוכה, שיהפוך בעתיד לאיום רציני ביותר על ביטחונה הלאומי של ארצות-הברית ובעלות בריתה; והשנייה - תוצאות המחקר הצביעו על חוסר מוכנות מובהק בהפעלת הפתרון המוצע היה הקמתה של מפקדה שתתמקד בהפעלת כוח"מ וכוח"מ, ובכלל זה תעסוק בבניין הכוח, באימונם, בצידום ובכתיבת דוקטרינות רלוונטיות.

המסמך היה הבסיס לחוק גולדוטר-ניקולס שחוקק ב-1986 והוביל לרפורמה הארגונית החשובה ביותר שעברה המערכת הצבאית האמריקנית מאז 1947. נוסף על חוק זה, הדיונים האינטנסיביים והחוקים החדשים הנוספים שנחקקו שימשו איתות ברור של הקונגרס למחלקת ההגנה להכיר בכישלונות העבר ולעמוד מול מציאות חדשה, שבה יש צורך להתמודד מול איומים עתידיים היכולים לנבוע מאופיו של עימות בעצימות נמוכה. ב-14 באפריל 1987 אישר הנשיא רונלד רייגן את הקמתו של הפיקוד החדש, ומחלקת ההגנה הפכה אותו למבצעי. למעשה, כך הוקם פיקוד הכוח"מ-SOCOM (Special Operations Command).⁴¹

הקמת SOCOM יצרה את התנאים לבניין הכוח של הכוח"מ, באופן שיאפשר את הפעלתם של הכוחות במגוון תפקידים. ההפעלה הבאה של הכוח"מ במערכה מובהקת הייתה במלחמת

לוחמי חטיבת עוז במהלך פעילות. בשל החשיבות הסמלית והתדמיתית שסיגלו לעצמם הכומ"מ, נתלות בהם ציפיות רבות עוד יותר (צילום: אורן כהן)

במגוון שפות, המעניקה להם יכולת להשתלב תרבותית בקרב אוכלוסיות שונות ולגייס לטובתם אוכלוסיות מקומיות.⁶⁶ לאחר פיגועי הטרור ב-11 בספטמבר 2001 אומצה במערב כולו "דוקטרינת בוש",⁶⁷ שביקשה לצאת לתקיפות מנע נגד הטרור ולרדוף אחר נשק להשמדה המונית. כך הפכה המלחמה העולמית האקטיבית והתוקפנית בטרור - להבדיל מן ההגנתית והפסיבית יחסית שקדמה לפיגוע בנייני התאומים - למרכזית באסטרטגיה של חלק ממדינות המערב. מזכיר ההגנה של ארצות-הברית, דונלד ראמספלד, ביקש לא רק לתת דגש גדול להפעלתם של כומ"מ בסוג מלחמה כזה⁶⁸ (בשנת 2002 לבדה הם הוציאו לפועל 280 משימות על-פני 137 מדינות בממוצע בשבוע),⁶⁹ אלא אף מינה אותם למובילים⁷⁰ ולמתאמי שאר זרועות הביטחון של ארצות-הברית במלחמה העולמית בטרור והגדיל את תקציבם ואת כוח האדם שלהם.⁷¹ לינדה רובינסון⁷² מציינת התפתחות זאת כמשמעותית ביותר לכומ"מ, שכן זאת הייתה הפעם הראשונה בהיסטוריה שבה הם קיבלו פיקוד ובכורה על יתר זרועות הביטחון הסדירות של ארצות-הברית.⁷³ התפתחות נוספת ביחס כלפי הכומ"מ אירעה לאחר הצלחותיהם באפגניסטן ובעיראק.⁷⁴ בעקבות פעולות אלו פרסם ב-2004 סטפן בידל מחקר,⁷⁵ ובו הוא תהה אם ניתן להפעיל את הכומ"מ ככוח עיקרי במערכה, במקום הפעלתם המסורתית ככוחות תומכים.⁷⁶

בשנים האחרונות ניכרת עלייה משמעותית ועקבית בהיבטים

את התופעה ג'ון ארקילה.⁵⁹ כל התופעות הללו הפכו את הכומ"מ - ככוחות צבאיים, גמישים, זמינים, חשאיים יחסית, מדויקים, המבכרים את השימוש בכוח המוח על כוח השריר - לנכס⁶⁰ שימושי במיוחד בידי מדינות שונות, המבקשות לפעול בשטח לקידום האינטרסים שלהן.⁶¹ ואמנם, בעשור שלאחר מלחמת המפרץ הראשונה היו הכומ"מ מכשיר עיקרי בהפעלת הכוח האמריקני במהלך המבצעים הצבאיים שלא הובילו למלחמה. הכומ"מ הרחיבו את טווח האפשרויות למקבלי ההחלטות, במיוחד במקרים שבהם נדמה כי התערבות כוחות קונוונציונליים אינה מתאימה מבחינה פוליטית, כמו במקרה של התערבות במדינה זרה.⁶² אליוט כהן, מיכאל אייזנסטאדט ואנדרו ג' בסביץ' טענו, כי במלחמות החדשות עדיף כוח קטן ומקצועי על כוח גדול ולא מיומן די הצורך.⁶³ לפיהם, יתרונם הגדול של "המקצוענים השקטים" הללו הוא בגמישות המבצעית שלהם⁶⁴ ובכך שהם פותרים בעיות מקצועיים. וכך, ככל שעובר הזמן, יותר ויותר משימות הוטלו על שכמם: פשיטות סמויות לצורך איסוף מודיעין, הכוונה וציון מטרות עבור חימוש מונחה מרחוק, חבלה, הצלת בני ערובה, לחימה בטרור, חטיפות או התנקשות, וכן ניהול לוחמה פסיכולוגית או ביצוע תפקידי שמירת שלום. כמו כן, יש להם תפקיד מעבדתי לבחינת מערכות נשק או שיטות טקטיות חדשות.⁶⁵ מאפיין נוסף הייחודי לאנשי הכוחות המיוחדים דווקא הוא השכלתם הרחבה ושליטתם

הכוחות למבצעים מיוחדים

ההסתמכות על הכו"מ במהלך שנות אובמה הייתה חלק מאסטרטגיה של "לוחמה פוליטית בת-קיימא", שבה הוחלפה הגישה המסורתית של היערכות בת עשרות אלפי חיילים בכמה מוקדי עימות אמריקניים ברחבי העולם, ב"טביעת רגל קלה" במקומות רבים יותר, באמצעות מל"טים, מכירות ומשלוחים של נשק והכשרה לקבוצות שונות הלוחמות למען אינטרסים אמריקניים, וכמובן שימוש נרחב בכו"מ.

על-פי דבריו של מפקד SOCOM בכנס ביטחון שנערך באספן, קולורדו, ב-2017, לגישה זאת יתרונות מובהקים: "הכוחות הכורדיים והערביים - הידועים כ'כוחות הדמוקרטיים הסוריים' - עשו את חלק הארי של הלחימה, ורבים מהם מתו כדי להחזיר חלק גדול מהשטח שהיה פעם בידי המדינה האסלאמית. אנחנו נמצאים עכשיו בבירה של הח'ליפות של דאעש בראקה (סוריה) עם פרוקסי שלנו, כוח של 50 אלף אנשים שעובדים עבורנו. כבר שנתיים וחצי שהם מנהלים שם לחימה עבורנו, הם כבר איבדו שם אלפי לוחמים בזמן שאנחנו איבדנו בסך הכול שני חברי שירות. שניים זה יותר מדי, נכון, אבל לפחות זאת הקלה שאין לנו את אותם ההפסדים שהיו לנו במקומות אחרים".⁸¹

הנשיא טראמפ הוביל את השימוש בכוחות למבצעים מיוחדים לשיא חדש כחלק מהאסטרטגיה שלו להפעיל לחץ ולהיות תקיף יותר במלחמה הגלובלית נגד הטרור, בלי להשאיר טביעות רגליים כבדות בשטח.

ואכן, משנת 2016 ואילך נהרגו יותר לוחמי קומנדו מאשר חיילי כוחות קונוונציונליים, חרף העובדה שהכו"מ הם פחות מ-5% מכלל הכוח הצבאי האמריקני. התופעה חזרה על עצמה ב-2017.⁸²

סיכום

הכו"מ הם כוחות בסדרי גודל קטנים בדרך כלל, המיועדים לביצוע משימות בלתי שגרתיות ומורכבות מאוד או בעלות חשיבות מיוחדת, הדורשות מיומנות ייחודית, שמסיבות שונות אין לכוחות רגילים. הם נהנים מכוח אדם מעולה הנבחר בקפידה ועובר הכשרה מקצועית ארוכה, מגוונת ומפרכת וממשאבים רבים. הם זוכים לתשומת לב מיוחדת מן הפיקוד העליון, ממקבלי ההחלטות ומן הציבור, ומשמשים מעין "נבחרת ייצוגית" המשקפת את עוצמת המדינה. לכן, להצלחתם או לכישלונם המבצעיים יש חשיבות סמלית ותודעתית רבה. יש לציין כי דווקא בשל חשיבות סמלית ותדמיתית זו שסיגלו לעצמם הכו"מ כגיבורי תרבות וכמובילי המערכה נגד הטרור והאויב הבלתי סימטרי למיניהו, בשנים האחרונות - שבהן מוצא עצמו המערב בעיקר במלחמות א-סימטריות נגד מגוון רחב של אויבים לא מדינתיים או חצי מדינתיים - נתלות בכו"מ ציפיות רבות עוד יותר, ולעיתים אף בלתי ריאליות, להשגת הישגים משמעותיים בעת מבצע בקנה מידה גדול או במלחמה, ונושא זה ראוי להיות נדון במאמר נפרד.

• אני מודה לד"ר טל טובי ולד"ר איתן שמיר מאוניברסיטת בר-אילן על הסיוע וההנחיה בעבודתי ובכתבת מאמר זה. ההערות למאמר זה מתפרסמות בסוף הגיליון.

נרחבים הקשורים לכו"מ בעולם המערבי,⁷⁷ זאת חרף מגמות הקיצוץ והצמצום הקיימות בחלק ניכר מן המערכים הצבאיים המסורתיים של מדינות המערב. הכו"מ מקבלים עם הזמן תקציבים, כוח אדם, משאבים, תשומת לב ציבורית ותרבותית, סמכויות ומשימות. על-פי שמיר ובן ארי, נוסף על נסיבות חיצוניות מובנות, כמו גמישותם ויכולת ההסתגלות הטובה שלהם, יש סיבות פנים-ארגוניות שונות הגורמות לעלייה במעמדם, כמו שיווק עצמי מסיבי שלהם ושל פטרונים בקרב מקבלי ההחלטות, יוקרתם, קידום בוגרי הכו"מ לתפקידי מפתח בצבא ובממשל ועוד. כך, למשל, לפני הפיגוע בבנייני התאומים עמד תקציב SOCOM על ארבעה מיליארד דולר לשנה, בהמשך, במהלך המלחמה הגלובלית בטרור ובייחוד במהלך העימות בעיראק ובאפגניסטן, התקציב למעשה שולש, ונכון ל-2020 עמד על 13.8 מיליארד דולר.⁷⁸

בשנים האחרונות ניכרת עלייה משמעותית ועקבית בהיבטים נרחבים הקשורים לכו"מ בעולם המערבי, זאת חרף מגמות הקיצוץ והצמצום הקיימות בחלק ניכר מן המערכים הצבאיים המסורתיים של מדינות המערב

המספרים המוחלטים מדברים בעד עצמם, ובכל מקרה, SOCOM הוא ללא ספק הפיקוד האמריקני שסובל פחות מכל השאר מהקיצוצים בתקציבי הצבא. גם מבחינת כוח אדם, משאבים ויכולות חל בשנים האחרונות גידול משמעותי מאוד. בייחוד מאז שנת 2004, שבה הוכרז SOCOM כגוף האחראי להובלת המלחמה הגלובלית בטרור (מכ-3,000 איש ב-2001 לכ-72 אלף ב-2013, והבקשה ל-2020 היא לעוד כ-1,100 איש).

יש לציין שלחישובי התקציב לא הוכנסו תוספת הבונוס של "פעילות מעבר לים", שב-2015 עמדה על כ-2.5 מיליארד דולר נוספים, תשלום משכורות ל-70 אלף אנשי ופיתוח מערכות אש מתקדמות יקרות כמו מסוקי תובלה חדישים, רחפות, רכבי שטח ורכבים לא מאוישים (שאינם משולמים מתקציב SOCOM אלא מתקציב הצבא).⁷⁹

התשובה הרשמית לשאלה מדוע ארצות-הברית עושה שימוש כה גדול דווקא בכוחות למבצעים מיוחדים היא שהלחימה המודרנית שלה מתבצעת באזורים שנדרשת בהם רגישות מיוחדת. זאת נוסף על גישה תרבותית ייחודית בעבודה מול הגורמים המקומיים השונים שעימם היא משתפת פעולה. הבגרות והאחריות, לצד גישה תרבותית זו, מאפיינות את לוחמי הכו"מ והכו"מ האמריקנים. ואולם למעשה ברור כי השימוש הגובר בכו"מ - שהחל בעידן בוש ואובמה וגדל בעידן טראמפ -⁸⁰ נובע מהיעדר הרצון, הן של הממשל האמריקני והן של הציבור האמריקני, לפריסת כוח גדולות במדינות נוספות במזרח התיכון.

הפעלת כוחות למבצעים מיוחדים במלחמה סדירה: מלחמת יום הכיפורים כמקרה מבחן

בגלל אופייה של המלחמה, כהתנגשות אפוקליפטית של מסות אש ותמרון משוריין, הרי במלחמת יום הכיפורים היו הכוחות למבצעים מיוחדים, של כלל הצבאות, גורם מסייע אשר אפשר את הפנייתם של כוחות סדירים לעסוק בלחימה אינטנסיבית. בבחינה כוללת, מידת תרומתם של הכוחות למבצעים מיוחדים הייתה בעיקר בתחום הסיוע הקרבי הטקטי

ד"ר טל טובי, מרצה בכיר במחלקה להיסטוריה כללית, אוניברסיטת בראייל

במהלכי הפתיחה של המלחמה, והאם בפעולות אלו הייתה משום תרומה להצלחותיהם בימייה הראשונים של המלחמה. במילים אחרות, בכוונת המאמר לבחון ולנתח את מקומם ואת תרומתם של הכוחות למבצעים מיוחדים במלחמה סדירה, כשמלחמת יום הכיפורים מהווה מקרה מבחן.³

כוחות למבצעים מיוחדים בצבאות ערב ובישראל

הכוחות למבצעים מיוחדים של צבאות ערב נבנו והופעלו לפי הדוקטרינה הסובייטית, שהייתה בעלת השפעה מכרעת על כלל בניין הכוח של צבאות סוריה ומצרים בשנים שלפני מלחמת יום הכיפורים. לכוחות המיוחדים בדוקטרינה הסובייטית היו שתי משימות עיקריות: הראשונה נבעה מעצם היותם כוחות רגליים מובחרים, וככאלה נועדו לתגבר את היחידות הלוחמות בדרג הטקטי. המשימה השנייה נבעה מהיותם כוח מוכשר, המאומן לצאת למשימות בעומק האופרטיבי והאסטרטגי של מערכי האויב ולפגוע במפקדות, במרכזי לוגיסטיקה, בתשתיות תחבורה ובמערכי פיקוד, שליטה ותקשורת.⁴ תפקיד נוסף היה לשבש ולעכב את הגעתן של תגבורות ועתודות לחזית, ובכך לתמוך במשימות הטקטיות והאופרטיביות של הכוחות הנמצאים בקו המגע המידי עם האויב.⁵ הכוחות למבצעים מיוחדים המצריים והסוריים היו חלק ממערך קרבי, שכלל כוחות צנחנים וכוחות אמפיביים. בצבא המצרי

מלחמת יום הכיפורים הייתה מלחמה של מסות שריון מתמרנות ועוצמות אש. אלפי טנקים ומאות אלפי חיילים הוטלו ללחימה על-ידי הצבאות שהשתתפו בה, והעולם חזה בקרבות שריון בשריון מהגדולים שהתנהלו לאחר מלחמת העולם השנייה. יתר על כן, המלחמה עצמה הוכרעה על-ידי אותן מסות מתמרנות. אך במלחמה זו לא נפקד מקומם של הכוחות למבצעים מיוחדים (Special Operations Forces), וניתן לקבוע כי מהות הפעלתם סייעה לכוחות המתמרנים. מידת הסיוע תעמוד במרכזו של מאמר זה.

כלל הכוחות שייבחנו במאמר זה עונים על ההגדרה "כוחות למבצעים מיוחדים". לפי המילון למונחי צה"ל אלו הם כוחות המורכבים מכוחות מיוחדים או מיחידות רגילות (כוחות סדירים), לרבות יחידות מובחרות, שאומנו, אורגנו וצוידו למלא משימות של מבצעים מיוחדים.¹ בצה"ל, כינויים של הכוחות הערביים, הן ערב מלחמת יום הכיפורים והן בספרות, הוא "קומנדו".²

**ייעודן העיקרי של פלוגות הסיוע
החטיבתיות בזמן מלחמה הוא סיוע
מודיעיני וקרבי לכוחות החטיבה, אם
זו פועלת ככוח אורגני ולא מתפצלת
לגזרות לחימה שונות ומרוחקות**

מטרתו של המאמר תהיה לבחון כיצד הפעילו צבאות מצרים, סוריה וישראל את הכוחות המיוחדים שלהן במהלך המלחמה, תוך דיון על אודות המשימות שהוטלו על היחידות השונות, וכיצד ובאיזו מידה תרמו פעולותיהן למאמץ הקרבי של הכוחות המתמרנים. כיוון שהמלחמה נפתחה ביוזמה התקפית מצרית-סורית משולבת, יבחן המאמר כיצד השתלבו כוחות הקומנדו של מדינות ערב בתוכניות המלחמה, כיצד פעלו

הכוחות למבצעים מיוחדים

והפיקודיות נוכל לטעון כי הן פעלו לפי התפיסה שנקבעה לפני המלחמה וכי חלק מהאימונים שעברו יחידות אלה הפכו למהות מבצעית במהלכה.

הפעלת הקומנדו המצרי

תוכנית המלחמה המקורית של מצרים הייתה לחצות את תעלת סואץ ולנוע לעומק סיני. בהתאם לכך הוגדרו המשימות לכוחות הקומנדו כמשימות בעומק המערכים הישראליים, ובעיקר תפיסת שטחים שולטים ופגיעה במטרות פיקוד, שליטה, תקשורת וריכוזי לוגיסטיקה. נקבע שיופעלו שלוש קבוצות קומנדו, שבכל אחת מהן שישה עד עשרה גודדים. קבוצה אחת פעלה בפיקודו הישיר של המטכ"ל המצרי, ומשימתה הייתה לאבטח את המרחב האופרטיבי באמצעות הצבת מארבים בערב יום המלחמה הראשון, באזור מעברי הגידי והמיתלה ובצירים המובילים למרחבי הפעולה של הארמיות.¹⁵ זאת במטרה לאפשר לכוחות הארמיות לחצות בבטחה את התעלה, ולהתבסס בראשי גשר בגדה המזרחית שלה. הגודדים בקבוצה השנייה היו באחריות הארמיות, ומשימתם הייתה לסייע בהקמת ראשי הגשר, ולגרום לצה"ל לאבד את יכולת השליטה על כוחותיו בטווח המגע המידי עם היחידות המצריות.¹⁶ לפיכך משימותיהן היו תקיפת מטרות בעומק הטקטי של מרחב הלחימה, עד כ-25 קילומטרים מהתעלה, באמצעות הצבת מארבים, הנחת מוקשים, פשיטות על סוללות ארטילריה וניתוק קווי קשר. משימה נוספת הייתה לאבטח את האגפים של הארמיות. הקבוצה השלישית הייתה באחריותו של פיקוד ים סוף, ומשימתה הייתה השתלטות על החוף המזרחי של ים סוף וכיבוש שארם א־שייח'.

סמוך למועד פתיחת המלחמה צומצמה תוכנית הלחימה, ונקבע כי על הצבא המצרי לחצות את תעלת סואץ בכמה מאמצים ולהתבסס במערכי הגנה בגדה המזרחית של התעלה, עד כעשרה קילומטרים מגדת התעלה. לפיכך בוטלו חלק ניכר ממבצעי העומק של כוחות הקומנדו. כיוון שהערכת מצרים הייתה כי צה"ל יגיב מיד בשליחת כוחות שריון אל עבר התעלה - הייתה חשיבות רבה לשיבוש ולעיכוב תנועתן של יחידות השריון במקביל לפגיעה במערכות הפיקוד, השליטה והתקשורת במטרה להגביר את "ערפל הקרב" בפיקוד דרום הישראלי. כמו כן, יחידות קומנדו מצריות היו חלק מחגורת ההגנה הראשונה של המערך הקרקעי המצרי בגדה המזרחית של התעלה, כשמשמיתן הייתה "צידי טנקים" - פגיעה באמצעות נשק נ"ט בטנקים הישראליים שיתקרבו לעיקר הכוח המצרי. בשעה 17:30, כ-3.5 שעות מפתחת המלחמה, חצו כ-50 מסוקי סער מסוג מיל מי-8 את תעלת סואץ אל תוך סיני, והובילו שלושה גודדי קומנדו. ב-21:00 הונחת גודד נוסף. בסך הכול השתתפו במתקפה כ-1,700 חיילים שנשאו נשק נ"ט רב. המסוקים חדרו לסיני בגובה נמוך, כשהם מסודרים במבנים, וטסו לעבר מטרות איכות ולעבר נקודות ששולטות על צירים מרכזיים שבהם עתידים היו לעבור כוחות מילואים של צה"ל בדרכם לחזית סיני.¹⁷ אמנם מתקפת הקומנדו המצרית הפגיעה את צה"ל בהיקפה הגדול ובתעוזתה, אך הבקרה

ערב המלחמה נמצאו 24 גודדים, ובסוריה עשרה.¹⁸ האימונים הייעודיים של כוחות הקומנדו הדגישו את לוחמת הלילה, שיתוף פעולה עם מסוקים, צליחת מכשולי מים, ביצוע נחיתות אמפיביות ותקיפת יעדים באזור החוף. כמו כן צוידו הגודדים במגוון אמצעי לחימה נגד טנקים, ובעיקר טילי נ"ט מסוג סאגר AT-3, וכן מטולי רקטות אר-פי-ג'י 7. לפיכך יכלו כוחות הקומנדו להניח מארבים נגד טנקים או לפגוע בחינוי שריון.⁷ במהלך מלחמת ההתשה ערך הקומנדו המצרי כמה פשיטות בגדה המזרחית של תעלת סואץ שהסבו אבדות לצה"ל, אך חשוב מכך - הגבירו את הביטחון העצמי של הצבא המצרי ונתנו לכוחות הקומנדו ניסיון מבצעי חשוב.⁸ בבואנו לבחון את הכוחות למבצעים מיוחדים של צה"ל ערב המלחמה, נוכל לזהות שתי יחידות שהוגדרו באופן מובהק "כוחות מיוחדים": שייטת 13 וסיירת מטכ"ל (אז יחידה 269).⁹ סיירת מטכ"ל הוגדרה (ועדיין מוגדרת, לפי פרסומים גלויים) "יחידת הקומנדו של מערך המבצעים המיוחדים של אמ"ן", ומשימתה העיקרית היא איסוף מודיעין אסטרטגי על-מנת לחזק את יכולות ההתרעה של ישראל.¹⁰ עם זאת, לוחמי היחידה מאומנים במשימות פשיטה מורכבות. כמו כן, בצה"ל נמצאו עוד כמה יחידות סדירות שהיו בעלות יכולות של כוחות מיוחדים, ובעיקר פשיטות קומנדו: פלוגות הסיוור של חטיבות הצנחנים וגולני ושל חטיבה 7. לרשימה זו ניתן להוסיף את הסיירות הפיקודיות (צפון - אגוז; מרכז - חרוב; דרום - שקד). בשנים שלפני המלחמה ביצעו כוחות אלה פשיטות מורכבות נגד יעדי אויב אסטרטגיים, ועשרות פשיטות נגד מטרות צבאיות ויעדי מחבלים, בעיקר בירדן, בסוריה ובלבנון, באזורים הסמוכים לגבולות עם ישראל.¹¹

הכוחות למבצעים מיוחדים מורכבים, מכוחות מיוחדים או מיחידות רגילות, לרבות יחידות מובחרות, שאומנו, אורגנו וצוידו למלא משימות של מבצעים מיוחדים

חשוב לציין שמלבד הבנת ייעודה של שייטת 13 בזמן מלחמה, כלומר פגיעה אסטרטגית בנמלי האויב ובמתקנים חיוניים נוספים,¹² בספרות לא ניתן למצוא דיון כלשהו על אודות משימותיהן של היחידות האחרות בעת מלחמה. ייעודן העיקרי של פלוגות הסיוור החטיבתיות בזמן מלחמה הוא סיוע מודיעיני וקרבי לכוחות החטיבה, אם זו פועלת ככוח אורגני ולא מתפצלת לגזרות לחימה שונות ומרוחקות.¹³ כמו כן, ניתן להעריך את תפקידן של הסיירות החטיבתיות והפיקודיות לפי הפעלתן במלחמת ששת הימים. כך נוכל לטעון כי מול התפיסה המבצעית המסודרת של צבאות סוריה ומצרים, בהקשר של הפעלת כוחות קומנדו בזמן מלחמה, הנובעת ברובה מהשפעת הדוקטרינה הסובייטית, הרי בישראל לא ניתן לזהות הסדרה ברורה כזו.¹⁴ עם זאת, בבואנו לבחון את הסיירות החטיבתיות

תוצאות מתקפת קומנדו מצרי ברומני, במלחמת יום הכיפורים. את עיקר חשיבותם של כוחות הקומנדו המצריים במלחמה נוכל לזהות בהפעלתם במסגרת הדיוויזיות שחצו את התעלה

בימי המלחמה הבאים ניסה הצבא המצרי להזרים לכוחות הקומנדו שהונחתו בסיני אספקה של מזון ותחמושת בסירות, דרך מפרץ סואץ, אולם הכוחות והאספקה טובעו על-ידי ספינות חיל הים הישראלי. 25 מסוקים מצריים הופלו, 750 חיילי קומנדו מצריים נהרגו ועוד כ-330 נשבו.²⁰ ייתכן כי היעדר אזכור של פעולות גדודי הקומנדו בספרו של גנרל סעד א-שאזלי (שאד'לי), רמטכ"ל הצבא המצרי במלחמה, מעיד יותר מכול על כך שכוחות הקומנדו לא עמדו במשימות העומק שאליהן יצאו.

את עיקר חשיבותם של כוחות הקומנדו המצריים במלחמה נוכל לזהות בהפעלתם במסגרת הדיוויזיות שחצו את התעלה. שישה גדודי קומנדו הוקצו לדיוויזיות אלה, ומשימתם הייתה לסייע בייצוב ראשי הגשר, ולתקוף מטרות בעומק הטקטי של צה"ל באמצעות פשיטות ומארבים נגד המוצבים הישראליים שנמצאו בגדה המזרחית של התעלה. כיוון שכוחות הקומנדו היו הראשונים לחצות את התעלה, משימתם הייתה לארוב לכוחות שריון ישראליים שינועו מבסיסי ההיערכות שלהם לעבר התעלה.²¹

משימה נוספת של הקומנדו המצרי הייתה לאבטח את הפערים הטקטיים במערכי היחידות המצריות על-מנת למנוע את תקיפתן מהאגפים.²² באופן כללי, צה"ל זיהה ניסיונות מועטים של תקיפת מטרות בעומק הטקטי ולמעשה, גם בשלבים מאוחרים של המלחמה, כוחות הקומנדו כמעט לא יצאו לפעולות עמוקות. כך נוכל לקבוע כי פעולתם החשובה של כוחות הקומנדו המצריים הייתה כאשר פעלו, כצידי טנקים, בתחום המרחב הטקטי הקדמי של הכוחות המצריים הצולחים. לעיתים יצאו חוליות אלו מעבר למערכי ההגנה לשם הנחת מארבים לכוחות השריון של צה"ל, שנעו על צירים לעבר אזורי הצליחה.²³

בשלביה המאוחרים של המלחמה, ובמיוחד לאחר שצה"ל חצה את התעלה, הופעלו כוחות הקומנדו ככוחות רגלים

האווירית של ישראל קיבלה התראה על חדירת המסוקים והזניקה מולם מטוסי קרב במטרה ליירט אותם. למטוסי הקרב הישראליים היה קשה לזהות את המסוקים בשל החשכה ובשל גובה טיסתם הנמוך של המסוקים. לפיכך חלק ממבני המסוקים המצריים, בעיקר אלה שטסו בגזרה הצפונית, לא אותרו והמשיכו בדרכם מזרחה ליעדיהם. כוחות הקומנדו נחתו ללא התנגדות, והמסוקים שבו בשלום למצרים.¹⁸

ייתכן כי היעדר אזכור של פעולות גדודי הקומנדו בספרו של גנרל סעד א-שאזלי (שאד'לי), רמטכ"ל הצבא המצרי במלחמה, מעיד יותר מכול על כך שכוחות הקומנדו לא עמדו במשימות העומק שאליהן יצאו

במקרים רבים הצליחו המטוסים הישראליים להפיל בשיטות שונות עשרות מסוקים מצריים.¹⁹ ברבים מן המסוקים נמצאו עדיין לוחמי קומנדו בדרכם למשימותיהם. חלק מהמסוקים הופלו על-ידי טילי נ"מ, וחלקם הושמדו באמצעות ירי מטנקים. לאחר נחיתת כוחות הקומנדו הנותרים, הותקפו חלקם על-ידי כוחות קרקעיים ישראליים שנשלחו לאזורי הנחיתה המשוערים. חלק קטן מן הכוחות המצריים הצליח לתקוף את כוחות צה"ל, ואלה שלא הושמדו החלו לנוע מערבה בניסיון לחבור עם הכוחות שצלחו את התעלה. התקיפה המוצלחת העיקרית הייתה תקיפה של כוחות המילואים הישראליים שנעו על ציר אל-ערש-קנטרה, שבה נהרגו עשרה חיילי צה"ל ונפצעו כעשרים. לבסוף חוסלו כוחות הקומנדו המצריים על-ידי כוח משולב של שריון ולוחמי סירת שקד.

הכוחות למבצעים מיוחדים

שנמצאו באזור, ולאפשר ליחידות דיוויזיית הרגלים החמישית להתקדם לעומק השטח. מבצע זה בוטל מכיוון שתצפיות סוריות זיהו פעילות ערה של מטוסים ישראליים והחשש היה כי המסוקים, שנשאו את לוחמי הקומנדו, יופלו. במבצע השני השתלטו לוחמי קומנדו על שטחים בסמוך לגשרי הירדן, במטרה לשבש את עלייתן של חטיבות המילואים המשוריינות לרמת הגולן.³² לכל אלה הייתה משמעות אסטרטגית רבה. תוכנית המלחמה של צה"ל קבעה כי במקרה של מלחמה אמורות יחידות המילואים להיכנס ללחימה תוך 24 שעות. לוח זמנים זה היה ידוע גם לסורים. לפיכך, אם הייתה מתבצעת הנחתת הקומנדו - צה"ל היה נתקל בבעיה מבצעית קשה. קביעה זו אין בה משום ספקולציה. כבר בליל הלחימה הראשון, כלומר כמה שעות מפתיחת המלחמה, החלו מחלקות טנקים ולעיתים גם טנקים בודדים מחטיבות השריון 179 ו-679, לעלות לדרום ולמרכז רמת הגולן ולהיכנס ללחימה עם כוחות סוריים קדמיים. בכך שיבשו, במידה מסוימת, עתודות השריון הישראליות, שהגיעו מוקדם מהצפי הסורי, את ההתקדמות הסורית לעבר מורדות הגולן.

קלים וניידים לבלימת פרצות בעורף המערך המצרי, ובניסיון לבלום את כוחות צה"ל המתקדמים.²⁴

הקומנדו הסורי

מחקרים שנכתבו לאחר המלחמה, ואשר מבוססים על ניתוח מהלכי המלחמה הסוריים בימים הראשונים של המלחמה, מסיקים כי המטכ"ל הסורי בנה את תוכנית המלחמה שלו תוך השפעה ברורה של דוקטרינת "הקרב העמוק" (Deep Battle) הסובייטית.²⁵ בהתאם לדוקטרינה זו, קבעה תוכנית המלחמה הסורית כי הבקעת מערך ההגנה של ישראל ברמת הגולן תתבצע בחזית רחבה, כלומר בכמה מאמצים דיוויזיוניים לאורך קו הגבול, ולא במאמץ עיקרי אחד. באופן כזה, כך חשבו, יתקשה צה"ל לאתר את המאמץ העיקרי הסורי, לקבוע היכן נחלה ההתקפה הצלחה ולהעביר לשם עתודות על-מנת לבלום אותה. כמו כן, מאמצי ההבקעה יזכו לסיוע אש ארטילרית מסיבית, תקיפות אוויריות עבור משימות סיוע קרבי לכוחות המתמרנים ותקיפת מטרות אסטרטגיות והנחתת כוחות קומנדו בעורף המערך הטקטי והאופרטיבי של צה"ל.

במסגרת דוקטרינה זו היו כוחות הקומנדו מרכיב משלים להבקעה. התוכנית המקורית קבעה כי יש להנחית אותם במוצבי השליטה העיקריים של צה"ל בחרמון, הר בנטל ותל פארס. כיבושם של מוצבים אלה, על כל ציוד התצפית, המודיעין והלוחמה האלקטרונית שנמצאו בתוכם, היה מעניק (ואכן העניק) יתרון חשוב לצבא הסורי. בכך הייתה תרומה מבצעית חשובה, כיוון שפעולות אלו היו מגבירות את חוסר היכולת של הפיקוד הישראלי ליצור תמונה מודיעינית מדויקת בזמן אמת. משימה שנייה שתוכננה הייתה הנחתת כוחות קומנדו בסמוך לגשרי נהר הירדן, במטרה לארוב לכוחות המילואים שיעשו דרכם לרמת הגולן, ובכך לשבש את הגעתם לזירת המלחמה.²⁶ כמשימה שלישית יצרו מערכי הגנה נגד טנקים בתוך השטחים שיכבוש הצבא הסורי.²⁷

ביום הראשון למלחמה המבצע המשמעותי ביותר שערכו כוחות הקומנדו הסורי היה כיבוש מוצב החרמון הישראלי.²⁸ יחידות של גדוד 82 של הקומנדו הסורי הונחתו בשלושה מסוקים (הרביעי התרסק לאחר שפגע בהר) ומיד הסתערו על המוצב. חלק מן הכוחות הופנה להניח מארבים על-מנת לפגוע בכוחות ישראלים שיגיעו לשבות עשרות חיילים ישראלים ולהשתלט על המוצב. לאחר כיבוש המוצב הגיעו טכנאים סובייטים שפירקו את הציוד האלקטרוני המתקדם למשימות קשר, תצפית, בקרה אווירית ולוחמה אלקטרונית, והעבירו אותו לבחינה בברית-המועצות.²⁹ המשמעות מבחינתה של ישראל הייתה כי אבד בסיס בעל חשיבות אסטרטגית רבה ששלט על כל מרחב הלחימה בחזית הצפונית, ומצה"ל נמנע איסוף מודיעין אלקטרוני כמו שיבוש מערכות קשר ורדאר סוריות.³⁰ מנגד יכלו הכוחות הסוריים להכווין ארטילריה נגד כוחות צה"ל בצפון רמת הגולן.

באותו יום תוכננו כנראה שני מבצעי הנחתת של כוחות קומנדו, נוסף על פשיטה על מוצב החרמון.³¹ הראשון תוכנן להתבצע בדרום רמת הגולן על-מנת לעכב את הכוחות הישראליים

מחקרים שנכתבו לאחר המלחמה, ואשר מבוססים על ניתוח מהלכי המלחמה הסוריים בימים הראשונים של המלחמה, מסיקים כי המטכ"ל הסורי בנה את תוכנית המלחמה שלו תוך השפעה ברורה של דוקטרינת "הקרב העמוק" הסובייטית

מבצעי הקומנדו הסוריים שכוונו לעבר הגשרים היו אמורים להתבצע בתוך תשע שעות מתחילת ההתקפה, אך מסיבה לא ידועה בוטלו.³³ ייתכן ששינוי שעת התחלת המלחמה (14:00) יצר את הצורך לבצע את ההנחתות בשעות הלילה, משימה שטייסי המסוקים הסורים התקשו לבצעה, כפי שהוכח בהמשך המלחמה. למעשה, בכל ימי המלחמה לא תועדה הנחתת ממסוקים של כוחות בשעות החשכה.³⁴

ב-7 באוקטובר הנחיתו מסוקים כוחות קומנדו שכבשו את המוצב הישראלי על תל פארס, שלוחמי נסוגו ממנו כמה שעות קודם לכן.³⁵ גם בסיס זה היה בעל חשיבות בתחום המודיעין, הלוחמה האלקטרונית והבקרה האווירית, והסורים ניצלו את התל לטיווח ארטילרי. המוצב נכבש מחדש על-ידי צה"ל יומיים לאחר מכן, וכוחות צה"ל שנמצאו באזור חשו כי האש הארטילרית הסורית נחלשה.³⁶

הפעילות האינטנסיבית של כוחות הקומנדו הסוריים נערכה ב-9 באוקטובר. ביום זה החל הצבא הסורי במתקפה בשני מאמצים דיוויזיוניים, מצפון וממזרח, במטרה לאגף את כוחות חטיבה 7 שבלמה את המאמץ הצפוני של הסורים, ובכך לכבוש את צפון רמת הגולן.³⁷ המהלך המקדים של מתקפה זו היה הנחתת כוחות קומנדו סמוך לכמה צמתים על-מנת לארוב לכוחות צה"ל שיעשו

מסוק מסוג Mi-8 מנחית כוחות קומנדו סוריים. במסגרת דוקטרינת "הקרב העמוק" הסובייטית שימשו כוחות הקומנדו מרכיב משלים להבקעה

את דרכם לבלימת המתקפה הסורית. צומת נפח, שנמצא סמוך לבסיס מפקדת אוגדה 36, היה אחד הצמתים החשובים ברמת הגולן. מסוקים הנחיתו כ-60 חיילי קומנדו סמוך לבסיס המפקדה, אך בקרב שהתפתח בין לוחמי חטיבת גולני וסיירת מטכ"ל ובסיוע טנקים נהרגו 50 חיילי קומנדו סורים, והשאר נשבו.³⁸ באותו יום הצליח כוח מגודד הקומנדו שפעל בצפון רמת הגולן, סמוך לכפר בקעאת'א, לפגוע קשות בפלוגת הסיור של חטיבה 7 ובלוחמי גולני שנשלחו לחסלם.³⁹

עם נסיגת הצבא הסורי מרמת הגולן ב-10 באוקטובר פעלו כוחות הקומנדו כלוחמי רגלים מובחרים,

ובשיתוף עם כוחות שריון ניסו להדוף את כוחות צה"ל שהתבססו בהדרגה במובלעת שכבשו בתוך שטח סוריה.⁴⁰ כל המתקפות הללו נהדפו על-ידי כוחות חטיבת גולני, בסיוע טנקים. אקורד הסיום של הקומנדו הסורי במלחמה היה במהלך כיבוש מוצב החרמון בליל 22/21 באוקטובר, במסגרת מבצע "קינח". במהלך השבועות שקדמו לקרב התבצרו לוחמי הקומנדו היטב בשטח, והניחו מוקשים על ציר התנועה היחיד המוביל אל המוצב.⁴¹ בקרב שהתפתח נהרגו 55 מלוחמי חטיבת גולני, ולאחר קרב קשה נכבש המוצב מחדש. חלק מחיילי הקומנדו הסורים שנסוגו מהמוצב הישראלי, ואלה שנמצאו בשטח הסורי של החרמון, נהרגו במארבים שהניחו צנחנים מחטיבה 317 שהגיעו לעורף המערך הסורי באמצעות מסוקים.⁴²

ישראל: סיירות קומנדו

למבצעים המיוחדים במהלך מלחמת יום הכיפורים היה אחראי קצ"ר תא"ל עמנואל שקד, ששימש יועץ של הרמטכ"ל רא"ל דוד אלעזר.⁴³ יחידות הסיור החטיבתיות והפיקודיות, שהיו בעלות יכולות של כוחות מיוחדים (special forces capabilities), הופעלו ככוחות רגלים מובחרים ולעיתים גם במשימות שלקראתן התאמנו לפני המלחמה. הסיירות הפיקודיות וסיירת גולני הוכפפו לאוגדות הלוחמות וערכו משימות סיור, פשיטות ומארבים לפי הצרכים הטקטיים בגזרות האחריות השונות של האוגדות.⁴⁴ עם זאת, לא נמצא הבדל משמעותי בין הפעלת הסיירות השונות בהשוואה לגדודי הרגלים, בסדיר ובמילואים, שגם עליהם הוטלו משימות קרביות מורכבות כמו כיבוש המתחם המבוצר שהקים הצבא המצרי סמוך לאזור שבו חצה צה"ל את התעלה ("החוה הסינית"), או כיבושו מחדש של החרמון.⁴⁵

קודם למלחמה התאמנה סיירת צנחנים בפשיטות לעומק ובפיצוץ מתקנים מסוגים שונים.⁴⁶ כמו כן, בשנים שלפני המלחמה ביצעה הסיירת פעולות רבות מסוג זה. הסיירת הוכפפה למטכ"ל למשימות מיוחדות, והספרות על המלחמה מציינת שני מבצעים מיוחדים בלבד שערכה הפלוגה בזמן המלחמה. הראשון - מבצע "כותונת" - נערך בליל 12/11 באוקטובר ובמהלכו הוטסו 25 לוחמים לאזור הסמוך למשולש

הגבולות סוריה-ירדן-עיראק, כ-300 קילומטרים בעומק סוריה. הכוח הניח מארב לשיירה עיראקית שנעה לתגבר את הצבא הסורי, בניסיונותיו להדוף את כוחות צה"ל שנמצאו בתוך סוריה. הפגיעה בשיירה ובגשר על ציר התנועה עיכבה כוחות שהיו אמורים לתגבר את חיל המשלוח העיראקי, שכבר נלחם מול צה"ל, ולמחרת הותקפה השיירה גם מהאוויר.⁴⁷ עיכוב זה אפשר לכוחות צה"ל להדוף את מתקפות הנגד הסוריות והעיראקיות, ובכך לחזק את אחיזתו במובלעת שכבש בסוריה. בלילה שלאחר מכן יצאה פלוגת הסיור למבצע נוסף - מבצע "דוידקה" - במטרה לפגוע בשיירה עיראקית. הכוח זוהה על-ידי הסורים ונאלץ להתפנות בחזרה לישראל, בלי שביצע את משימתו.⁴⁸ ניתוח מבצע "כותונת" מדגים כיצד פעולה מיקרו-טקטית יכולה להיות בעלת משמעות מערכתית ואף אסטרטגית, ובכך בעלת השפעה על המלחמה.

לגבי סיירת מטכ"ל, יש לזכור כי לא מצוין בספרות אם הוגדרו לה משימות ספציפיות בזמן מלחמה סדירה. בספרו **לוחם חשאי: סיפורו של איש היחידות המיוחדות בצה"ל** כתב מוקי בצר: "ליחידה לא היו שום תכנונים מבצעיים [...] וגם לא בנק מטרות למלחמה כוללת, בשתי חזיתות".⁴⁹ יתר על כן, בחינה של קורות היחידה במלחמת ששת הימים מוכיחה את חשיבותה המועטה יחסית במלחמה סדירה. במהלך מלחמה זו הוגדרו לסיירת פשיטות מורכבות על שדות תעופה מצריים בסיני, אך עד שלוחמי היחידה התארגנו למבצע כבר נכבשו שדות התעופה על-ידי כוחות השריון המתמרנים.⁵⁰ האזכורים האקראיים בספרות הכללית על מלחמת יום הכיפורים מצביעים על העובדה שהיחידה הופעלה בעיקר בפשיטות על מטרות בעומק השטחים המצריים והסוריים וככוחות רגליים מובחרים.

ב-8 באוקטובר הגיעו לוחמי הסיירת לרמת הגולן, והתפצלו לשני כוחות משימה. הראשון צורף לאוגדה 146, ומשימתו הייתה סיור חינוכי טנקים ואבטחתם. כוח המשימה השני צורף לאוגדה 36 וקיבל על עצמו את ההגנה על מפקדת האוגדה בבסיס נפח. צוותי כוח זה פעלו כצידי טנקים וערכו סיורים לאיתור כוחות סוריים.⁵¹ כוח משימה זה פעל, יחד עם פלוגה ג' מגדוד 51 של גולני ובסיוע טנקים, נגד כוח קומנדו סורי שנחת במסוקים מצפון מערב לנפח והשמיד אותו.⁵² בסיומה של

הכוחות למבצעים מיוחדים

זירת הים האדום. מנקודת הראות הישראלית, הימצאות כוח ימי עוין בנמל זה איימה על המוצא הימי הדרומי של ישראל (נמל אילת) ואפשרה למצרים להנחית כוחות בחופי המערביים של חצי האי סיני. כמו כן, לצה"ל היו תוכניות להנחית כוחות בחוף המצרי של מפרץ סואץ, והנוכחות הימית המצרית איימה על מהלך כזה. אמנם קודם למלחמה הייתה כוונה ישראלית לחזק את הכוח הימי בים האדום בספינות טילים, אך המלחמה פרצה לפני שהחלה ההפלגה. כך, בפרוץ המלחמה, נמצאו בזירה רק כמה ספינות סיור חמושות בתוח 20 מ"מ, מקלעי 0.5 ותותחים ללא רתע בקוטר 84 מ"מ. המעגן המצרי עצמו היה מוגן באמצעות הגנה אווירית צפופה, ולא ניתן היה להתקיף אותו מהאוויר. מה גם שלזירת ים סוף הוקצו רק שני מטוסי פנטום. לפיכך, הדרך היחידה של צה"ל להתמודד מול האיום הימי שהציג הצי המצרי, שעגן בנמל ע'רדקה, הייתה לבצע פשיטות של שיטת 13 במטרה להוציא מכלל שימוש את שתי ספינות הטילים שנמצאו בנמל, ולפגוע בתשתיות הנמל. במהלך המלחמה יצאו לוחמי השיטת לשלוש פשיטות שריתקו כוח מצרי גדול למגננה, ולאחר הפשיטה האחרונה אף גרמו לנסיגתו של הכוח הימי הרחק דרומה.⁵⁷ בפעולות אלה למעשה שחררו הלוחמים את זירת ים סוף מאיום ימי מצרי. מבצעי תקיפה אלו הוכיחו כי ניתן להשיג, על-ידי הפעלה נכונה, תוצאות אסטרטגיות באמצעות מבצעים מיוחדים.⁵⁸

מבצע נוסף, "ליידי", שנערך ב-16-17 באוקטובר, כוון נגד אוניות הצי המצרי שהסתגרו בנמל פורט סעיד. בימים שקדמו למבצע פגעו אוניות חיל הים הישראלי באוניות מצריות, בקרבות ימיים שבהם נעשה שימוש רב בטילי ים-ים. כתוצאה מכך הסתגרו האוניות המצריות מאחורי ההגנות שסיפק הנמל. מטרת המבצע הייתה לפגוע באוניות נוספות, ובכך להקטין עוד יותר את הכוח הימי הקרבי של מצרים בזירת הים התיכון. במהלך המבצע חדרו צוללנים אל תוך הנמל והצליחו להטביע ארבע אוניות, אחת מהן ספינת טילים. לאחר מבצע זה נמנע הצי המצרי לצאת אל הים התיכון, ובכך הושגה שליטה מלאה של חיל הים הישראלי בזירה זו.⁵⁹

דין ומסקנות

צבאות סוריה ומצרים כפו מלחמה סדירה על ישראל, ולפיכך מהלכי המלחמה קבעו הפעלה מסיבית של אש וכוחות מתמרנים רבים, על-מנת להשיג את מטרת המלחמה שקבעו הדרגים המדיניים של שתי המדינות. במסגרת זו הוגדרו תפקידים של כוחות הקומנדו בשלבי תכנון המלחמה, ותפקידם כלל סיוע לכוחות המתמרנים על-ידי שיבוש מערכות הפיקוד, השליטה והתקשורת של המפקדות בסיני וברמת הגולן, פגיעה במתקנים אסטרטגיים שונים וכן פעולות אמנעה במטרה לעכב ואף לבלום את הגעתם של כוחות המילואים ליזירות המלחמה. אין ספק כי הפעלת הקומנדו יצרה דמורליזציה בקרב הכוחות הישראליים, שנבעה מתחושתם כי הם מותקפים גם מעורפם. כוחות הקומנדו הסוריים לא הצליחו לשבש את התארגנותם ואת הגעתם של כוחות המילואים הישראליים לרמת הגולן, או לפגוע באופן משמעותי במערכות הפיקוד, השליטה והלוגיסטיקה. גם פעולותיהם במהלך המלחמה עצמה,

מתקפת הנגד הישראלית ב-10 באוקטובר עבר חלק מכוח המשימה, שפעל לצד אוגדה 146, לחזית סיני וצורך כפלוגת סיור רכובה על ג'יפים לגדוד 100 של השריון. אחת ממשימותיה של פלוגה זו הייתה לפעול כציידי טנקים בעזרת ג'יפים שעליהם הותקנו תותחים ללא רתע. בבסיס היחידה נשארו צוותים ספורים שערכו פשיטות בשטחים שהיו בשליטת מצרים, בגדה המערבית של התעלה. באחד המבצעים, מבצע "פונטיאק" שנערך ב-11 באוקטובר, הוטסו לוחמי היחידה יחד עם אנשי ארטילריה לג'בל עתקה, מצוידים בשני תותחי הוביצר 105 מ"מ (M102), ובמשך כשעה הפגיו את מפקדת הארמייה המצרית השלישית ומטרות בסמוך לה. לאחר מכן התפנה הכוח ללא כל נפגעים.⁵³ אמנם במטכ"ל שררה תחושה של הצלחה, אך עם זאת היה ברור כי המבצע לא שינה את פני המערכה.⁵⁴ בליל 13/12 באוקטובר הנחיתו שלושה מסוקי יסעור כוח של הסיירת סמוך לשדה התעופה המצרי כותמיה במסגרת מבצע "זנבר", ופגעו במטרות בתוך המתחם המצרי.

את פעולותיה של שיטת 13 נוכל להגדיר כנמצאות בתחום המובהק של מבצעים מיוחדים, ולמעשה היחידה פעלה בהתאם לאחד מהיעודים העיקריים שלה - פגיעה בכוחו הימי של האויב

כוח המשימה שנשאר ברמת הגולן המשיך לפעול תחת פיקודה של אוגדה 36, ובמהלך התקפת האוגדה לתוך סוריה פעלו לוחמי סיירת מטכ"ל במשימות סיור, פשיטות על סוללות תותחים סוריות, חילוץ פצועים וכן כלוחמי רגלים מובחרים לכיבוש מוצבים סוריים.⁵⁵ בליל 21/20 באוקטובר יצאו עשרות לוחמים מסיירת מטכ"ל לתפוס עמדות תצפית והכוונת אש ארטילרית ואווירית, לקראת כיבוש מוצב החרמון. בבוקר 21 באוקטובר החלה הפגזה כשלוחמי היחידה הכוונו את האש הן לעבר המוצב הסורי והן לעבר המוצב הישראלי שהיה כבוש על-ידי הכוחות הסוריים, ודיווחו על הפגיעות. עם נסיגת הכוחות הסוריים ממוצב החרמון הישראלי הרגו לוחמי היחידה ושבנו עשרות חיילים סורים שנעו לעבר מוצב החרמון הסורי.⁵⁶ את מוצב החרמון הישראלי כבשו לבסוף לוחמי גדוד 51 של חטיבת גולני.

בניגוד לחוסר ההבנה המבצעית בנוגע לשאלה, כיצד נכון להפעיל את סיירת מטכ"ל, הרי את פעולותיה של שיטת 13 נוכל להגדיר כנמצאות בתחום המובהק של מבצעים מיוחדים, ולמעשה היחידה פעלה בהתאם לאחד מהיעודים העיקריים שלה - פגיעה בכוחו הימי של האויב. מבין פעולותיה ראויים לציון סדרת מבצעי "מגבית" ומבצע "ליידי", שבוצעו נגד נמלי מצרים בים סוף (נמל ע'רדקה) ובים התיכון (נמל פורט סעיד) בהתאמה.

נמל ע'רדקה נמצא בצפון הים האדום, בחוף המזרחי של אפריקה, והוא חולש על אחת מנקודות המפתח המרכזיות של

לוחמי שיטת 13 בפעולה במלחמת יום הכיפורים. חלק מהאימונים שעברו יחידות למבצעים מיוחדים הפכו למהות מבצעית במהלכה

חיזק צה"ל את יכולות השריון והאוויר שלו, תוך הזנחת הכוחות הקרביים האחרים ובמיוחד כוחות הרגלים, הארטילריה וההנדסה.⁶³ "החי"ר תקוע עם עוזים שיעילים בקושי לטווח 100, עם חגורים מצ'וקמקים מעודפי הצבא הבריטי (הכוונה לעודפי מלחמת העולם השנייה), עם צינורות מסורבלים בדמות בזוקות ועם רומ"טים תוצרת F.N. שמעצורים הוא שם נרדף להם".⁶⁴

תהליכי בניין כוח אלה מחזקים את הטענה כי צה"ל התכוון למלחמה שבה ההכרעה תיעשה על-ידי שילוב של תמרון משוריין ועוצמה אווירית, וכי לפי אסטרטגיה זו מקומם של הרגלים והכוחות למבצעים מיוחדים הוא מסייע ואף שולי. כמו כן, חשוב לזכור כי המלחמה נחתה על ישראל בהפתעה, ורבות מהתוכניות המבצעיות שתוכננו לפני המלחמה לא באו לידי ביטוי.

רק את פעולותיה של שיטת 13, ובמיוחד את הפשיטות על נמל ע'רדקה, ניתן להגדיר בתחום הקלסי של המבצעים המיוחדים. כתוצאה מפשיטות אלה נמנע ממצרים בסיס פעולה ימי חשוב שלא רק איים על נתבי השיט מאילת דרומה, אלא מנע מהמצרים להנחית כוחות גדולים בחופי סיני. לפיכך פעולותיה של שיטת 13 חרגו מתחום הסיוע הקרבי, והיו בעלות השפעה אסטרטגית על זירת ים סוף.

המסקנה העיקרית של מאמר זה היא כי בגלל אופייה של המלחמה, כהתנגשות אפוקליפטית של מסות אש ותמרון משוריין, הרי במלחמת יום הכיפורים היו הכוחות למבצעים מיוחדים, של כלל הצבאות, גורם מסייע אשר אפשר את הפנייתם של כוחות סדירים לעסוק בלחימה אינטנסיבית, כמתחייב מאופייה של מלחמה זו. לעיתים, כפי שהציג המקרה המצרי, הפעלת כוחות מיוחדים היוותה מכפיל כוח לכוחות הסדירים, והקומנדו המצרי היה גורם חשוב שאפשר הן את חציית התעלה והן את ההתבססות בראשי הגשר. לעיתים, כפי שמדגימות הפשיטות של שיטת 13 או המארב שביצעה סיירת צנחנים, היו לפעולות הכוחות המיוחדים גם תרומה בהיבט האסטרטגי. אך בבחינה כוללת של המלחמה, מידת תרומתם של הכוחות המיוחדים הייתה בעיקר בתחום הסיוע הקרבי הטקטי.

● ברצוני להודות לדביר פלג, חוקר בכיר במרכז דדו לחשיבה מערכתית, על הסיוע שהגיש לי לצורך כתיבת המאמר.
ההערות למאמר זה מתפרסמות בסוף הגיליון.

במיוחד הפעולות ב-9 באוקטובר, לא יצרו איום משמעותי על הכוחות הישראליים. יוצא מכלל זה היה כיבוש החרמון בשעות הראשונות של המלחמה, אשר מלבד הפגיעה המורלית הקשה מנע מישראל תצפית הן לעבר סוריה והן לעבר צפון רמת הגולן והכוונת אש ארטילרית לסיוע כוחות צה"ל שלחמו בגזרה זו. יתר על כן, סוריה השיגה ציוד מודיעיני רב, שלימד אותה על דרכי הפעולה של המודיעין הישראלי וגרם נזק ארוך טווח. במילים אחרות, את הערכת פעולותיו של הקומנדו הסורי נוכל לקבוע ככישלון בממד הטקטי, אך הוא נחל הצלחה לא מבוססת בהיבט האסטרטגי, עם כיבוש מוצב החרמון הישראלי. עם זאת, חשוב לציין כי סוריה איבדה את כל הישגיה הצבאיים במלחמה. עד 10 באוקטובר נסוגו כוחותיה לחלוטין מרמת הגולן, ומוצב החרמון נכבש מחדש על-ידי צה"ל יחד עם כיבושו של מוצב החרמון הסורי.

בחינת פעולות הקומנדו המצרי מראה כי הם נכשלו לחלוטין במשימות שהוטלו עליהם בעומק האופרטיבי והאסטרטגי של ישראל בחצי האי סיני, אך זכו להצלחה כשפעלו כחוליות צייד טנקים במרחב הטקטי הקדמי של הכוחות המצריים הצולחים. צוותים אלו הצליחו לעכב ואף לבלום את הגעת השריון הישראלי, שפעל בכוחות קטנים, אל קו התעלה וכך נמנע מהכוחות הישראליים לשבש את הצליחה המצרית שנמצאה בשלב הפגיע ביותר שלה. בכך העלה הקומנדו המצרי תרומה חשובה להתבססות הראשונית של הצבא המצרי בגדה המזרחית של תעלת סואץ. התבססות זו נשארה עד סיום המלחמה, בלי שצה"ל הצליח לגרום לנסיגת הכוחות המצריים שנמצאו בגדה המזרחית.

כפי שמוכיח ספרו של חיים נדל **המעוז מנצח**, צה"ל ידע להפעיל היטב את הכוחות המיוחדים והמובחרים שלו בשנים שלפני מלחמת יום הכיפורים.⁶⁰ בספרות אין די מידע להבנת המשימות הדרושות במקרה של מלחמה סדירה. ייתכן כי מתוך ההפעלה במלחמת יום הכיפורים נוכל לשער מה תוכנן ליחידות האלה, וכי הכוונה הייתה להפעיל את פלוגות הסיוע החטיבתיות לפי ייעודן המקורי, כלומר תמיכה בסיוע, בתצפית ובמודיעין עבור החטיבות שלהן, ואת גדודי הסיוע הפיקודיים במשימות סיוע תומכות לאוגדות ולחטיבות שפעלו במרחבים הפיקודיים, כפי שהיה במלחמת ששת הימים.⁶¹ עיון בפעולות פלוגות הסיוע החטיבתיות וגדודי הסיוע הפיקודיים במלחמה זו, מעלה כי אלה שימשו ככוחות רגלים מובחרים עבור משימות מורכבות. כוחות אלה התאמנו לפני המלחמה לפי מתווים מבצעיים אלה, ובאופן כללי כך פעלו גם במלחמה עצמה.

במהלך המלחמה הציע קחצ"ר פעולות מיוחדות רבות בעומק השטח הסורי והמצרי, אך הרמטכ"ל לא אישר את רובן, בעיקר בגלל רמת הסיכון הגבוהה שלהן והחשש לאבד מספר רב של לוחמים, מול השגת יעדים שתרומתם ללחימה שולית. מול הרמטכ"ל עמדה הפשיטה שערכו כוחות הקומנדו המצריים ביום המלחמה הראשון, שבסופה אמנם הצליחו להסב אבדות לצה"ל, אך כל כוח הקומנדו המצרי הושמד.⁶²

הפעלת הכוחות למבצעים מיוחדים של ישראל מצביעה באופן ברור על כך שתפקידם של כוחות אלה במלחמה הוא סיוע קרבי לכוחות הסדירים. הכוחות המיוחדים והיחידות שהיו בעלי יכולות של כוחות מיוחדים הופעלו, בדומה לכוחות הקומנדו הערביים, במשימות רגלים מובחרות לסיוע עבור הכוחות המתמרנים. חשוב לזכור כי בשנים שלפני מלחמת יום הכיפורים

מבצע "קרנף": מה כדאי לחטיבת הקומנדו ללמוד מרג'ימנט הריינג'רס של צבא היבשה האמריקני

הלחימה בעומק מציבה בפני צה"ל שורה של אתגרים. במאמר זה נבחנה רג'ימנט הריינג'רס ה-75 - יחידה בצבא האמריקני המקבילה לחטיבת הקומנדו בצה"ל - דרך אופן ההתפתחות שלה, השיטות שבהן היא בוחרת להתאמן ואף באמצעות ניתוח של אחת הפשיטות שביצעה, כדי להבין מה יכול צה"ל ללמוד מניסיונם של אלו שצעדו בשבילים דומים לפניו

לוחמי חטיבת עוז בפעולה. "חטיבת הקומנדו של צה"ל תשמש כמשמר קדמי וסמן ימני ליכולת ולרוח של צבא ההגנה לישראל בעתיד" (צילום: אורן כהן)

מפקדים בולטים במערך השדה, בסדיר ובמילואים, המליצו על הקמתה כבר לאחר מלחמת לבנון השנייה, מתוך הנחה שאיחוד היחידות למסגרת אחת יביא להפעלה יעילה יותר שלהן בזמן מלחמה נגד ארגוני הטרור ההיברידיים שבהם לחם צה"ל בעשור האחרון.²

שורשי הקומנדו נטועים עמוק בצה"ל מימי "הנודדת" של יצחק

בשנת 2015 הורה הרמטכ"ל רא"ל גדי איזנקוט על הקמת חטיבת הקומנדו החדשה, חטיבת עוז. "חטיבת הקומנדו של צה"ל תשמש כמשמר קדמי וסמן ימני ליכולת ולרוח של צבא ההגנה לישראל בעתיד".¹ החטיבה מאגדת בתוכה את היחידות המובחרות מגלן, דובדבן ואגוז כמו גם יחידות מובחרות במילואים, וכפופה לעוצבת האש המובחרת.

גיל פרל פינקל, מתאם תוכנית צבא ואסטרטגיה במכון למחקרי ביטחון לאומי

סא"ל ירון, סמח"ט עוז

בצבא האמריקני המקבילה לחטיבת הקומנדו בצה"ל – דרך אופן ההתפתחות שלה, השיטות שבהן היא בוחרת להתאמן ואף באמצעות ניתוח של אחת הפשיטות שביצעה. זאת כדי ללמוד מה יכול צה"ל ללמוד מניסיונם של אלו שצעדו בשבילים דומים לפניו. יש לציין שאף כי כוחות הריינג'רס בנויים כמסגרת חטיבתית, הרי שלמעט מלחמת העולם השנייה, במהלך לחימה הם אינם פועלים כחטיבה אחת. גדודי היחידה פועלים כמסגרות עצמאיות בשדה הקרב, ולכן בניית תיבוחן הדרך שבה פעל והתאמן גדוד 3 של הרג'ימנט.

הריינג'רס - רקע

בהיסטוריה האמריקנית שימשה יחידת הריינג'רס שם קוד לקבוצות לחימה עילית מצומצמות שהתמחו בסיוור, בשדאות ובקליעה עוד מימי מיליציות המתיישבים במלחמה הצרפתית-אינדיאנית, ולאחר מכן במלחמת העצמאות האמריקנית. עם זאת, ניתן לסמן את מלחמת העולם השנייה כקו פרשת המים שממנו ניתן לתאר את הריינג'רס ככוח קומנדו בהיקף גדודי וחטיבתי במלחמה מודרנית.

לאור הצלחתן של יחידות הקומנדו הבריטיות בפשיטות, הוחלט בפיקוד האמריקני להקים שתי יחידות ניסיוניות על-פי הדגם של הקומנדו הבריטי.¹² במסגרת חיל הנחתים הוקמו שני גדודי הפושטים שפעלו במערכה באוקיינוס השקט נגד היפנים,¹³ ואילו במסגרת צבא היבשה האמריקני הוקם במאי 1942 גדוד הריינג'רס הראשון, וכמפקדו מונה מייג'ור (מקביל לדרגת רס"ן) ויליאם אורלנדו דארבי, קצין תותחנים שכמו כל אנשי הגדוד התנדב לתפקיד.¹⁴

שורשי הקומנדו נטועים עמוק בצה"ל מימי "הנודדת" של יצחק שדה ופלגות הלילה המיוחדות שהוביל אורד וינגייט, והחטיבה רואה את שורשיה בגדוד הקומנדו ה-89 שעליו פיקד משה דיין במלחמת העצמאות

הגדוד עבר אימון הקמה בבית הספר של הקומנדו הבריטי שבהרי סקוטלנד. ההכשרה המפרכת כללה פרקי אימון אינטנסיביים בקליעה וניווט, שדאות, חבלה ופשיטה, טיפוס צוקים ונחיתה מן הים.¹⁵

ב-8 בנובמבר, במסגרת מבצע "לפיד", הוביל דארבי את הגדוד בנחיתה בעיירה ארזב (ארזיו) שבאלג'יריה.¹⁶ ב-11 בפברואר 1943 הוטל על גדוד הריינג'רס הראשון לפשוט על מוצב של הצבא האיטלקי סאנאד שבמרכז תוניסיה, המרוחק כ-20 קילומטר אל תוך קווי האויב בשטח קשה לתנועה. דארבי פיקד על שתי פלוגות מן הגדוד שתקפו את המוצב בשעה 2:00 בלילה. הלחימה ביעד המבוצר התנהלה מטווחים קרובים, ולאחר כשעה נכבש המוצב. לכוח הפושט היו כ-20 פצועים והרוג. מנגד, מכוח האויב נהרגו 75 חיילים ונשבו עשרה. פשיטה זו הוכיחה את כשירות גדוד הריינג'רס לביצוע משימות מיוחדות ומורכבות במיוחד.¹⁷

בפלישת בעלות הברית לסיציליה פיקד דארבי על צוות הקרב

שדה ופלגות הלילה המיוחדות שהוביל אורד וינגייט, והחטיבה רואה את שורשיה בגדוד הקומנדו ה-89 שעליו פיקד משה דיין במלחמת העצמאות.³

צבאות אוהבים להקים חטיבות מחץ של כוחות מובחרים למשימות מיוחדות, עוד מימי מלחמת העולם השנייה. כוחות למבצעים מיוחדים פועלים במנותק מכוחות אחרים ונדרשים, כמעט תמיד, להסתמך על עצמם בלבד, כשלעיתים ניתן להם סיוע אש מצד גורמי אוויר, יבשה וים. בשל כך רוב מתועדף הכוח מבחינת משאבים, ציוד, כוח אדם איכותי והכשרה מקיפה.⁴

ואולם בעוד שצה"ל היטיב להפעיל יחידות מיוחדות בנפרד, גם בנוהלי קרב קצרים ובמרחק גדול מן הארץ (מבצע "אנטבה" ב-1976 הוא דוגמה בולטת אך לא יחידה), הוא התקשה בהפעלת כוחות בסדר גודל חטיבתי בפעולות מיוחדות והקפיד להימנע מכך. הפעמים היחידות שעשה זאת בהצלחה היו בעת הצנחת גדוד 890 בעומק סיני במהלך מלחמת סיני;⁵ הפשיטה המוסקת של שני גדודי הצנחנים במילואים על סוללות התותחים המצריות במתחם אום-כתף במלחמת ששת הימים;⁶ והנחתת חטיבת הצנחנים בפיקודו של אל"ם יורם יאיר במהלך מלחמת לבנון הראשונה.⁷

הדבר נובע מכך שלמרות הרצון לרכז כוח למשימות מיוחדות, הרי שהנסיבות במלחמות – הצורך הגובר בסדרי כוחות זמינים למשימות שוטפות, הסיכון הגבוה שבמבצעים מיוחדים והתועלת השולית של חלקם – הביאו לכך שבמרבית המקרים הופעלו כוחות אלו בשיטה המסורתית והכבדה.⁸

סיבה נוספת היא שאלת האחריות הפיקודית. אהוד ברק, הבקי בנושא כמי שהיה ראש ממשלה ורמטכ"ל כמו גם מפקד סיירת מטכ"ל, ציין שמבצע התקפי רחב היקף, שעלול לגבות את חיי מאות חיילים, נתפס כחלק בלתי נמנע מהלחימה. במבצעים מיוחדים, לעומת זאת – גם בעת מלחמה – האחריות הברורה לנפגעים היא על הדרג שיום את המבצע. מכאן שיש באופן טבעי רתיעה בקרב מקבלי ההחלטות מלאשר אותם.⁹

במבצע "צוק איתן" ב-2014 פעלו היחידות המובחרות בהתאם לתפיסה זו ונכנסו רגלית לרצועת עזה, כמו היו אחרון גדודי החי"ר.¹⁰ בספרו **האומץ לנצח** כתב עפר שלח כי ככלל, היו במערכה בעזה מעט מבצעים מיוחדים, רובם ככולם בוצעו על-ידי שייטת 13.¹¹

במאמר זה ביקשנו לבחון את רג'ימנט הריינג'רס ה-75 – יחידה

הכוחות למבצעים מיוחדים

עליו.²⁴ השתלטות על שדה תעופה, לרוב באמצעות צניחה או בנחיתת סער ממסוקים, הפכה מאז לאחד המתארים המרכזיים שאליהם נערך הרג'ימנט.²⁵

הריינג'רס לקחו חלק גם בפלישה לפנמה ובמלחמת המפרץ, אולם בלטו במיוחד בלחימה במוגדישו שבסומליה, ב-3 באוקטובר 1993. כוח פשיטה משולב שכלל פלוגה מגדוד 3 של הריינג'רס ולוחמים מכוח דלתא, יחידת העילית של צבא היבשה האמריקני ללוחמה בטרור, נשלח ללכוד שניים מעוזריו הקרובים ביותר של מפקד המיליציה הסומלית, מוחמד איידיד. הפשיטה בוצעה באור יום, ואף שהשניים נעצרו, הכוח נחשף ונאלץ להילחם בלוחמי המיליציה ובהמוני הזועים. כל זאת בתא שטח בנוי, מאוכלס בצפיפות. העובדה שלוחמי המיליציה הצליחו להפיל שני מסוקי סער מסוג "בלאקהוק" ולרתק את כוחות הפשיטה למרחב הלחימה, יצרה מורכבות נוספת. הקרב הסתיים כאשר הכוח האמריקני איבד 18 לוחמים, ואילו בצד הסומלי נמנו מאות הרוגים. למרות הקרב הקשה, הרי שיעדי המבצע הושגו, וראוי לציין כי הריינג'רס ולוחמי דלתא הצליחו להחזיק מעמד שעות ארוכות מול כוחות עדיפים מהם בהרבה, ועמידתם מנעה טבח ואסון צבאי גדול יותר.²⁶

מבצע "קרנף" כמקרה בוחן

ב-11 בספטמבר 2001 ביצע ארגון אל-קאעדה את פיגוע הטרור הקשה ביותר בהיסטוריה, המכונה "אסון התאומים", שבמהלכו ריסקו פעיליו שני מטוסי נוסעים אל תוך מגדלי מרכז הסחר העולמי בניו-יורק. נשיא ארצות-הברית, ג'ורג' בוש הבן, הכריז על מערכה נגד ארגון הטרור ותומכיו, ובהם משטר הטאלבאן באפגניסטאן שסיפק מקלט וסיוע לארגון ולמנהיגו, אסאמה בן-לאדן.

חודש לאחר מכן יזם פיקוד המבצעים המיוחדים המשולבים (JSOC) של הצבא האמריקני, שעליו פיקד גנרל דל דיילי, יוצא רג'ימנט הריינג'רס ה-75 שעשה את רוב שירותו כטייס וכמפקד בחטיבה האווירית למבצעים מיוחדים 1,600,²⁷ פשיטה נועזת באפגניסטאן בשם מבצע "קרנף".

המבצע כלל שני יעדי תקיפה:

- היעד הראשון, שם קוד "גקו", שיועד לפלגה מכוח דלתא, יחידת העילית של צבא היבשה האמריקני ללוחמה בטרור ופלוגת ריינג'רס, היה מתחם מגורים בעיר קנדהאר שבו נהג לשהות בעבר מנהיג הטאלבאן, מולא מוחמד עומאר.²⁸
- החלק השני של המבצע כלל השתלטות של כוח הריינג'רס מגדוד 3 סמוך לשדה תעופה, שם קוד "קרנף", המרוחק כ-60 מיילים דרומית-מערבית מקנדהאר.

תחילה תוכנן הכוח לבצע נחיתת סער ממסוקים ולהשתלט על השדה, אולם מאוחר יותר שונתה שיטת ההגעה אל היעד לצניחה. המשימה, כפי שתיאר זאת מפקד רג'ימנט הריינג'רס ה-75, קולונל ג'וזף ווטל, שפיקד עליה באותה עת, הייתה להיכנס לשם, לבצע בעצם הערכה של שדה תעופה, להשמיד את כוחות הטאלבאן שפעלו באזור ולאסוף מידע לשימוש מודיעיני.²⁹

כוח דלתא ביקשו בעת ההכנות לפשיטה לבצע אותה בחתימה נמוכה, כלומר על בסיס לוחמי היחידה בלבד, שיגיעו ליעד באמצעות רכבים אזרחיים או רגלית, כדי לנצל באופן מקסימלי

החטיבתי ה-6615, שכלל את גדודי הריינג'רס 1, 3 ו-4 (שהוקמו בינתיים) וגדוד הצנחנים ה-509, בנחיתת סער אמפיבית בג'לה.¹⁸

במהלך הפלישה לנורמנדי היה לגדודים 2 ו-5 תפקיד מפתח. גדודים אלה אוגדו לצוות קרב חטיבתי בפיקודו של מפקד הגדוד השני, לוטננט קולונל ג'יימס ראדר. ב-6 ביוני 1944 נחת צוות הקרב החטיבתי של הריינג'רס בחוף אומהה. גדוד 5, בפיקוד מקס שניידר (ששירת קודם כמ"פ בגדוד הריינג'רס הראשון של דארבי), סייע לכוחות רג'ימנט החי"ר ה-116 בהשתלטות על החוף. בפריצה לצרפת נעו לוחמי גדוד 2, בפיקוד ראדר, והשתלטו על פואנט-דר-הוק, מצוק תלול ובו עמדות תותחים מבוצרות שאיימו על מבצע הנחיתה כולו. לאחר קרב קשה, שבמהלכו נעזרו הריינג'רס בסיוע ארטילרי משמעותי מן המשחתת "סאטרלי", השמיד הגדוד את התותחים והחזיק ביעד.¹⁹

בחזית האוקיינוס השקט פשט כוח הריינג'רס מגדוד 6, בפיקוד לוטננט קולונל הנרי מיוסי, על מחנה השבויים קבנטואן, בעומק השטח שבידי היפנים בפיליפינים, הרג את שומריו וחילץ 500 שבויים.²⁰

לאחר המלחמה פורקו גדודי הריינג'רס ולמעשה, אף שבמלחמת קוריאה²¹ ובמלחמת וייטנאם פעלו פלוגות עצמאיות של ריינג'רס (נודעו בווייטנאם כפלוגות פטרול-סיור לטווח רחוק, LRRP – Long Range Reconnaissance Patrol) בכל דיוויזיה שלקחה חלק בלחימה, הרי שעד למחצית שנות ה-70 של המאה ה-20 לא פעלו יחידות הריינג'רס במסגרת חטיבית.²²

לאחר מלחמת וייטנאם היה צבא היבשה האמריקני במשבר ארגוני של ממש וכונה "הצבא החלול". הפתרון הושג באמצעות תהליך בניין כוח שראשיתו תכנון ארוך טווח המבוסס על דוקטרינה מתאימה

לאחר מלחמת וייטנאם היה צבא היבשה האמריקני במשבר ארגוני של ממש וכונה "הצבא החלול". הפתרון הושג באמצעות תהליך בניין כוח שראשיתו תכנון ארוך טווח המבוסס על דוקטרינה מתאימה.²³ כחלק מהארגון מחדש הורה ראש מטה צבא היבשה, הגנרל קרייטון אברהמס, קצין שריון שהצטיין כמג"ד במלחמת העולם השנייה, על הקמת רג'ימנט הריינג'רס ה-75, חטיבת חי"ר מובחרת למשימות מורכבות, שתשמש מודל לחיקוי לצבא כולו.

מבצע "זעם דחוף" – הפלישה האמריקנית לאי גרנדה באוקטובר 1983 – היה מבחן ראשון לתפיסת ההפעלה החדשה בכלל ולכוחות החי"ר המובחרים בפרט. גדוד 1 של הריינג'רס, בפיקוד לוטננט קולונל ווס טיילור, צנח סמוך לשדה התעופה פורט סאלינס, כשמישמתו היא לכבוש את השדה מידי הצבא הקובני כדי לאפשר הנחתת מטוסים. לאחר קרב שנמשך כשעתיים כבש הגדוד את השדה והגבעות השולטות

לוחמי חטיבת עוז במהלך אימון. "כשירות היא היכולת של יחידה לבצע באופן איכותי משימה שהיא לא תכננה" (צילום: אורן כהן)

אר-פי-ג'י. לוחמי כוח דלתא מצאו עצמם בקרב קשה, מטוחים קרובים ובנחיתות טקטית ברורה. הכוח ספג נפגעים רבים. לוחמי כוח דלתא פגעו בכמה פעילי טאלבאן, חילצו את הפצועים והתפנו במסוקי צ'ינוק.

לפי התוכנית המקורית היו אמורים צוותים מפלגת דלתא לחפות באש על הנסיגה, אולם נוכח האש העזה נסוג הכוח כולו תחת חיפוי מטוסי סיוע אווירי מסוג AC-130. אחד ממסוקי צ'ינוק ניזוק בעת ההמראה, כשניסה להתחמק מאש מנשק קל ומרימונים. בטאלבאן טענו מאוחר יותר, באופן כוזב, כי המסוק הופל. נוסף על כך הוחלט לבטל את החדרת הצוות "המסוערב", וחברי הצוות נסוגו רגלית לנקודת מפגש מרוחקת ומשם חולצו במסוק.³⁴

הפשיטה על שדה התעופה

בעוד כוח הריינג'רס הוטס בארבעה מטוסי הרקולס MC-130 לאזור המטרה, תקפו מטוסי חיל האוויר את מרחב הלחימה. בתקיפה השתתפו מטוסי הפצצה חמקניים מסוג B-2 ומטוסי הרקולס חמושים AC-130. לאחר התקיפה האווירית, שבמהלכה נהרגו כמה פעילי טאלבאן ואחרים נמלטו ממרחב הלחימה, צנחו 200 לוחמים מגדוד 3 של הריינג'רס סמוך לשדה התעופה.³⁵ אחד הסמלים בכוח סיפר שלכוח הצונח הצטרף מח"ט ווטל בעקבות הערכתו שבשטח יהיה צורך במפקד בכיר כדי לשלוט בכלל הכוחות, ולקשר בינם ובין מפקדת JSOC שבעורף. נוכחותו אפשרה למפקד גדוד 3, לוטננט קולונל סטיבן באנאץ', להתמקד בקרב הקרקעי.³⁶

את יתרון ההפתעה. פיקוד המרכז האמריקני (CENTCOM) החליט, במקום זאת, על תקיפה "רועשת", שכללה תקיפה אווירית בידי מטוסי סיוע מסוג AC-130 בשלב הראשון, ולאחריו בידוד אזור הפעולה בידי פלוגת ריינג'רס שתונחת ממסוקי סער. כשלב שני הוחלט שפלגה של כוח דלתא, שתונחת ממסוקי סער מסוג צ'ינוק רכובה על-גבי רכבי שטח חמושים במקלעים כבדים, תתקוף את היעד.³⁰

נדבך נוסף של המבצע היה החדרת צוות "מסוערב" של כוח דלתא, שייטמע בסביבה האזרחית וימשיך לפעול מן השטח גם לאחר הפשיטה במשימת איסוף מודיעין. המבצע יצא לפועל על אף שמודיעין על אודות הימצאו של מולא עומאר ביעד היה קלוש עד לא קיים.³¹

ראוי לציין שבראשית אוקטובר התקיימו חילופי גברי בראשות המטות המשולבים, ואת מקומו של גנרל יו הנרי שלטון, יוצא הכוחות המיוחדים של צבא היבשה ("הכומתות הירוקות"),³² תפס גנרל ריצ'ארד מאיירס, טייס קרב מחיל האוויר. על פיקוד המרכז פיקד באותה עת גנרל טומי פרנקס, קצין תותחנים שכמו מאיירס ושלטון לחם בווייטנאם.³³ חילופים אלו, כך נראה, לא השפיעו על תכנון המבצע.

הפשיטה על המתחם בקנדהאר

הפשיטה יצאה לפועל בליל 19/20 באוקטובר. השלב הראשון של הפשיטה הלילית על המתחם בקנדהאר התרחש כמתוכנן. ואולם בעת שפלגת דלתא תקפה את הבית נתקלו הלוחמים בהתנגדות עזה, שכללה ירי מנשק קל וממטולי רקטות מסוג

הכוחות למבצעים מיוחדים

בפשיטה נפצעו 14 חיילים. בתקיפת המתחם של מולא עומר נפצעו 12 לוחמים מכוח דלתא, שלושה מהם באורח קשה,⁴⁰ ושני חיילים נוספים, מכוח הריינג'רס שהוצנח, נפצעו קל כתוצאה מהצניחה.⁴¹ לאחר המבצע קיים יו"ר המטות המשולבים, גנרל ריצ'רד מאירס, תדרוך לעיתונאים בפנטגון ובו אמר: "כוחות מיוחדים תקפו והרסו יעדים הקשורים בפעילות טרור וכן מפקדות ומרכזי שליטה של הטאלבאן", אולם, לדבריו, "הכוחות לא הצליחו למצוא איש מהנהגת ארגון אל-קאעדה או מהנהגת הטאלבאן".⁴² אף שלא כל יעדי הפשיטה הושגו, הרי שהפעולה שימשה איתות מרתיע וברור לטאלבאן בדבר יכולתה של ארצות-הברית לפעול צבאית וקרקעית בכל נקודה שבה תבחר באפגניסטאן. ב-25 בנובמבר השתלטו על האזור כוחות הנחתים והקימו באזור בסיס מבצעים שכונה ע"ש המבצע של הריינג'רס, בסיס "קרנף".⁴³

לימים העריך גנרל ווטל כי הסיבה שדרג הפיקוד הצבאי הבכיר והדרג המדיני הבכיר אישרו את הפשיטה, אף שכללה מרכיבי סיכון לא מבוטלים ובהם צניחה מבצעית, הייתה שהם התאמנו על מתארים מסוג זה שנים, שוב ושוב, והפגינו ושידרו תחושת מסוגלות וביטחון כלפי מעלה.⁴⁴

מבצע "קרנף" מציג את אחת המשימות הייעודיות של הריינג'רס, שאליה הם מתאמנים רבות ובאופן מציאותי ככל שניתן. האימונים היסודיים שקיימו למתאר הפעולה מבעוד מועד, כחלק משגרת האימונים של הרג'ימנט, רכשו את הזמן ואת תחושת המסוגלות מראש ואפשרו לריינג'רס לפעול בעומק האויב, בנוהל קרב קצר.

שני חיילים נפצעו קל בצניחה ונזקקו לטיפול רפואי. בעת צבירת הכוח וההכנות לתנועה, סיפקו מטוסי AC-130 חיפוי וסיוע אש קרוב. בעת ההיערכות בשטח הנחיתה נתקל כוח הריינג'רס בפעיל טאלבאן והרגו. לאחר מכן נע הכוח במהירות והשתלט על שדה התעופה ומתחם בקרבתו. הכוחות נתקלו בהתנגדות מועטה ולדברי אחד מחיילי הכוח, סמל אדמונד סילי, ההתנגדות שבה כן נתקלו טופלה במהירות על הקרקע.³⁷ לצד הריינג'רס פעלו צוותי לוחמה פסיכולוגית (PSYOP) שקראו ברמקולים לפעילי טאלבאן באזור להיכנע. אלו האחרונים בחרו להימלט מהמקום.³⁸

אלוף (מיל') יאיר גולן אמר כי הדרך היחידה לטעת בחיילים את תחושת הביטחון העצמי הדרושה במלחמה היא באמצעות אימונים

בקרי שליטה קרביים של חיל האוויר, אנשי יחידת מבצעים מיוחדים בחיל האוויר האמריקני, שסופחו לכוח הריינג'רס, סקרו את מסלול הנחיתה והעריכו את מידת התאמתו לשימוש עתידי. במקביל הכווינו הבקרים מטוסי AC-130 לעבר שיירה של רכבים ובהם פעילי טאלבאן, שנעה לעבר הכוח. השיירה הושמדה באש מן האוויר, והריינג'רס פונו מהשדה במטוסי תובלה מסוג MC-130.³⁹

הריינג'רס, מניסיון אישי

סא"ל ירון, סמח"ט עוז

גאוגרפי שאליו הכוח האמריקני היבשתי טרם הגיע, לבסס שם ראש גשר אווירי ובכך להשיג שני הישגים מערכתיים: להנחית מהלומה תודעתית על האויב שתוציאו מאיזון וליצור בסיס אווירי בעורף שטחו של האויב, ובכך ליצור יכולות לקצר זמנים של תקיפות אוויריות שיוצאות מבסיס בתוך שטח האויב.

הטכניקה הקרבית של ההשתלטות כוללת שלב מכין ואחריו חמישה שלבים עיקריים:

שלב מכין: מבצעי אש שמרככים ומכינים את המרחב לחדירת הכוחות.

שלב א': החדרת הכוחות באמצעות צניחה או בנחיתת סער ממסוקים (Airland/Airborne), תלוי הערכת מצב, וריכוז הכוחות.

שלב ב': תפיסת שטחים חיוניים בשדה התעופה, טיהור המסלולים ויצירת התנאים להנחתת המטוסים.

שלב ג': הרחבת ראש האוויר בשדה התעופה ותפיסת עמדות אבטחה ובידוד בשדה אל מול נתיבי הגעת אויב.

שלב ד': הנחתת נושאי גיסות מטוסים כבדים ומטוסי קרב.

בשנת 2006, זמן קצר לאחר מלחמת לבנון השנייה, נשלחת מטעם מקצ"ר להשתתף באימון של גדוד 3 של הריינג'רס בפורט בנינג, ג'ורג'יה, בנושא השתלטות על שדות תעופה.

האימון שבו השתתפתי הוא אימון כשירות שנתי, שבו הגדוד כולו מבצע אימון בשיתוף פעולה עם חיל האוויר האמריקני במתכונת רב-זרועית. האימון ונוהל הקרב נעשים במשולב עם חיל האוויר: טייסות מטוסי תובלה מסוג C-17 ו-C-130, קציני סיוע אווירי (JTAC) מחיל האוויר שסופחו לכל חפ"ק מרמת מ"פ, ומסוקי MH-6 "ליטל בירדס" ו-AC-130 של החטיבה האווירית למבצעים מיוחדים 160.⁴⁵

לוחמי הריינג'רס, מהרובאים ועד למפקד הגדוד, וכך גם אנשי חיל האוויר, הפגינו בכל הנוהל קרב רמה מבצעית ומקצועית גבוהה מאוד. יש לציין שהגדוד שב זמן קצר קודם לכן מתעסקות במבצעים בעיראק ובאפגניסטאן, שבהן היה אחראי למאות מבצעים, ובהם מבצע "קרנף" שהוזכר במאמר; כיבוש סכר חדיתה במהלך כיבוש עיראק ב-2003;⁴⁶ וחיסול אבו מסעב אל-זרקאוו, ראש שלוחת אל-קאעדה בעיראק ב-2006. ההקשר האופרטיבי-מערכתי של האימון היה השתלטות על שדה תעופה של האויב במבצע קומנדו בעומק, באזור

לוחם חטיבת עוז בזמן פעילות. המענה טמון במפקדים, הם קובעים את התוצאה (צילום: אורן כהן)

אימונים ותרגולות סטטיות של הלוחמים מהריינג'רס עם צוותי האוויר על המטוסים, שכללו עשרות מקרים ותגובות: החל בפריקת חירום מהמטוס העומד להתרסק, ועד להשמדת ציוד יקר ומסווג שבמטוס על-מנת שלא ייפול בידי אויב, כפי שנדרשו לוחמי הקומנדו הימי לעשות בפשיטה שבה חיסלו את אסאמה בן-לאדן בפקיסטאן ב-2011, לאחר שאחד ממסוקי הסער נפגע.⁴⁷

תרגילי פלוגה באותו מתווה על שדה התעופה כהכנה לתרגיל גדודי.

אלוף (מיל') יאיר גולן, קצין הצנחנים שפיקד על חטיבת הנח"ל במבצע "חומת מגן" ב-2002, ציין בריאיון כי הדרך היחידה לטעת בחיילים את תחושת הביטחון העצמי הדרושה במלחמה היא באמצעות אימונים. "זה יותר חשוב מכל טכנולוגיה שהיא. פשוט להתאמן, ולהתאמן הרבה. להתאמן באופן ריאליסטי, שמדמה את המציאות קרוב ככל שניתן למציאות המלחמתית, זה הדבר החשוב ביותר למפקדים וללוחמים ביבשה".⁴⁸ ניכר כי ברג'ימנט הריינג'רס מאמינים בכך, וניתן לראות הן ממתווה האימונים שתואר לעיל, הן ממבצע "קרנף" והן מהמורשת הקרבית של הריינג'רס בגרנדה, כי בריינג'רס נלחמים כפי שמתאמנים ולא להפך.

שלב ה': התפנות או החזקה של שדה התעופה לביצוע משימות אוויר.

האימון עצמו כלל נוהל קרב ארוך ששיאו שני תרג"דים מלאים: תרגיל אחד בשלב א' של החדרת הכוחות היה בהצנחה (Airborne), והתרגיל השני התבצע בנחיתה עם המטוסים בשדה (Airland). ההחלטה אם לצנוח לשדה או לנחות בו הייתה תלויה בהערכת מצב מעמיקה שבסיסה בהצלחת השלב המכין של התקיפות באש, והבנת תמונת מצב האויב בשדה.

נוהל הקרב כלל מופעים רבים:

- פקודות גדודיות, פלוגתיות ומחלקתיות.
- אישורי תוכניות רמה ממונה בכל הרמות.
- מסדרי ציוד רבים בכל הרמות.
- ריענוני צניחה לפי הדבוקות במטוס. ביצוע תרגולות עלייה וירידה של האנשים וכלי הרכב השונים למטוסים (האמרים עם מקלעים כבדים, אופנועי שטח, "ליטל בירדס").
- תטל"גים (תרגילים טקטיים ללא גיסות) בכל הרמות, לפי דגם שדה התעופה שנבנה.
- ניהול סיכונים מבצעיים.
- הכוונת אש ביבש וברטוב של כל גורמי האש בגודל של מטוסי סיוע אווירי מסוג AC-130

לוחמי חטיבת עוז במהלך אימון. היכולת לבצע משימה שאליה התכוננה יחידה באופן איכותי היא בחזקת הסף התחתון שבו היא נמדדת (צילום: אורן כהן)

לקחים לצה"ל

רג'ימנט הריינג'רס של צבא היבשה האמריקני הוא כוח קומנדו בהיקף חטיבתי, עתיר ניסיון, וצה"ל – בדגש על היחידות המובחרות שלו, ובכלל זה חטיבת הקומנדו – יכול לשאוב ממורשתו לקחים חשובים ולהפנים את חשיבות הערכים המניעים אותו:

כשירות גבוהה – הלקח הראשון נוגע לחובתן של יחידות מסוג זה לשמר כשירות גבוהה במיוחד. גם בתקופה שקדמה למערכה באפגניסטאן, שבה הצבא האמריקני לא ניהל אף עימות יבשתי רחב היקף, שימר רג'ימנט הריינג'רס כשירות מבצעית ומיומנות מקצועית גבוהות מאוד. הדבר נבע, בראש ובראשונה, מהחלטת הפיקוד הבכיר של הצבא לשמר את חוד החנית היבשתי מושחז ונכון לפעולה, ושנית – מההבנה של מפקדי הרג'ימנט את המשימות הצפויות להם, ואת האפשרות שמצב הרגיעה ישתנה במהירות רבה. כשירות זו, לפי עדות מפקד הרג'ימנט באותה עת,

היא שיצרה את האמון בקרב מקבלי ההחלטות בדבר היכולת לבצע משימות מיוחדות בנוהלי קרב קצרים (כחודש לאחר הפיגוע בבנייני התאומים), על אדמת אויב ובמרחק אלפי קילומטרים מהבית.⁴⁹

בהרצאה שנשא בפני צוערי בה"ד 1, אמר אלוף (מיל") רוני נומה, צנחן שפיקד על כמה יחידות מובחרות בצה"ל, כי היכולת

לבצע משימה שאליה התכוננה יחידה באופן איכותי היא בחזקת הסף התחתון שבו נמדדת יחידה. "כשירות היא היכולת של יחידה לבצע באופן איכותי משימה שהיא לא תכננה".⁵⁰

גמישות מותאמת – הלקח השני הוא הגמישות, כפי שהופגנה ביכולת הרג'ימנט לפעול בלוח זמנים ונוהל קרב קצרים, ולהתאים את עצמה למציאות המשתנה, בין אם מדובר באופן ההגעה אל היעד או באירועים בלחימה על היעד. אל"ם (מיל") יהודה יוחננוף, לשעבר מג"ד אפעה בחטיבת הצנחנים, כתב כי "השינויים במאפייני המלחמה מחייבים את מפקדי צה"ל להיות גמישים בהפעלת הכוח,

צניחת רג'ימנט הריינג'רס ה-75 בפלישה לגרנדה במסגרת מבצע "זעם דחוף", 1983. מבחן ראשון לתפיסת ההפעלה החדשה בכלל ולכוחות החי"ר המובחרים בפרט

מטכ"ל לשעבר, אל"ם ניצן אלון, על יעדי חזבאללה בעיירה בעלבק שבעומק לבנון, חייבה את הארגון לעשות כן, ולהפנות לשם כוחות מן הלחימה בדרום לבנון.⁵⁴ אל"ם רועי לוי, לשעבר מפקד יחידת אגוז, כתב כי יתרון נוסף של כוחות הקומנדו הוא "בפתרון תופעת צניחת מספר המטרות הזמינות לחיל האוויר לאחר כמה ימי לחימה, כתוצאה ממיצוי המודיעין הקיים, וזאת באמצעות ייצור מטרות מן השטח".⁵⁵ תפיסה זו מומשה במלחמה בהצלחה במבצע "נערי החוף", שבמהלכו נחת כוח מהיחידה המובחרת מגלן, שעליה פיקד סא"ל אליעזר טולדנו, ממסוקים בסמוך לצור. הכוח נטמע בשטח והשמיד, באמצעות הכוונת אש מן התווך, כ-150 מטרות, ובהן כ-40 משגרי רקטות, בגזרה המערבית בדרום לבנון.⁵⁶

סיכום

הלחימה בעומק מציבה בפני צה"ל שורה של אתגרים, ובהם: הנתק מגוף הצבא העיקרי, המסה הקרבית החסרה, העובדה שזהו ה"מגרש הביתי" של האויב, אתגרי הניוד לאחר הנחיתה והקושי לקיים את עקרון הרציפות וההמשכיות לאורך זמן. התשובות לאתגרים אלה, כתב בשעתו מפקד חטיבת הצנחנים במילואים "חיצי האש", אל"ם ירון פינקלמן, הן: "כוחות נבחרים בעלי כשירויות בסיס גבוהות במיוחד; יכולת מבצעית גבוהה הנשענת על כושר גופני ולחמתי גבוה; לכידות היחידה; שיתוף פעולה עם כוחות אוויר וסיוע אחר; ומעל לכל – המענה בדמות איכות המפקדים ואופן פיקודם – פיקוד משימה המתבצע מלפנים".⁵⁷

הניתוח של פינקלמן, שפיקד על גדס"ר צנחנים בפשיטה להשמדת מנהרה חוצת גדר בעזה ב-2008 ובלחימה במבצע "עופרת יצוקה",⁵⁸ ממחיש את האתגר שבפני יחידות דוגמת הריינג'רס, חטיבת הקומנדו של צה"ל, כמו גם כוחות מובחרים אחרים (ובהם חטיבות הצנחנים של צה"ל) בפעולות בעומק האויב. המענה, קבע, טמון במפקדים, שכן לדבריו, "המפקדים קובעים את התוצאה".

ההערות למאמר זה מתפרסמות בסוף הגיליון.

גמישים תודעתית ופתוחים לשינויים תוך כדי הקרב".⁵¹ יחידות דוגמת חטיבת הקומנדו נדרשות לפתח רמת גמישות גבוהה, שכן הן עשויות להיות מוטלות לקרב ראשונות ובמהירות.

נחישות ורוח לחימה – גם בראי עקרונות המלחמה יש כמה לקחים שראוי ללמוד מהם. עקרון רוח הלחימה הגבוהה השוררת ברג'ימנט הריינג'רס ניכר בנחישותם לקחת חלק באחת הפעולות הקרקעיות הראשונות של ארצות-הברית במלחמתה בטרור. המוטו של הריינג'רס, שמקורו בפרצת ביצורי החוף שביצע גדוד 5 בפיקוד שניידר, הוא "הריינג'רס מובילים את הדרך, כל הדרך".

יוזמה, התקפיות ומיצוי הכוח – עקרונות מלחמה נוספים שמומשו במבצע "קרנף" הם היוזמה וההתקפיות – הרצון לייצר מגע עם האויב מיד לאחר הפיגוע ועל אדמתו שלו, ומיצוי הכוח – שבא לידי ביטוי בהטלת היחידות המיומנות ביותר בצבא היבשה (הריינג'רס ודלתא) לקרב בשילוב עם גורמי אש עוצמתית, יעילה ומדויקת מן התווך.

עקרון התחבולה – זהו העיקרון החשוב ביותר שמומש במבצע, שכן הכוח ביצע תמרון מפתיע בעומק עורף האויב. הרמטכ"ל לשעבר רא"ל (מיל') גדי איזנקוט נהג להדגיש במהלך כהונתו את הצורך לממש כל העת את דפוס החשיבה האופרטיבי, לפיו "צה"ל מפתיע בכל דרך".⁵² היכולת להפתיע את האויב, לפעול באופן הלא צפוי, ו"לכבוש את השמש בלילה",⁵³ חיונית להצלחת פשיטות כאלה.

ברג'ימנט הריינג'רס, כמו גם בחטיבת הקומנדו, יש שלושה גורמים ששילובם יוצר מכפיל כוח: איכות לוחמים ומפקדים, מסה של כוח אדם לוחם היודע לפעול, הן בכוחות קטנים והן כמסגרת קרבית גדולה, ומפקדה חזקה המיומנת בשליטה ובפיקוד להפעלתם.

פעולות קרקעיות בעומק טומנות בחובן את היכולת להנחית על האויב מהלומה תודעתית, והן מגבירות את תחושת הנרדפות ומערערות את ביטחונו העצמי. יתרה מכך, הן מחייבות את אויביה של ישראל – צבאות "כמו סדירים" שמשאבי כוח האדם שלהם מוגבלים – לתגבר את מערכיהם הדלילים בעומק, ובכך גורעים מכוחם בחזית. הפשיטה שביצעו במלחמת לבנון השנייה כוחות מסיירת מטכ"ל ושלדג, בפיקוד מפקד סיירת

"כשהתחילים רועמים, המוזות שותקות". האומנם?

לוחמת תודעה בעידן המלחמות החדשות: תמרון קרקעי בתפיסת הביטחון האונטולוגי

השימוש בלוחמת התודעה כחלק בלתי נפרד מאסטרטגיית תכנון המערכה חשוב מאין כמוהו. לא כתגובה למצב נתון או אירוע מתגלגל, אלא ככלי טקטי מובהק בניהול אסטרטגי ארוך טווח של מערכה. עם זאת, לוחמת תודעה נכונה ויעילה היא כזאת שמאופיינת בשיטת עבודה עקבית ורציפה, ועדיין איננה מנותקת מהקשר אזרחי ומהחלטות מדינתיות

תמרון קרקעי. ככל שהאסטרטגיה של מדינה מבוססת זהות - יתאפשר לה ליצור שגרה המעניקה ביטחון לתושבים הגרים בה (צילום: דויץ)

אורטל עמר בר, חוקרת במרכז לתקשורת בין-לאומית באוניברסיטת בר-אילן; מייסדת-שותפה בארכיון צד"ל לתיעוד ולמחקר; מתמחה בחקר מיתוג אזורי, הגיונות הקהילתיים ופסיכולוגיה תרבותית

תפיסת ביטחון אונטולוגי במלחמות החדשות

מעמדה של מדינת הלאום מתעצב בתהליך של הבניה חברתית. ד"ר פליקס ברנסקוטר הבריטי, מומחה ליחסים בין-לאומיים מאוניברסיטת לונדון, הגדיר את ממד הזהות כדינמי. לדבריו, הוא מתעצב ונבנה בתהליכים משתנים הקשורים לאינטרסים, לנסיבות היסטוריות, למאפיינים כלכליים ועוד. הזהות מבטאת ממד חזק של היכולת להבין את מורכבות ליבת הקונטקסט החברתי. על כן, גם בהיותו ממד המציב אתגרים אמפיריים לא פשוטים, לא ניתן להתעלם ממנו בניסיון להבין תהליכי עומק בחברה.³

באמצעות הזהות מייצרת המדינה את המכנה המשותף הרחב ביותר, שתחתיו אפשר יהיה לכנס את אזרחיה. בעבר, כאשר מדינות נלחמו על טריטוריה, הייתה זאת מלחמה על זהות שהורכבה מערכים, מתרבות, מנורמות, מאמונות וכדומה. בעשורים האחרונים, עימות בין מדינה ובין ארגון טרור נסב על הרצון להשפיע על תהליכים פנים-מדינתיים, שלהם השלכות גם על החלטות חוץ-מדינתיות. לדוגמה, כאשר דאעש עושה שימוש נרחב במדיה התקשורתית כדי להטיל אימה על מה שהוא מכנה "הכופר המערבי", באמצעות הוצאות להורג של אנשים ממדינות מערביות - הוא מחייב את "הכופר המערבי" להגדיר את זהותו. בהגדרה זו הוא מבדל את עצמו ומנגיד את זהותו אל מול הזהות הרצחנית של האסלאם הקיצוני ובכך מייצר לעצמו סט ערכים, המתורגמים לפעולות בזירת הפנים והחוץ של המדינה.

נוסף על הביטחון הפיזי, מדינות שואפות לביטחון אונטולוגי. כלומר, יש הבנה כי ביטחון אישי של אנשים הגרים במדינה ריבונית נשען על מערכת יחסים המבוססת על שגרה, המייצרת ודאות בתפיסת הזהות של הפרט

ארגוני הטרור מצליחים לערער את הקרקע היציבה שעליה נבנתה מדינת הלאום - מערכת יחסים של ביטחון בין המדינה ובין אזרחיה. ואולם, בהתאם לשינויים שחלו בזירה הבין-לאומית גם מושג הביטחון כבר איננו סטטי. בדומה לרכיב הזהות, גם הוא נתון להשפעות של אינטרסים פוליטיים, נורמטיביים ותרבותיים, תלויי הקשר, מקום וזמן. פרופ' בנימין מילר, מרצה במחלקה ליחסים בין-לאומיים באוניברסיטת חיפה המתמחה בין השאר בפוליטיקה בין-לאומית וביטחון לאומי ובין-לאומי, טוען כי ההגדרה של ביטחון הפכה לאחר המלחמה הקרה לרחבה מדי באמצעות המושג "ביטחון אנושי". על כן הוא מציע שהביטחון ימשיך לעסוק בשאלות של עימותים מזוינים ברמות שונות, אך הקשרים אלה חייבים להתקיים לצד משתנים שאינם צבאיים ושמשיפיעים על תהליכי שלום ויציבות כאסטרטגיית ביטחון עיקרית.⁴

זירת האיומים החדשה הכוללת את ממד הזהות כאתגר למדינה, מחייבת התייחסות שונה עוד בשלב התכנון האסטרטגי של המדינה. ג'ניפר מיצן, חוקרת בתחום הביטחון והיחסים הבין-לאומיים ומרצה למדעי המדינה באוניברסיטת אוהיו, טענה כי

מאפייני הלחימה בעידן המלחמות החדשות¹ בין מדינות וארגוני טרור השתנו. כתוצאה מכך נוצר מעבר משימוש בכוח צבאי ובנשק לצורך הכרעה באזור טריטוריאלי מוגדר - ללוחמה בלתי סדורה שנועדה לאתגר ולערער את זהותה של מדינת הלאום בגבולות שאינם מוגדרים.

לנוכח ההבנה שזירת האיומים הופכת יותר מורכבת ומאתגרת, על-מנת לבסס את עוצמתה צריכה מדינה לשאוף, לצד הביטחון הפיזי, גם לביטחון אונטולוגי,² כהגדרתו של הסוציולוג הבריטי אנתוני גידנס. ככל שהאסטרטגיה של מדינה מבוססת זהות - יתאפשר לה ליצור שגרה המעניקה ביטחון לתושבים הגרים בה. הצד ההפוך להיגיון זה מעלה דרך להתמודד עם הצד היריב בלוחמה בלתי סדורה: ערעור רכיבי הזהות של הצד היריב במסגרת מאמץ התודעה יכול לצמצם מוטיבציה לפעול נגד המדינה, לדחות עימותים ואף לייתרם.

נסיגת ישראל ב-2005 מרצועת עזה ומוגוש קטיף במסגרת "תוכנית ההתנתקות", לצד עלייתה של תנועת חמאס לשלטון, היו אמורות להוביל לפרדיגמת ביטחון חדשה הנשענת על שלוש הנחות מרכזיות:

- הראשונה מתייחסת לקהל הבין-לאומי - ישראל נמצאת בשטחה הריבוני והלגיטימי. כל הפרה, בין אם בצעידה ובין אם בהפרחת בלונים ממולכדים או בחדירה לשטחה, מהווה הפרה בלתי חוקית חד-משמעית, וישראל לא רק שזכאית להגן על עצמה, אלא חייבת לעשות זאת.
- השנייה פונה לקהל הישראלי - תחת המסר של ויתור כואב על שטחים למען חופש והזדמנות מדינתית קונקרטיה לצד האחר, מעניקה הנסיגה לגיטימציה ברורה להתנגד בכל העוצמה הנדרשת מול הצבת אתגרים ביטחוניים כאלה ואחרים.
- השלישית משותפת הן לקהל הבין-לאומי והן לקהל הישראלי - כל נסיגה ישראלית חד-צדדית נוספת, תיצור חזית נוסח עזה נוספת עבורה.

בפועל, אף אחת מן ההנחות הללו לא התממשה, ולוחמת התודעה שכעת מופעלת על-מנת להתמודד עם אתגרי עזה היא לא אחרת מאשר מענה לכישלון אסטרטגי ארוך טווח, שאפשר את קיומן של תהלוכות אלימות אלה מלכתחילה. כלומר, התודעה היא טקטיקת ניהול משבר שלאחר מעשה, ולא חלק מבניית תוכנית אסטרטגית מהותית שיש להקדים למעשים.

מאמר זה יוקדש לרמה שצבא עשוי לעסוק בה - הוספת הרכיב התודעתי למכלול הכלים הנדרשים לתכנון אסטרטגי צבאי. במאמר אדון במושג "הביטחון האונטולוגי" וביישומו בממד התודעה של ביטחון המדינה. לשם כך, אבחן מהו מקומו של התמרון הקרקעי במלחמות החדשות, באמצעות מקרה בוחן של העימותים על הגדר בעזה, "צעדות השיבה", שהחלו במרס 2018.

ליישב פעולות עם סיפורים ביוגרפיים שבהם היא עושה שימוש כדי להצדיק התנהגות. כלומר, הבושה מייצגת חוסר ביטחון בנושאי זהות עצמית ונוצרת מהפרה בוטה של השגרה והתגברות תחושת אי־ודאות. מדינות לאום מבקשות להימנע ממצב זה בכל מחיר, שכן הוא יוצר תחושה עמוקה של חוסר ביטחון. השאיפה לביטחון אונטולוגי מניעה לפעולה, בשל הרצון לשנות את ההתנהגות ביחס לבושה, ולפיכך מוגדרת הבושה "התנהגות לצורך עזרה עצמית".

מכאן, שההנחה המובילה היא שמדינה היא ישות חברתית, ולא ניתן לייחס לה מנגנון אוטומטי של עלות ותועלת. המדינה אינה עסוקה כל הזמן בתוך מנגנון של הישרדות ושמידה על הביטחון הפיזי שלה. היא מצויה בתוך מארג מרושת של זהויות דינמיות שלה עצמה ושל הארגון שמולו היא מתמודדת, ועליה לנתב את דרכה תוך שהיא נערכת מול כל זהות באופן ספציפי. על כן הרעיון שלפיו לא ניתן להגיע להכללות גדולות, אלא לפירוק והבנה של הקשרים ספציפיים, נראה נכון במציאות שבה מלחמות יוצאות מגבולות פיזיים מסומנים וברורים, וזהויות תלויות הקשר ומשתנות בהתאם למציאות.

התמרון הקרקעי בשירות התודעה, התודעה בשירות התמרון הקרקעי

הבנת הממד התודעתי של התמרון הקרקעי בתפיסה הישראלית, עוברת כחוט השני עם הבנת יסודות העומק של תפיסת הביטחון בחברה הישראלית, כפי שזו התעצבה בהתאם למשנתו של זאב ז'בוטינסקי ויושמה בתורת הביטחון שעיצב וניסח דוד בן־גוריון ב־1953 במסמך "18 הנקודות". יסודות אלה, על־פי ד"ר צ'ק פרייליך, לשעבר סגן יו"ר המל"ל, שימשו להגדרת הסביבה האסטרטגית⁸ שעימה התמודדה מדינת ישראל בראשית דרכה. מציאות זו הובילה את צה"ל לנקוט דוקטרינה צבאית של הכרעה, שבבסיסה עמד התמרון הקרקעי והעברת הלחימה לשטח האויב. מול מציאות שבה מצרים, האויב הגדול של מדינת ישראל, חתמה על הסכם שלום, נראה כי עידן האיום הקונוונציונלי מפנה מקום ניכר לאיום הבלתי סדיר מול ארגוני טרור.

ישראל, בעלת עליונות ויכולות צבאיות מהמתקדמות בעולם ולבטח באזור, נדרשה ועדיין נדרשת להתאים עצמה לאופי הלחימה השונה מול ארגוני טרור בעידן הנוכחי. היטמעות כוחות הלוחמים של ארגון הטרור בקרב אזרחים והצבת אמצעי לחימה בקרב תשתיות אזרחיות, אינן מאפשרות לצה"ל להביא לידי ביטוי את עוצמתו הצבאית בתמרון הקרקעי, לפרוץ קדימה ולהוביל להכרעה. מכאן, שבניגוד לעבר, העוצמה הפיזית האדירה של צה"ל לא מצליחה להשפיע באופן תודעתי על הצד היריב, והתמרון הקרקעי כאמצעי המרכזי להחלת הכרעה כולל מחיר כבד מאוד מול התוצאות.

סא"ל סער רווה, במאמרו "תודעה והוויה: שני המרכיבים של השלם המבצעי"⁹, הציג פירמידת רמות של יכולת השפעה תודעתית. ברמה הבסיסית ביותר של הפירמידה, טען רווה, מצויים יסודות העומק של החברה אשר בהם אין אפשרות להשפיע תודעתית. ואולם בהתאם לתפיסה האונטולוגית, הדבר ניתן, ועל כן יש בידו של צה"ל לדייק את אסטרטגיית הלחימה באמצעות לוחמת התודעה לרמת יסודות העומק של החברה כדי להשיג תוצאות יעילות לשינוי תודעה בצד היריב.

נוסף על הביטחון הפיזי, מדינות שואפות לביטחון אונטולוגי. כלומר, יש הבנה כי ביטחון אישי של אנשים הגרים במדינה ריבונית נשען על מערכת יחסים המבוססת על שגרה, המייצרת ודאות בתפיסת הזהות של הפרט. כאשר האחרון מרגיש בטוח במקומו - יש לִפְרָט ודאות מסוימת, גם אם היא אינה חיובית (כמו במקרה של הפליטים הפלסטינים, שהתודעה שלהם כפליטים שגורשו מבתיהם ברורה ומייצרת להם שגרה). באופן דומה, המדינה שואפת לכוון שגרה, וזו נשענת על זהות המדינה. ככל שזהותה של מדינה מבוססת - היא מסוגלת לייצר שגרה המעניקה לביטחון לתושבים שגרים בה.⁵

מיצן מצליחה לאתגר את התיאוריה הריאליסטית, שעל־פיה מדינות חותרות למקסם את עוצמתן הפיזית על־מנת לשמור על יציבותן ולהימנע מעימותים ביטחוניים. היא טוענת שההתחממות הפיזית שאליה צריכות מדינות לשאוף במסגרת מרוץ ההתחממות אינה מובטיחה כלל את ביטחונן. כלומר, עולה טענה שלפיה ביטחונה של מדינה תלוי לא רק בחימושה הפיזי, אלא נשען על ממד הזהות למיזוי יעיל של לוחמת התודעה מול הצד היריב. משמע, על־מנת לתת מענה נכון לאתגרים שמציבים ארגוני הטרור, יש לשמור על תיאום בין פיתוח פיזי, התחממות ובניין כוח יעיל ובין יכולות ניתוח זיהוי והבנה של מרכיבי הזהות של הארגון והפרטים שבו. לימודי תרבות, דת, אנתרופולוגיה והיסטוריה של הארגון שעומד מנגד הם חלק בלתי נפרד מהלמידה, ומומחים בתחומים אלה צריכים לקחת חלק בהערכות המצב ובבניית האסטרטגיה המדינית והצבאית. דיוק בהבנת מרכיבי הזהות מאפשר זיהוי נכון של מרכיבי התודעה, ומוביל להפעלת לוחמת תודעה יעילה. זו יכולה לשנות תפיסות, או לפחות לייצר "רעש" המנטרל מוטיבציה עוד לפני הפיכתה למערכה פיזית.⁶

מול מציאות שבה מצרים, האויב הגדול של מדינת ישראל, חתמה על הסכם שלום, נראה כי עידן האיום הקונוונציונלי מפנה מקום ניכר לאיום הבלתי סדיר מול ארגוני טרור

אתגר חשוב נוסף הנגזר מכך, הוא התאמת זהותה של המדינה עצמה לזירת האיומים החדשה בלוחמה בלתי סדירה. במסגרת זו טוען ברנט סטיל,⁷ מרצה למדעי המדינה ויחסים בין־לאומיים באוניברסיטת יוטה, ארצות־הברית, כי מדינות שואפות לממש את הצרכים שלהן באמצעות פעולות חברתיות, בראש ובראשונה כדי לספק את צורכי הזהות העצמית הפנימית שלהן, לפני הצורך לממש את הביטחון החיצוני. סטיל שואל מגינדס את ההגדרה ל"בושה" בקרב פרטים בחברה ומשליך אותה על התנהגות של מדינות. על־פי הגדרתו של גינדס, בושה היא חרדה מפני חוסר התאמת הנרטיב שבאמצעותו מקיים הפרט ביוגרפיה קוהרנטית. סטיל משתמש במושג "בושה" כדי להבהיר שמדינות יעדיפו לנקוט צעדים הסותרים לכאורה את היגיון הביטחון הפיזי (כמו מרוצי התחממות) על־מנת לבסס פעולות חברתיות שישקמו את מרכיבי הזהות שלהן. "בושה" לפי סטיל היא החרדה ממצב שבו אין למדינה יכולת

אביגדור קהלני במלחמת יום הכיפורים. מאפייני הזהות שהתהוו בחברה היהודית בישראל במהלך שנות קיומה, הובילו לצורך בזהות הרואית, נחושה, אמיצה ובלתי מתפשרת (צילום: טום הימן - ארכיון צה"ל)

אדם. במסגרת זו, כיבוש שטח תוך פגיעה בתשתיות אזרחיות וסיכון אזרחים בלתי מעורבים, נתפסים בזירה הבינ-לאומית כמוצא אחרון שממנו יש להימנע גם במחיר של ספיגת פגיעות בקרב הצד היוצא להגן על עצמו. חשיפה תקשורתית מהירה בכלי תקשורת מסורתיים וברשתות החברתיות של אזורי לחימה, מעוררת תגובה בזירה הבינ-לאומית. הבניית תודעה של מדינה כובשת, אלימה וחסרת מעצורים אנושיים, מובילה להתערבות בחופש הפעולה ובמשכה, הנדרשים למדינה כדי לפעול למען ביטחונה. זאת נוסף על גינויים, הקמת ועדות חקירה, תביעות בבית המשפט הבינ-לאומי ועוד. לכך השלכות מרחיקות לכת על הלגיטימציה של המדינה להגן על עצמה בתרחישי לחימה עתידיים. **בזירת היריב** - התמרון הקרקעי נתפס כהזדמנות לממש את האסטרטגיה ארוכת הטווח שלו להתיש ולהחליש את הצד שמנגד. נוכח העובדה שארגון הטרור מכין את השטח לחימה ולהטמעת אמצעי לחימה ולוחמים בקרב אזרחים - הציפייה היא שכניסה קרקעית תוביל לפגיעה באזרחים, בתשתיות ובחיילים. היבטים אלה משלימים היטב את אסטרטגיית התודעה של חמאס, שכן בזירה הבינ-לאומית סופגת ישראל גינוי ומופעל עליה לחץ להפסיק את פעילויותיה הצבאיות¹⁰, ואילו בזירה

ניתן להתייחס להשלכות התודעתיות של תוצאות תמרון קרקעי מול ארגון טרור על-פי שלושה קהלי יעד עיקריים: זירה פנימית, זירה בינ-לאומית וזירת היריב.

בזירה הפנימית - החברה הישראלית הציגה חוסן לאומי גבוה במערכות ישראל במהלך השנים. נס הקמתה של המדינה נזקף לחוסן זה ולקונצנזוס הרחב בדבר הצורך להקים מדינה יהודית ולהגן עליה. עם זאת, בעידן מהפכת המידע והגלובליזציה, במקביל לזהות היהודית-ישראלית, הולכת ותופסת מקום הזהות האישית של האדם בדמות צרכיו, יעדיו, השקפותיו ושאיפותיו האישיות והכלכליות. המדינה אינה ניצבת עוד במרכז הזהות וההוויה כפי שהייתה בעבר, והשינוי מוביל פעם אחר פעם לדיון על אודות המחיר האנושי והסיכון שבתמרון קרקעי. השכול הפך יותר ויותר אישי, והמחיר הכלכלי בהיבט האישי, במקביל ליכולות האש המדויקות ולחשיפה לתכני התודעה של הצד היריב, מעלה ספק בדבר נחיצותו ויעילותו של תמרון קרקעי ככלי אפקטיבי.

בזירה הבינ-לאומית - ממדי ההרס והחורבן הפיזי והאנושי לאחר מלחמת העולם השנייה הובילו להתבססות נורמות בינ-לאומיות ליברליות, הנשענות על יסודות של חופש וזכויות

המקור להפגנות בפוסט של העיתונאי העזתי אחמד אבר-רתימה.¹⁵ במלאת שנה לצעדות פורסם מאמרו באתר Middle East Eye ותורגם לעברית.¹⁶ הכתיבה של אבר-רתימה נשענת על רכיבים בעלי מסר אזרחי אוניברסלי של שוויון, חופש וזכות לחיים ולצדק חברתי. השיח הפייסיני, שביקש למחות בדרכים לא אלימות, ייצר לגיטימציה אזרחית להפגנות, אך הוא מנותק כל הקשר וקשר מתנועת חמאס שהפכה אותן לאלימות. חסן אל-כורד, אחד מיוזמי ההפגנות, אמר בריאיון אחר: "שנה אחרי, ולמרות פשעי המלחמה שהישראלים עשו, אנשים עדיין רוצים להפגין [...] צעדת השיבה היא הדבר המדובר ביותר בעזה".¹⁷ דבריהם של אל-כורד ואבר-רתימה מבטאים את האבחנה החשובה ביותר שממנה צריך להקיש על אסטרטגיית התודעה; בראייה אונטולוגית, צעדות השיבה הן יוזמה שהתעוררה על-ידי אזרחים כדי לייצר לכידות אזרחית במציאות שבה הם חיים. משמע, לאשרר לעצמם את השגרה שבה הם חיים גם אם היא אינה מיטיבה עימם. ברור להם שהשיבה היא רעיון שלא יזכה לשיתוף פעולה מן הצד הישראלי, אך עצם העלאת הנושא הוא דרכם לאשר מחדש את זהות העם הפלסטיני ולהעלות לתודעה הבין-לאומית את מצבם. "העובדה שחמאס מובילים את ההפגנות מדאיגה מצד אחד, אבל מקלה עלינו. היא מדאיגה כי איבדנו שליטה על הרעיון המקורי [...] לפחות ככה אתה יודע שיש ארגון גדול שדואג קצת לפצועים ולמשפחות ההרוגים ונושא באחריות לתוצאות. ובכל זאת, העובדה שחמאס בפרונט של המחאה שלנו מחלישה את המסר שאנחנו מנסים להעביר לעולם".¹⁸

התמרון הקרקעי, אם כן, פרט למאפייניו האסטרטגיים והטקטיים בהיבט הצבאי הקלסי, משמש כלי תודעתי באופן משמעותי ליעילות המערכה מול ארגון טרור

מכאן, שהגדרת המטרה הראשונה של יחידת דובר צה"ל - השחרת האויב - מתייחסת רק לחמאס ואינה כוללת התייחסות ייעודית לקהל האזרחים שבעזה. הרתעה, הפחדה, הפגנת עוצמה צבאית - כל אלה נועדו להעביר מסר תודעתי תקיף ונכון לחמאס, שעדיף להם להימנע מנקיטת צעדים אלימים. ואולם, עוצמת ההפגנות נשענה בעיקר על המוני האזרחים שהגיעו לגדר להפגין: "התכנון המקורי שלי היה למחות קילומטר וחצי מהגדר ולהתקרב לאט לאט. ממש רצינו לעשות קרנבל לכל המשפחה מהדבר הזה [...] אבל הפלגים הפלסטינים האחרים, כולל חמאס, לעגו לנו ולי באופן אישי וחשבו שצריך לקרב את ההפגנות לגדר".¹⁹

התכנון המקורי מעלה מחשבה כי ייתכן שהפעלת מאמץ תודעתי ייעודי מבעוד מועד, כאשר היוזמה הייתה עדיין בידיים אזרחיות, הייתה מצליחה להקטין את המוטיבציה של המארגנים האזרחיים להיכנע לחמאס,²⁰ שכן עימות הוא מצב תודעתי ותודעה ניתן לשנות. ריאיון עם מפגין פלסטיני שנפצע במהלך ההפגנות מחזק תפיסה זו. "אני מתחרט מאוד על מה שעשיתי לעצמי. היום אני בכיסא גלגלים. אני ממליץ לכל החברים שלי

הפנימית ניכרת ירידה במוטיבציה, שחיקה של החוסן הלאומי וחידוד הפערים הפוליטיים והחברתיים".¹¹

התמרון הקרקעי, אם כן, פרט למאפייניו האסטרטגיים והטקטיים בהיבט הצבאי הקלסי, משמש כלי תודעתי באופן משמעותי ליעילות המערכה מול ארגון טרור. יכולתו של צבא להיכנס ללב שטח אויב, להילחם ולפגוע ביכולות היריב מכילה אלמנטים תודעתיים של נחישות, אומץ, דבקות במטרה, חתירה למגע לצורך נטרול ועוד.¹² לאלמנטים אלה משמעות חשובה גם באשרור הזהות החברתית שעליה נבנתה הזהות הלאומית של החברה בישראל, וכן במסר התודעתי העובר לצד היריב. עם זאת, בעידן הלוחמה הבלתי סדורה יש להביא בחשבון כי תמרון קרקעי בהיבטו הקלסי עלול להסתיים בנפגעים הן בצד הישראלי והן בצד השני - דבר שבהכרח יפגע בישראל באופן תודעתי, ויוביל להחלשתה באופן מצטבר בהיבט הפנימי והבין-לאומי.

בהינתן הנחת העבודה כי החזקה בשטח אויב מול ארגון טרור כבר אינה ממצה ביעילות את המטרה האסטרטגית של ישראל, נראה כי התמרון הקרקעי צריך ללבוש צורה אחרת, שתביא את יכולותיו של צה"ל מול אופי האיום לצורה שתשיג הכרעה בממד התודעה. כלומר, במציאות שבה ארגון הטרור מרגיש בטוח בלב אוכלוסייה אזרחית, פעולות צבאיות לנטרול נקודתי של איומים מביאות לידי ביטוי את אותם אלמנטים של תודעה ברמה הלאומית של החברה בישראל, ומייצרות אפקט הרתעתי מול האויב. בדרך זו ניתן לערער את הביטחון של ארגון הטרור בהיבט הזהות שלו - הוא פגיע גם כשהוא בלב אוכלוסייה אזרחית, ואמצעי הלחימה שלו לא נסתרים מעיני המודיעין הישראלי.

בכך תשיג ישראל שני הישגים תודעתיים חשובים:

- היא תחשוף בזירה הבין-לאומית את הפגיעה של ארגון הטרור בזכויות האדם ובחופש של האזרחים שבקרבתם הוא נמצא, ותדגיש את המאמץ שלה להימנע מפגיעה באזרחים.
 - היא תפרק את רכיבי הזהות בין האזרחים ובין ארגון הטרור הפועל בקרבם. באופן זה תלך ותתבסס ההבנה בקרב האזרחים כי ייטב להם להוקיע את ארגון הטרור מתוכם.
- מאפייני הזהות שהתהוו בחברה היהודית בישראל במהלך שנות קיומה, הובילו לצורך בזהות הרואית, נחושה, אמיצה ובלתי מתפשרת. התמרון הקרקעי בהקשר של הפעולה הצבאית, נתפס בחברה הישראלית כביטוי המובהק ביותר לזהות זאת. לכן, כל החלטה מדינית הקובעת שאין להיכנס קרקעית לשטח האויב מקבלת ממד של הססנות, שמערער את תפיסת הזהות הישראלית הפנימית שהשתרשה. דבר זה מקבל ביטוי מראה בצד היריב, ומשמש אותו לדייק את המסרים בלוחמת התודעה מול ישראל.¹³

צעדות השיבה בעזה: אל מי מדברים?

העימותים בגבול ישראל-רצועת עזה, הנקראים גם "צעדות השיבה", החלו במרס 2018 וביקשו למחות על הסגר ועל תנאי חייהם של הפלסטינים בעזה. העימותים תוכננו להגיע לשיאם ב"יום הנכבה", כדי לבטא את הדרישה לחזרתם של פליטים וצאצאיהם לבתיהם מ-1948.

בהרצאה שנשא דובר צה"ל לשעבר, תא"ל רונן מנליס,¹⁴ הוצגו מטרות יחידת דובר צה"ל: השחרת האויב, הרתעת האויב, ביסוס לגיטימציה, מינוף הזדמנויות, שיח ישיר והזמת שמועות. במאמר זה תודגש המטרה של השחרת האויב, כבסיס למחשבה אונטולוגית של לוחמת התודעה במערכת "צעדות השיבה".

לא ללכת לצעדות השקרים והדם. בשבוע שעבר שידרתי שידור לייב בפייסבוק, ויצאתי בו בחריפות נגד כל מי שאחרים לצעדת השיבה כביכול".²¹ ביקורתו אינה מגיעה בעקבות שינוי שחל בתפיסה כלפי הצד הישראלי, אלא מתוך ההבנה שחמאס לא מעניק לו את הביטחון הבסיסי שאותו ביקש להשיג באמצעות ההצטרפות לצעדות. לביקורתו שותפים אזרחים פלסטינים נוספים בעזה.

ההבנה שיכולת הכלה מול ארגון טרור מהווה עוצמה וכי מבצעים נקודתיים, ולא דווקא מלחמות גדולות ומקיפות, משיגים את היעדים האסטרטגיים - תניח לבנה נוספת על-גבי בניין הזהות הישראלית המתחדשת נוכח האיומים החדשים

מן הצד הישראלי, הפער בין העוצמה של צה"ל ובין הקלות שבה הצליחו בחמאס לשרוף שדות חקלאיים, לשגר רקטות ולהפריח בלוני תבערה למרפסות בתים, העצים את התסכול הישראלי. העוצמה הפיזית לא הצליחה לאשרר את הזהות הביטחונית הבלתי מתפשרת של ישראל, ודווקא חידדה את ההצלחה של חמאס לייצר דרכים אלטרנטיביות כדי לאתגר את החוסן של החברה הישראלית, למרות כוחו של צה"ל.

סיכום

צעדות השיבה הן מערכה צבאית מתמשכת לכל דבר ועניין, שעושה שימוש חסר תקדים במאפיינים אזרחיים כדי להגביל את עליונותו המובהקת של צה"ל. המסרים בצעדות הם מסרים של צדק, חירות ושוויון, הכלים הם מטעני חבלה, בלוני ועפיפוני תבערה, ירי, אבנים ואזרחים כניצבים בקמפיין תודעה. חמאס עושה שימוש ברצון ובצורך של האזרחים הפלסטינים בביטחון אוטונומי, כדי לממש את האסטרטגיה הצבאית להחלשת ישראל ולהתשתה.

אופי ההפגנות על הגדר, הכוללות נשים, ילדים וגברים לצד אנשי חמאס חמושים, לא מאפשר לצה"ל לנטרל את האיום הצבאי באמצעות תמרון קרקעי לתוך שטח עזה, שכן מהלך זה יוביל לנפגעים רבים לשני הצדדים. יתרה מכך, תמרון קרקעי במצב זה יוביל לנזק תודעתי בין-לאומי חסר תקדים נגד ישראל, נוסף על נזק תודעתי פנימי בישראל. על כן, נכונה אסטרטגיה של מאמץ תודעה הכולל מבצעים רכים ומבצעים פיזיים. כלומר, מסרים ייעודיים לאזרחים בעזה ומבצעי תמרון נקודתיים לנטרול איומים של חמאס.

על-מנת להימנע משחיקת החוסן הישראלי, יש למלא את הפער שנוצר בתפיסות חדשות המאשררות מחדש את זהות הביטחון של ישראל. ההבנה שיכולת הכלה מול ארגון טרור מהווה עוצמה וכי מבצעים נקודתיים, ולא דווקא מלחמות גדולות ומקיפות, משיגים את היעדים האסטרטגיים - תניח לבנה נוספת על-גבי בניין הזהות הישראלית המתחדשת נוכח האיומים החדשים. הקטנת הפער התפיסתי תוביל ליצירת

מתוך חשבון הטוויטר של דובר צה"ל בערבית, סא"ל אביחי אדרעי: "מבטיח לחשוף בשעה 15:00 פרטים חדשים וחשובים על סיכול הפיגוע של כוח קודס בסוריה נגד ישראל"

שגרה בחברה הישראלית, וזו תוביל לתחושת ביטחון. השימוש בלוחמת התודעה כחלק בלתי נפרד מאסטרטגיית תכנון המערכה חשוב מאין כמוהו. לא כתגובה למצב נתון או אירוע מתגלגל, אלא ככלי טקטי מובהק בניהול אסטרטגי ארוך טווח של מערכה. עם זאת, לוחמת תודעה נכונה ויעילה היא כזאת שמאופיינת בשיטת עבודה עקבית ורציפה, ועדיין איננה מנותקת מהקשר אזרחי ומהחלטות מדינתיות. נהפוך הוא; לוחמת תודעה צבאית היא נגזרת חשובה של החלטות ושל תכנון אסטרטגי מדיני ארוך טווח, כזה הרואה לפניו יעדים ומטרות ברורות. קברניטי הצבא צריכים לתת את הדעת על לוחמת התודעה בשלב מוקדם, שבו נערך התכנון האסטרטגי של המערכה לטווח ארוך.

- ברצוני להודות לאל"ם (מיל') שי שבתאי ולעמיתי פרופ' אודי לבל, מבית הספר לתקשורת ומרכז בס"א באוניברסיטת בר-אילן, על הארות מועילות לגרסאות קודמות של המאמר. התובנות המופיעות בו הן חלק ממחקר רחב על תחזוקת רצועת הביטחון, תוך התמקדות בהקשר התודעתי והתרבותי, שפרופ' לבל ואני עושים כל מאמץ להשלים בשנה זו.

ההערות למאמר זה מתפרסמות בסוף הגיליון.

בעיצומו של משבר הקורונה מפרסמת "בין המערכות", הפלטפורמה הדיגיטלית של "מערכות", מאמרים מקוונים של מומחים בנושא התפשטות המגפה והשלכותיה. לפניכם לקט נבחר ממאמרים אלה, המתפרסמים בשיתוף מפקדת פיקוד העורף

מהי רציפות תפקוד מנקודת המבט של פקע"ר?

"בחרתי לצמצם את המושג לאזורים שבהם המדינה מחויבת לספק שירותים קיומיים כמו מים, חשמל, מזון, מרפא ומחסה - בדומה לחמשת הצרכים המרכזיים שציין ז'בוטינסקי כשכתב על 'חמש הממדים': מזון, מעון, מלבוש, מורה ומרפא. תפקידנו לספק את כל הצרכים האלה".

איך באו השינויים לביטוי בהגדרת התפקידים של הפיקוד?

"השינויים מושפעים מארבעה גורמים עיקריים: הראשון - לא ניתן להגיע להישג משמעותי בזמן קצר במהלך לחימה. השני - כמות האש שצפויה מדינת ישראל לספוג אינה מופנמת מספיק כיום, שכן אנחנו שרויים בתודעת כזב. המשפיע השלישי הוא כניסת מרכיב הסייבר לאיום. חשוב להבין כי פגיעה ולו רק ברכיב אחד, שלא דווקא מוגדר כמרכזי, עלולה להוביל לפגיעה מערכתית. המשפיע הרביעי והאחרון הוא מכלול השינויים שחלו בחברה הישראלית. מלחמת יום הכיפורים בהיבט הצבאי הייתה ללא ספק הישג. עם זאת, אנו נוכחים כי שנים רבות התקשתה החברה להתאושש מהמלחמה, ואחת הסיבות היא שלא הייתה בישראל הכנה למחיר שנגבה ממנה. היום אנחנו נמצאים באותו מקום. אנשים חיים תחת חוויית סבבי הלחימה בדרום, אולם לא מתקיים דיון מעמיק בנוגע להיקף הפגיעה הצפויה באזרחים ולא משנה עד כמה יהיו ההישגים הצבאיים מרשימים. את התשובה לשאלה אם ניצחנו או הפסדנו קובעים אזרחי ישראל. האופן שבו תיתפס המלחמה תלוי באופן שבו יתפקד העורף".

פנדמיה בישראל - תסריט דמיוני או מציאות אפשרית?

האיום הביולוגי, כפי שראינו על גבי דפי ההיסטוריה או בסרטים, אינו נחלתו של העבר או של אולפני הוליווד. אזורים מוכי מלחמה או עוני, גלובליזציה ומוטיבציית ארגוני טרור, תורמים להתפשטותן של מחלות. עוצמת פוטנציאל האיום והנזק לישראל גבוהה, ועל כן יש להעניק לנושא חשיבות גבוהה, גם על חשבון נושאים אחרים המאיימים על העורף

אל"ם ציפי ארז-סבטי, מפקדת המכללה הלאומית לאיתנות ישראלית, פיקוד העורף

מאז הקמת המדינה ובמהלך שנות קיומה, התמודדו אזרחי ישראל והנהגתם עם איומי מלחמה וטרור, שהיוו בעיות מסוימות איום על עצם קיומה. העיסוק המובהק בסוגיות ביטחוניות קיבל לגיטימיות ציבורית גבוהה שבאה לידי ביטוי

ריאיון סיכום עם מפקד פקע"ר היוצא, אלוף תמיר ידעי

"אחד המאמצים שהגדרתי בתחילת הדרך היה לחבר את צה"ל לפקע"ר. כיום הרמטכ"ל והמטה הכללי מכירים במה שפיקוד העורף יכול לספק להם; אני רואה בכך פריצת דרך של ממש, שכן היא מגלמת בתוכה חשיבה טובה יותר על איך ניערך למלחמה הבאה"

תא"ל (מיל) ד"ר אפרים לפיד, עורך ראשי ב"מערכות עורף"

ב-19 במאי 2020 סיים מפקד פיקוד העורף, אלוף תמיר ידעי, את התפקיד שבו כיהן למעלה משלוש שנים. רגע לפני שייכנס לתפקידו הבא כמפקד פיקוד המרכז, התפנה אלוף ידעי לריאיון סיכום תפקיד ל"בין המערכות".

כיצד השתנתה הבנת המושג "פיקוד העורף" מכניסתך לתפקיד ועד היום?

"פיקוד העורף עצמו נתפס לא פעם כחילוץ ואב"כ, ללא הבנה מעמיקה עד כמה הוא פיקוד משמעותי. ככל שההכנה לתפקיד התמשכה, הפנמתי עד כמה ההבנה של הסביבה בנוגע למשמעות של צורכי העורף הייתה חלקית. בפרספקטיבה של היום אפשר לראות עד כמה יש לפקע"ר תפקיד משמעותי, בשונה ממה שנאמר לעיתים או נתפס על-ידי האדם הממוצע. ככל ששורדים לפרטים, נראה כי 'האחריות המרחיבה' שאנו נוהגים היום היא הלכה למעשה. כיום יש לפיקוד השפעה דרמטית על הרשויות המקומיות, על משרדי הממשלה וכן הלאה - והשפעותיו רבות משל כל גוף חילוץ והצלה. במובנים רבים הגבולות היטשטשו. יש צורך להסביר לאנשים שהאויב מציג סיפור אחר, ובעקבות זאת השתנו כל הגבולות שהפרידו בין העורף האסטרטגי ובין המפקדות, החזית והצבא. במקרים מסוימים האזרח נמצא לפני החייל, הכול התערבב, וכתוצאה מכך יש איום משמעותי על רציפות התפקוד שלנו".

שמירת כושר הפעולה והרציפות התפקודית בתחומים אזרחיים וביטחוניים רבים, ועל נושא הסב"ר (סביבת רשת) ואבטחת מידע.

על-מנת להתמודד עם מכלול האתגרים שמציבה מגפה כזו, יש להשתמש בכלים משולבים מתחומים שונים. נראה כי מדינות שונות עושות שימוש בתחום הביטחון במטרה להיאבק בנגיף קורונה עצמו, ובמשמעויות הרבות לחיי האזרחים ולביטחון המדינה. בעיקר נכון הדבר לשימוש שעושות מדינות בכלים של מודיעין וסב"ר.

בתחום המודיעין יש מאבק בין סוכנויות מודיעין ממדינות שונות בנוגע לצורך למצוא ולהביא רכיבים ומוצרי רפואה חיוניים להתמודדות נגד הנגיף, שנמצאים כעת במחסור עולמי נוכח התפשטות המגפה לחלקים נרחבים בעולם. אלה כוללים רכיבים של ערכות בדיקה, מכונות הנשמה, ציוד רפואי (ובכלל זה ציוד מגן לצוות רפואי) ועוד. לשם מטרת אלה מפעילה ישראל את "המוסד", שעד כה סיפק כמה פעימות של סיוע: בפעימה הראשונה הובאו לישראל כ-100 אלף ערכות תקינות הנדרשות לבדיקות קורונה, בפעימה השנייה הובאו כ-400 אלף רכיבים חיוניים לבדיקות, ובפעימה השלישית הובא משלוח שהכיל ציוד רפואי הכולל 30 מכונות הנשמה, 25 אלף ערכות בדיקה, 10 מיליון מסכות כירורגיות, מטושים ו-700 סרבלים עבור כוחות ההצלה. לפחות במקרה אחד דווח כי "המוסד" הצליח להשיג את הסיוע ממדינה שאינה בעלת קשרים דיפלומטיים עם ישראל. מכאן ניתן להבין את החשיבות החיונית שבתפקיד המודיעין בסיוע בעיתות מגפה.

נוסף על כך, ישראל מפעילה את השב"כ לצורך ניתוח אפידמיולוגי על בסיס איכון טכנולוגי. פעולה זו מסייעת לגורמי הרפואה באיתור של נשאי הנגיף, והתרעה על אנשים שבאו איתם במגע ועלולים להידבק. השימוש בכלים מודיעיניים, שלרוב נעשה בהם שימוש לצורכי מאבק בטרור, מחייב לשמור על האמון של החברה האזרחית במערכת הביטחון ובסוכנויות המודיעין, בעיקר באמצעים של שקיפות יחסית, הסברה, ופיקוח מצד בית הנבחרים.

בין אחריות וסמכות: הזיקה בין הרשות המקומית ובין המשלה בחירום

המלחמה במגפת הקורונה אינה משקפת התמודדות עם מצבי חירום במובן המקובל. עם זאת, יש סוגיות רבות שעשויות ללמד תובנות חשובות לשיפור ההתמודדות עם מצבי חירום במישור המקומי והארצי בהווה ובעתיד

אל"ם (מיל) ד"ר שוקי אמרני, לשעבר מנכ"ל משרד הפנים

ההתמודדות עם מגפת הקורונה שממשיכה להתפשט במהירות ולגבות חיי אדם, מעוררת דיון ציבורי בנוגע לדרך הטיפול ולמידת המוכנות של הגופים הממלכתיים והמקומיים האמונים על שלומו ובריאותו של הציבור. בין היתר, היא מעלה שאלות בנוגע לתחומי האחריות והסמכות של הגופים השונים שמטפלים במיגור המגפה ובמתן מענה לתושבים. המאמר דן בכמה סוגיות ביחסי הגומלין בין השלטון המרכזי

הן באופן חלוקת תקציב המדינה והן בשיח החברתי, בשיח התקשורתי, בקשב ובמודעות הציבורית.

לצד האיומים הביטחוניים, התרחב בשנים האחרונות העיסוק גם באיומים על העורף שמקורם אינו צבאי כמו רעידות אדמה ואיום ביולוגי, אך יש בהם כדי לפגוע בחיי אדם וברציפות תפקוד המשק. איומים מן הטבע עלולים להביא לתחלואה גדולה מאוד כתוצאה מהתפרצות של נגיף, פנדמיה (מגפה).

פנדמיות הן איום עולמי, ואין ערובה לכך שישראל תהיה חסינה בפניהן. ארגון הבריאות העולמי מביע חשש רב מפני מגפת השפעת - החשש מפני מגפה קשה של "שפעת העופות" נובע מקרבה ניכרת בין "שפעת העופות", שתקפה בדרום אסיה, ובין נגיף "השפעת הספרדית". החשש הוא כי נגיף, שתקף גם את העופות, יעבור שינוי גנטי ויתקוף בחזרה בני אדם שלא היו מחוסנים להתמודדות עם הנגיף "המשופר".

העיסוק באיום, בגיבוש תפיסת מענה, בתוכניות אופרטיביות ובפיקוד ושליטה על אירועים אלו, מצביע על כך שיש לבחון את ההלימה בין מידת ההיערכות ובין האיום הביולוגי, לקראת הנזק הצפוי מהתממשות איום זה.

*מתוך עבודה שהגישה הכותבת במסגרת הכשרה במכללה לביטחון לאומי, מחזור מ"ה (2017-2018)

תפקיד המודיעין והסב"ר בהתמודדות עם נגיף הקורונה

ככל שיחריף המצב, כך גוברת הסבירות שסוכנויות מודיעין שונות ימלאו תפקיד מרכזי במאבק, ומדינות או ארגונים עוינים ינסו להעלות את רף התוקפנות ולנצל את המרחב המקוון לביצוע מתקפות המכוונות בעיקר כלפי מוסדות בריאות לאומיים ובין-לאומיים

עומר דוסטרי, חוקר במכון ירושלים לאסטרטגיה ולביטחון

מגפת הקורונה העולמית מהווה תזכורת לכך שתחום הרפואה הוא חלק מובנה ומהותי במסגרת הביטחון הלאומי של מדינות, וכי השפעות הנגיף אינן קשורות אך ורק לתחום בריאות הציבור. פגיעה משמעותית בתחום הרפואה, כפי שמתרחש בזמן מגפה עולמית, היא בעלת השלכות בין היתר על החוסן הלאומי, על

השלטון המקומי בחירום, בנוגע למרכיבי האחריות והסמכות ובצורך הדחוף לתת מענה לפערים כדי לשפר את יכולת התמודדות עם האתגרים במצבי החירום. מוטיב מרכזי נוסף עוסק בהפניית תשומת הלב של נושאי המשרות במשרדי הממשלה ובשלטון המקומי, לאחריות הכבדה המוטלת עליהם בזמן חירום. במאמר מוצגת זווית המשלבת בין התשתית החוקית והנורמטיבית ובין ההיבטים המעשיים, בין היתר גם על סמך ניסיונו האישי של המחבר.

מה מתפשט מהר יותר: וירוס הקורונה או פייק ניוז?

במצבים של חירום שבהם יש אי־ודאות ודאגה רבה של הציבור, מופצות ידיעות שקריות רבות ודיס־אינפורמציה. עלינו לפעול כבר היום לשיפור המודעות, ההבנה והחינוך של הציבור בתחום זה, ולהכין את הגופים הרלוונטיים להתמודדות עם האתגר

אל"ם (מיל) גילי שנהר, משמש כמסביר פיקוד העורף לציבור בעיתות חירום

החל מסוף 2019 העולם מתמודד עם התפרצות וירוס החדש למדע, מסוג קורונה. ב־11 במרס 2020 הגדיר ארגון הבריאות העולמי על האירוע מגפה עולמית (פנדמיה), ומיום ליום נוספים חולים רבים בעולם.

כבר בתחילת האירוע היו דיווחים רבים על דיס־אינפורמציה שהופצה בידיעות כזב, בעיקר באמצעות התקשורת החברתית במדינות רבות בעולם. הודעות אלו הן בעלות פוטנציאל לנזק רב, הן נפשי והן פיזי, לנחשפים להודעות. במאמר זה נבחן את סוגי ההודעות שהופצו במהלך האירוע, נדון בסיבות המרכזיות להתפשטות ההודעות ונציג את עיקרי הדרכים שבהן התמודדו עימן במהלך האירוע.

הפחד בציבור, והפייק ניוז שמתדלק אותו

תקשורת במצבי חירום ואסון היא כלי חשוב ביותר לסיוע בניהול האירוע. באירוע הקורונה, שבו מתמודד העולם עם אסון מורכב ועם חוסר ידיעה רב בנוגע לנגיף, להדבקה ולאפשרויות הטיפול, הכלי חשוב במיוחד. תקשורת במצבי חירום כוללת שימוש בתקשורת מסורתית וחברתית. מודלים רבים פורסמו

במהלך השנים בתחומים כמו האמון המוחלט, תפיסת הסיכון, רעש מנטלי ועוד. לפי המודלים, במצבי דאגה מרובה ואי־ודאות של הציבור, יש צורך בתיווך המציאות לאזרח ובמתן מידע אמין, מהיר, עקבי ורלוונטי. היעדר מידע כזה ופגיעה באמון הציבור במערכות השלטוניות הרלוונטיות, יוצרים קרקע פורייה להפרחת שמועות ולהפצת דיס־אינפורמציה. מנכ"ל ארגון הבריאות העולמי, ד"ר טדרוס אדהנום גברייזוס, ציין כי שמועות ומידע שגוי יכולים להתפשט מהר יותר מהנגיף עצמו. הוא כינה את התופעה Infodemic - מגפת המידע.

הקורונה גרמה לפחד רב בציבור, כך שאף שהסיכון למות בתאונות דרכים גדול מן הסיכון למות מהקורונה - נראה כי הציבור מפחד הרבה יותר מהאחרונה. ניתן לקחת כדוגמה את סין, המונה למעלה מ־1.4 מיליארד תושבים ושבה היו בשלב הראשון להתפרצות המגפה רוב הנחשפים והמתים מהווירוס בעולם. על־פי נתוני האו"ם, בכל שנה נהרגים בסין כ־250 אלף איש בתאונות דרכים. זאת בהשוואה לכ־3,200 איש שמתו בסין כתוצאה מהקורונה עד כתיבת מאמר זה. טרם האירוע הציבור הרחב לא פחד לטוס ולטייל בסין, וזאת למרות היקף התמותה הגדול מתאונות דרכים במדינה. מיותר לציין את היחס כיום בנוגע לביקורים בסין. מצב זה ניתן להסבר מדעי על סמך מודל תפיסת הסיכון.

בניית מערך העורף לכלל מצבי החירום, היום שאחרי

אירוע הפנדמיה צריך לשמש פעמון אזהרה למקבלי ההחלטות ברמה הלאומית, ולהביא למיסוד הנושא החשוב הזה בצורה שתתאים לכל מצבי החירום. ההצעה החדשה המוצגת כאן משנה את כללי המשחק, בנויה על ראייה כוללת מערכתית ותאפשר בנייה של הערכות נכונה לאתגרי החירום השונים

תא"ל (מיל) אבי בכר, לשעבר רמ"ט פיקוד העורף. ראש מל"ח האחרון עד איחוד רח"ל ומל"ח

בעיצומו של המאבק בנגיף נחשף הציבור בישראל למחלוקות בין משרד הבריאות ומשרד האוצר בנוגע לצעדים שיש לנקוט, ולוויכוח עם משרד הביטחון בשאלה מי מהמשרדים

למי יש אסטרטגיה לאומית להתמודדות עם מגפות?

תוכניות מגירה בדמות אסטרטגיות היערכות לאומיות רשמיות אינן מהוות בהכרח ערובה להצלחה במניעת התפשטות מגפות, אולם ישראל צריכה לעמוד בסטנדרטים הגבוהים ביותר. לשם כך עליה ללמוד ברמה התפיסתית מתוכניות המגירה השונות, ולשאוף לנהוג בסוגיות אלה כמותן, לפחות ברמת ההתכוננות ותרחישי ההיערכות

זרון פלדמן, לשעבר בחטיבת החוסן הלאומי ואגף תכנון, תורה ופיתוח ידע ברשות החירום הלאומית במשרד הביטחון

שבר הקורונה העולמי ממשיך להכות בעוצמה ברחבי העולם. בעוד שמספר הנדבקים והקורבנות הרקיע שחקים ברחבי הגלובוס ואף בקרב המדינות המפותחות, הנחשבות לבעלות מערכות הרווחה והרפואה המתקדמות ביותר בעולם, בהן איטליה, ספרד, צרפת וגרמניה, מדינות אחרות החלו לתכנן ולהוציא לפועל את "אסטרטגיות היציאה" שלהן מהמשבר, שסופו עוד נראה רחוק. כאשר חלק ניכר מהשיח והדין התקשורתי והאקדמי עוסק הן בהשפעות ובהשלכות ההווה של משבר הקורונה והן באלו העתידיות, תשומת לב מועטה יחסית מופנית אל "תוכניות המגירה" האסטרטגיות של המדינות להתמודדות מבעוד מועד עם איומים של מגפות ומצבים משבריים אחרים.

הצורך בתוכניות אסטרטגיות להתמודדות עם איומים מגוונים עלה, כחלק מהתרחבות מושג הביטחון הלאומי במהלך המאה ה-20 וה-21 אל מעבר להיבטים צבאיים-ביטחוניים, מכורח נסיבות המציאות של השתנות עולם המלחמה, הדיפלומטיה והסדר העולמי. מדינות רבות החלו להיערך, להתכונן ולהקדיש משאבים ומאמצים רבים כדי להתמודד עם איומים מגוונים כמו אסונות ופגעי טבע; סיכונים טכנולוגיים; מתקפות סייבר; משברים כלכליים ועוד. במסגרת זאת, הפך תחום בריאות הציבור על השלכותיו הרחבות לאיום ממשי שיכול לערער ולהשפיע על החוסן והביטחון הלאומי של עמים ואומות ברחבי העולם, ואף להביא לנפילתם וקריסתם של משטרים וממשלות. ואולם, ניסוח וקביעה מוסכמים של אסטרטגיה לאומית בכלל, ואסטרטגיה להתמודדות עם מגפות בפרט, אינם משימה קלה. לצד אתגרים רבים היא דורשת לבצע מלאכת מחשבת מקצועית, ומתכללת בין גופים ואנשי מקצוע רבים.

ברקע זה עולות השאלות הבאות: לאלו מן המדינות יש אסטרטגיה לאומית, רשמית ושקופה להתמודדות עם מגפות? מי הן המדינות המתקדמות ביותר, לפחות מבחינת גישתן והיערכותן ברמה התפיסתית, לתרחישי משבר קיצוני של התפרצות מגפות? עד כמה ידע מתקדם כזה נגיש לממשלות, לארגונים ולקהילות מחקר לצורך למידה והפריה הדדית? סקירה ראשונית של תוכניות המגירה האסטרטגיות של המדינות המתקדמות בעולם, בהשוואה לישראל, מעלה ממצאים ראשוניים וחשובים ביחס לגישתן המקצועית והממלכתית להיערכות ולהתמודדות עם מגפות ומצבי חירום רפואיים.

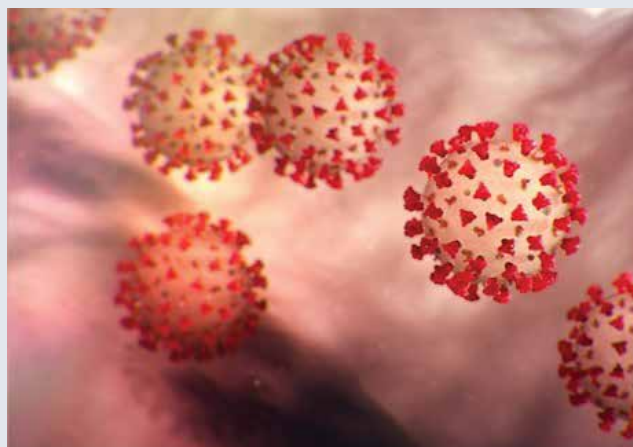
אמור להוביל את הטיפול באירוע. אכן קיים חוסר בהירות בנוגע לתחומי האחריות והסמכות במצבי החירום המלווים את ישראל מאז כינונה. למציאות זו יש השלכות שליליות על היכולת להתמודד עם האתגרים, הן במישור המקומי והן במישור הארצי.

התפתחות מערך העורף

מערך העורף כולל את כל הגופים האופרטיביים והרשויות הייעודיות הפועלות בהינתן מצב חירום, ובכלל זה: כל משרדי הממשלה, מל"ח (משק לשעת חירום)/רח"ל (רשות החירום הלאומית), פקע"ר (פיקוד העורף), משטרת ישראל, כב"ה (כיבוי והצלה), מערך האשפוז, הבריאות בקהילה ומד"א, רשויות ייעודיות, תשתיות לאומיות, רשויות מקומיות וארגוני מתנדבים. במונח המתאים למציאות הישראלית בעשורים האחרונים נכון לכנות את המערך "חזית אזרחית", או "המרחב האזרחי בחירום".

עד מלחמת המפרץ הראשונה, התבסס המענה לעורף במלחמה על מקחל"ר (מפקדת קצין חיל ראשי לעורף במטה הכללי). כוחות העורף (מפקדות עורף פיקודיות, מחוזות, נפות, חבלים, קטעים, יחידות חילוף, יחידות אבטחה, יחידות אב"כ וכדומה) היו כפופים לפיקודים המרחביים, לכל רשות מקומית היו מפקדות וחיללים למתן מענה לכל הצרכים, כולל סיוע לאוכלוסיות מיוחדות, השגחה על המקלטים הציבוריים, ביצוע האפלה והגעה למשפחה הזקוקה לסיוע; ואולם, המערך הגדול לא זכה לעדיפות המתאימה, ורמת ההכשרה שלו הייתה נמוכה למדי.

במלחמת המפרץ נתגלו פערים רבים במערך הג"א, ולאחר המלחמה החליט שר הביטחון, משה ארנס, להקים את פיקוד העורף שיאחד את הג"א ואת גופי הביצוע של הפיקודים המרחביים. ב-1995 הוחלט להרחיב את סמכויות משרד המשטרה בתקופת השר משה שחל, ולהקים את המשרד לביטחון פנים, מתוך כוונה להעביר את פיקוד העורף למשרד החדש. המחשבה הייתה כי למשטרה יתרון מובהק בפריסתה בכל יישוב בשגרה, ומכאן המעבר לחירום מהיר ויעיל. ייעוד זה לא מומש עד היום.

התמרון היבשתי חיוני לנטרול איום הרקטות על יישובי ישראל: דגשים, יכולות, פערים ומגמות

בלחימה נגד איום הרקטות נדרש רעיון מבצעי אחר, ולפיו יש לתעדף השמדת מצבורי תחמושת רקטית של האויב במהירות מרבית. יש להשקיע בפיתוחה של פלטפורמה קרבית ייעודית קטנה, המתמרנת בשטחים מורכבים, מוגנת נגד כלל האיומים, בעלת כושר ספיגה ועצירה של המטח הראשון לצד כושר תגובה מידי להשמדת התוקפן

ירי טילים מרצועת עזה. הפלטפורמות הקרביות העומדות לרשות חיילי חיל הרגלים - לרוב טנקים ונגמ"שים - אינן מותאמות ללחימה בשטחים עוינים, עמוסי מטעני צד ומטעני גחון

סא"ל (מילי) מקסי 'י בלום, מתמחה בתחום שרידות ומיגון פלטפורמות לחימה קרקעיות, מחלוצי מערכות ההגנה האקטיבית

המגיע משטחי האויב. השילוב המוצלח בין טכנולוגיית האש המתקדמת והקטלנית ובין זרועות המודיעין המשופרות, הוא בסיס המשוואה שהוליד את המושג "צבא חכם". מהלכים אלו קיבלו ביטוי וכוונה עוד בתקופת כהונת הרמטכ"ל אהוד ברק, והתגבשו לכדי תפיסה בצה"ל במהלך העשורים האחרונים, תוך ייתור הצורך בתמרונים קרקעיים ארוכים, איטיים, פגיעים ומסובכים. באופן דומה, במהלך מלחמת המפרץ הראשונה והשנייה, הדגים הצבא האמריקני את יכולתו להביס את הכוחות העיראקיים תוך הפעלת גיחות אוויריות מדויקות. בשלב הראשון הצליח הצבא להשמיד את כל הצבא העיראקי ואולם בשלב השני של המערכה, כשהלחימה הפכה להיות נגד כוחות גרילה מקומיים ואופיינה כלחימה בעצימות נמוכה, נבלם הצבא האמריקני

באפריל 2019 הגיעה ההסלמה בין צה"ל ובין חמאס בעזה לשיאים חסרי תקדים, כאשר ביום אחד נורו על יישובי ישראל כ-700 רקטות.¹ צה"ל הגיב במאות גיחות אוויריות וברי חימושים ארוכי טווח ומדויקים אל תוך הרצועה, ברם תגובה זו הצטיירה כחסרת תועלת שכן בפועל לא מנעה את המשך שיגור הרקטות. אירוע התקפי זה איננו אירוע בודד ואקראי, אולם נתפס חריג בעוצמתו. לשם השוואה, במהלך מבצע "צוק איתן" ב-2014 הגיע קצב שיגור הרקטות מהרצועה ל-130 רקטות ביום במשך תקופה של כ-51 ימים. בחינת אירועי העבר בגבול הצפוני מלמדת, כי גם על חזבאללה בלבנון לא עלה בידי צה"ל להנחית מכה ניצחת, כשארגון הטרור השיב בירי מסיבי ומתגבר.

משך הלחימה ועוצמת ההכרעה בקרב שבין צבאות (לחימה סימטרית), מסתמכים באופן ישיר על יכולותיו המבצעיות של הצבא להשמיד בקצב גבוה את מטרות האויב ואת מערכי הלחימה שלו. לא כך הוא בלחימה אסימטרית שבה המטרות ואמצעי הלחימה של האויב מוסתרים היטב ובלתי ניתנים לזיהוי מוקדם, כמתרחש ב"שדה הקרב הנעלם"

הפלטפורמה המוצעת. הקונספט מושתת על שלושה תאי לחימה נפרדים, שבכל אחד מהם ימוקם לוחם אחד, וכדי להפעיל את הרכב על שלל מערכותיו יידרשו שלושה לוחמים שיכולים להחליף ביניהם תפקידים (עיצוב: ירון לובטון)

וספג אבדות, עת התבוססו כוחותיו בבוץ הלחימה הקרקעית מול אויב אסימטרי שפעל בשטח.⁵ משך הלחימה ועוצמת ההכרעה בקרב שבין צבאות (לחימה סימטרית), מסתמכים באופן ישיר על יכולותיו המבצעיות של הצבא להשמיד בקצב גבוה את מטרות האויב, ובו בזמן לנקוט מהלכים צבאיים שלא יסכנו או יגרמו לאבדות של כוחות הצבא, כדי לא לכרסם בכושר עמידותו ובמערכי הלחימה שלו. לא כך הוא בלחימה אסימטרית שבה המטרות ואמצעי הלחימה של האויב מוסתרים היטב ובלתי ניתנים לזיהוי מוקדם, כמתרחש ב"שדה הקרב הנעלם". בלחימה אסימטרית נגד חמושים המסתופפים בשטחם, המשוואה "חימוש חכם - מודיעין מטרות מדויק" אינה מתקיימת. מרכיב מודיעין המטרות החיוני כל כך לתפקוד צבא חכם במערכה משתבש, ואינו מסוגל לספק יעדי תקיפה ראויים

הטכנולוגיה הקיימת כיום העמידה לרשות מעצבי מערכות הנשק הצבאיות חימושים חכמים בדמות רקטות מדויקות, המשוגרות מהאוויר או ממשגרים יבשתיים בדיוקי פגיעה של מטרים בודדים. במקום "מטרה אחת - הרבה פצצות", הגיעו למצב של "מטרה אחת - פצצה אחת".² רקטות אלו מצוידות בראשי קרב קטלניים להשמדת המטרות, וניתן לשגרן לעבר מטרות בטווחי ירי ארוכים. כל זאת בקצב ירי גבוה. גם תחום מודיעין המטרות השיג בשנים האחרונות הצלחות מרשימות, בזכות שיפורים רבים ביכולות הסיור, הסריקה והאיסוף.³ התקדמות ניכרת חלה במכלול רובדי האלינט והסיגינט: האזנות, ניתוחי מידע ותעבורה תקשורתית המועברים בזמן אמת, תצלומי אוויר רצופים ומדויקים המושתתים על איתור ופיענוח המסתייעים ביכולות בינה מלאכותית וטיפול יעיל, תוך שימוש באלגוריתמים של "למידה עמוקה" המאפשרים לטפל בכמויות אדירות של ידיעות מודיעין מדויק ועדכני,

בדיוקים הנדרשים כדי למצות את החימוש החכם. במאמר אבקש לבחון אם ניתן להשיב את מרכיבי המודיעין המדויק גם ללחימה הא-סימטרית, ובמיוחד נגד איום הרקטות, וכיצד ניתן לייצר נתוני מטרות אויב שיאפשרו לצבא החכם, ואיתו לנשק המדויק, למצות את יכולות האש גם בלחימה שבה האויב נעלם לכאורה אבל ממשיך להתקיים עמוק מתחת לפני הקרקע ולתכנן את צעדו הבא.

כרוניקה של לחימה בשטחים מורכבים: רקטות כחוליה החלשה

עוצמתו של הכוח הלוחם מושגת על חמשת המרכיבים הבאים: עוצמת אש המגדירה את יכולת הכוח להשמיד את מטרות האויב; שרידות הכוח המגדירה את מידת העמידות, המיגון ושרידות פלטפורמת הלחימה מפני מכלול איומי הזירה; ניידות המגדירה את יכולת הכוח להתנייד כדי ליצור מגע אש עם האויב; מודיעין מטרות המיועד לספק יעדי תקיפה התואמים את עוצמת האש שמפעיל הכוח, על-מנת לשתק את בסיס היכולות הצבאיות של האויב; רעיון מבצעי שעל בסיסו פועל הכוח כדי להשיג את יעדיו - השמדת מטרות האויב בקצב גבוה, תוך שמירה על זהירות ועל מינימום נפגעים לכוחותינו. חמאס וחזבאללה הוכיחו שיש ביכולתם לייצר איומים לא מבוטלים על ישראל, במיוחד בדמות רקטות ארוכות טווח שאינן מדויקות במיוחד. על-פניו נראה כי אין ביכולתם להנחית מכה אנושה, וחשוב מכך - אין רצונם בכך, אלא מטרתם היא להתיש את העורף בישראל.⁶ משכך אין הם מהווים איום קיומי, אולם שיטות הלחימה שהם נוקטים מייצרות מטרד למערכת הביטחון, שכן פעילותם גובה לא פעם אבדות בנפש לצד הישראלי, ולעיתים אף גורמת לפינוי יישובים.⁷ הניסיון המבצעי מלמד כי זיהוי משגרי אויב לפני שבוצע מהם ירי איננו מעשי, וטכנולוגיות שביקשו לקיים צורך זה הוכיחו עצמן כבלתי אפקטיביות. הסיבה לכך היא שבפועל משגרי הטילים מוסווים היטב באמצעים פשוטים אך יעילים. מספר הטילים המהווים איום נגד ישראל מוערך על-ידי מומחים בכמה מאות אלפים,⁸ ונהיר לכול שהפתרון הנדרש הוא השמדתם של מאגרי התחמושת והבונקרים שבהם הם מאוחסנים.

הניסיון המבצעי מלמד כי זיהוי משגרי אויב לפני שבוצע מהם ירי איננו מעשי, וטכנולוגיות שביקשו לקיים צורך זה הוכיחו עצמן כבלתי אפקטיביות

למעשה, אם היו בידי הצבא החכם נתונים מדויקים בנוגע למיקומם של מאגרי הטילים, בדיוקים של מטרים בודדים (כולל עומק מתחת לאדמה), ושל מבנה הבונקר - הרי שהיה בידיו לשגר חימוש מדויק ותואם כדי להשמידם. חימושים מדויקים העומדים לרשות צה"ל יפעלו ביעילות ויניבו את התוצאה הרצויה רק בהיתן חלקה השני של המשוואה - מודיעין, מיקומו המדויק של בונקר התחמושת (במטרים ספורים) וצורתו (לדוגמה, עובי הקירות). מודיעין כללי ומדויק פחות, המעריך את מיקומו של הבונקר במאות מטרים

(לדוגמה, שכונה או רחובות) הוא חסר תועלת, שכן לא קיים בארסנל הצבאי חימוש יעיל להשמדת מטרות בונקר חפור ומוגן הממוקם עשרות מטרים ממקום הפגיעה. יוצא אפוא שכדי שהצבא החכם יוכל לפעול בתנאי לחימה אלה, עליו לאסוף את נתוני מודיעין המטרות ברמת דיוק מספקת התואמת את אפקטיביות החימוש שהוא מפעיל נגדן. סוגיית איסוף מודיעין המטרות היא מורכבת, וצה"ל מתחבט בה זה שנים ובאופן תמידי, ומשתפר תוך שילוב מערכות חדשות ומהפכניות. ועדיין - מודיעין מתחת לאדמה קשה לאסוף על-ידי אמצעים המשוטטים מעל.

על-מנת לאתר ולהשמיד מחסני תחמושת נסתרים בשטחי האויב ביצע צה"ל בעבר מהלכים צבאיים מקיפים של התבססות באזורים אורבניים צפופים, שבהם היה קיים פוטנציאל למציאת תחמושת מוסלקת. כדי לעמוד במשימה שנועו כוחות קרקעיים גדולים אל מעבר לקווי האויב ואחזו בשטחים שנתפסו לפרקי זמן ארוכים. ואולם, למרות תכליתם הברורה של מהלכים מסוג זה הם ייצרו סיכונים מובהקים לכוחות הצבא שבשטח. הכוחות הקרקעיים שהשתתפו בפעילות האיתור וההשמדה התניידו לרוב על-גבי פלטפורמות לחימה לא ממוגנות, או באופן רגלי, ומשכך הפכו הכוחות במהרה למטרות קלות. נוסף על כך, שהותם המתמשכת של כוחות גדולים בשטחי האויב חיבה תמיכה לוגיסטית כבדה של כוחות תספוקת בעלי כושר לחימה מופחת. גם אלה היו חשופים לפגיעה.⁹

כך, כשהוא סופג מהלומות הן בחזית והן בזרועות התומכת, נגרר הצבא למצב פגיע ומסוכן שחייב אותו להתפנות בחופזה מן השטחים שנתפסו, מחשש לפגיעות נוספות. בעקבות אירועים כואבים בזירות לחימה מסוג זה, גזרו בצה"ל את המסקנה המתבקשת כי יש להימנע בכל מחיר מכניסה קרקעית ומשהייה ממושכת בעומק שטחי האויב המיושבים, לאחר שהניסיון לימד כי רב הסיכון על התועלת. הדבר הומחש על-ידי הרמטכ"ל בזמן מלחמת לבנון השנייה, רא"ל דן חלוץ, שהביע חשש מהבוץ הלבנוני כשאמר: "אני לא מאשר בעת הזו מהלך קרקעי רחב היקף. חבל לבזבז זמן על תכנונים עליו, נקודה. אם נגיע אליו - יהיה לנו זמן לתכנן אותו".¹⁰

הכוח המתמרן: תכונות ויכולות הנחוצות לשילוב בצבא החכם

הפלטפורמות הקרביות העומדות לרשות חיילי חיל הרגלים - לרוב טנקים ונגמ"שים - אינן מותאמות ללחימה בשטחים עוינים, עמוסי מטעני צד ומטעני גחון. משכך, הן משמשות לניוד כוחות הרגלים אל פאתי שטחי השטח האורבני, ומשהגיעו - יורדים מהן הכוחות הרגליים ונעים רגלית אל תוך השטח, ללא חסותה של פלטפורמת השינוע שנותרה בסמוך. מכאן שהאמצעים שמעניקה הפלטפורמה - אש תותחים קטלנית, מסתור ומיגון בעת הצורך, חיישנים לזיהוי מצב וניוד מהיר - אינם עוד בנמצא, והלוחמים הרגליים נותרים עם יכולות קרביות מעטות בלבד, כלומר מה שהם נושאים על גבם. חסרונה של פלטפורמה ניידת "צמודה" מורגש היטב בשטח. בהיעדרה, הלוחמים הרגליים נעים באיטיות רבה, חשופים ופגיעים מאוד לירי ממארב. כל פגיעה בלוחם רגלי משפיעה לא רק על מצבו אלא עלולה לעכב את הכוח אם נדרש חילוץ נפגעים מייד. יוצא שבשלב זה של לחימה רגלית קרקעית הא-סימטרית

חשוב בתמרון קרקעי.

העיצוב הייחודי של המבנה מיועד להגן גם ממטעני צד וממוקשים. הפתרון המבני המוצע מדגים כיצד ניתן וראוי לטפל תחילה בסוגיית מיגון הפלטפורמה הקרבית, ורק משזו תזכה לפתרון ראוי העומד בדרישות איומי הייחוס, ניתן יהיה לצקת לתוכה את כלל טכנולוגיות הקרב התומכות.¹² הקונספט מושתת על שלושה תאי לחימה נפרדים, שבכל אחד מהם ימוקם לוחם אחד, וכדי להפעיל את הרכב על שלל מערכותיו יידרשו שלושה לוחמים שיכולים להחליף ביניהם תפקידים. המבנה המיוחד יאפשר שרידות ומיגון הודות למרווח גדול שיפריד בין תאי הלוחמים.¹³ כל תא יעוצב כחרוט הממגן מפני הדף מכיוון הגחון (מוקשים), ויהיה בעל גיאומטריה אליפסואידית הממגנת מפני תקיפת צד (מטעני צד). העיצוב¹⁴ יחסוך משקל וירכו את המסה כלפי האיום. סיכויי של תא הלחימה להיפגע באופן אנוש מכיוון התקיפה (מלמטה או מהצד) הם קטנים, בשל עיצוב הכפול והייחודי כקונוס הפונה מטה וכאליפסואיד - שיפנה כלפי צד הדרך. באופן זה תתרכז מרבית מסת המיגון בשטח שיפנה כלפי כיוון התקיפה הצפוי, באופן שיחסוך משקל ויאפשר רמת מיגון ושרידות גבוהה במשקל נמוך יחסית. בשל אופיו המפרקי של הרכב, קיים סיכוי רב שמטעני גחון או צד שיזרו לעבר הרכב יחטיאו את הקוקונים (תאי הלחימה) וייקלעו למרווח האוויר המפריד בין התאים. זאת ועוד, אם אחד מתאי הרכב ייפגע, הרי שרק לוחם אחד עשוי להיפגע ישירות, בעוד שסיכויי השרידות של יתר הלוחמים יוותרו גבוהים והם יוכלו להמשיך ברצף הלחימה. מובן שמערכות הגנה

אקטיבית יותקנו ברכב, כדי לנטרל את טילי ה"ט והרקטות. משינתן מענה הולם לבעיית מיגונה של הפלטפורמה אפשר יהיה לטפל בשאר מרכיביה, כמו אמצעי הקרב החיוניים שבהם היא תאובזר. מענה הולם לסוגיות השליטה והתצוגה יינתן באמצעות מסך פנורמי שיוצב בכל תא, יספק ללוחם את תמונת החוץ ובאמצעות מחשב יאפשר לו לשתף תצוגות ונתונים עם יתר הלוחמים שברכב, בהתאם לצורכי הקרב. קסדת תצוגה עילית תציג תמונה מדויקת של המתרחש ותאפשר שליטה ושיתוף פעולה בין הלוחמים, גם אם ירדו מן הרכב לצורך פעולה קרקעית. ראוי לשים דגש נוסף על האופן הייחודי שבו יהיו קבועים תאי הלוחם ברכב מסוג זה. אופן ישיבתם של הלוחמים בטור, בתאים נפרדים, זה מאחורי זה, מגדיר קונספט מיגוני חדשני, שממנו תיגזר פעילותם. לא עוד ישיבה משותפת של כלל הלוחמים בתא לחימה אחד, באופן שבו כולם חשופים במידה כמעט שווה לפגיעה. במקום זאת, תתאפשר ישיבה ממודרת וממוגנת בשלושה תאים נפרדים שבהם ניתן יהיה להפעיל את כל שלושת הלוחמים בחלוקה ראויה, על-מנת למצות את מרב היכולות הקרביות שבהן מצויד הרכב ולחלק את העומס בצורה מיטבית. בנוגע ללוחמים הרגליים - ניתן יהיה למקם ברכב שישה לוחמים רגליים, בסידור מיוחד שיאפשר לדלג באתר הלחימה בזריזות ממקום למקום, ולחסוך את התנועה האיטית והחשופה של לוחמים רגליים.¹⁵

פלטפורמה קרבית חדישה תשלב לחימה ניווד של צוותים רגליים

הכוח המיוחד שיירתם לביצוע פעילות איתור ומודיעין של הבונקרים בשטחי אויב חשודים יהיה מצומצם, ומשכך יהיה בידי להתרכז בתא שטח קטן יחסית. גודלו של כוח המשימה

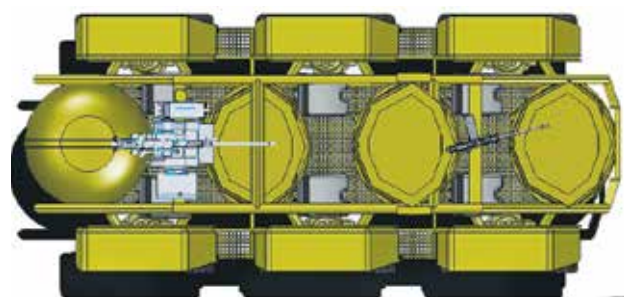
איתור מנהרה במהלך מבצע "מגן צפוני". חשיפת מיקומם המדויק של הבונקרים מהווה צוואר בקבוק אסטרטגי

מתהפכת, ולחמושים המקומיים יתרון בכל הפרמטרים על-פני הלוחמים הרגליים: טווחי הלחימה והירי מתקצרים, האויב מפתיע מן המארב, והכוח הרגלי נמצא בנחיתות גם כשברחוב הסמוך, בטווח של כמה עשרות מטרים מהלוחמים, מצויה עוצמה קרבית נצורה שאינה יכולה להשתתף בקרב. כך הופך הסיור האלים של הכוח המתמרן לזיהוי מטרות, למסע הישרדות ברמת סיכון גבוהה ביותר.

תפיסת מיגון ושרידות - קונספט הנדסי¹¹

המבנה המוצג להלן הוא דוגמה אפשרית לקונספט הנדסי חדש של רכב קרבי, וממחיש את התפיסה כי שרידות ומיגון מבני משופר הם תנאי בסיסי לקיומה של פלטפורמת לחימה קרקעית מכל סוג, שתאפשר יתרון

מודיעין מטרות מדויק קשה במיוחד, שכן כוחות האויב המשגרים רקטות אל שטחי המדינה מבצעים את הירי מתוך מרכזי ערים צפופות אוכלוסין או שטחי חורש, שמתחתם נמצאים הבונקרים התת-קרקעיים, ולכן איתור מיקומן המדויק של המטרות מסובך במיוחד. בלחימה א-סימטרית מחויב הצבא לטפל במאמצים רבים ובמשימות שונות המחייבות היערכות ופעילות קונקרטית, אולם המשימה החשובה מכולן כרוכה בנטרול האיום הרקטי. ניסיון העבר מלמד כי לא ניתן להביס איום זה באופן יעיל על-ידי יירוט רקטות, וכן לא באמצעות מערכות מתוחכמות לאיתור משגרים. המציאות מכתובה שיש לחשוף את מיקומם המדויק של הבונקרים התת-קרקעיים על-מנת להשמידם באחת, באמצעות ירי מדויק מרחוק. בכך אנו

הפתרון המבני: דגם הנדסי חדשני בעל יתרונות רבים. הפלטפורמה הקרבית תאפשר רמת מיגון ושרידות גבוהה במשקל נמוך יחסית (עיצוב: ירון לובטון)

מחזירים את המשוואה של מודיעין חימוש, והצבא החכם חוזר לתפקוד המלא שלו, עם מינימום סיכון לכוחותינו וביעילות וזמן מיטביים.

חשיפת מיקומם המדויק של הבונקרים מהווה צוואר בקבוק אסטרטגי. כוחות רגליים הנדרשים למשימה, מחויבים להיכנס לשטחי האויב ולפעול בזריזות ובעוצמה הדרושה על-מנת לאתר ולסמן את הבונקרים. מכאן נדרש הצבא החכם לפלטפורמת

המצומצם יהיה כשל גדוד, וניודו בשטח האויב יתבסס על כ-20-30 פלטפורמות מתניידות ממוגנות, מהסוג שצוין לעיל. חלק מן הכוח יפעל לתפיסת שטחים המכתרים את האזור החשוד, ושאר הכוח הממונע ינוע רגלית בחסות פלטפורמות השינוע, לביצוע סריקה קרבית לצורך איתור מדויק של מקום האחסון והבונקרים התת-קרקעיים של הרקטות. השטח החשוד הוא לעיתים בסדר גודל של מאות מטרים, ויכול להיות ממוקם באזור אורבני או, לחלופין, בחורש ובשמורות טבע, משם יכול להתבצע השיגור. בעת התנועה בשטח החשוד יזכו הלוחמים הרגליים לחיפוי קרוב בחסות הפלטפורמה הקרבית הצמודה, ובעת הצורך יעבירו החיישנים המותקנים ברכב נתונים על מקורות האש של האויב וגם יאפשרו תיאום בין כוחותינו. אש מקלעים מדויקת תופעל מהפלטפורמה בעת הצורך באמצעות לוחם מאייש, או באמצעות שליטה מרחוק; מפקד הפלטפורמה הקרבית יבחר את צורת התפקוד המתאימה, כנגזר מצורת הקרב והאירועים שמכתיבה ההתנהלות המבצעית בשטח הסריקה הנתון.

זכות יכולתה של הפלטפורמה הקומפקטית להגן על הלוחם ועל תא הלחימה שלו, והיכולת להתנייד בזריזות בתוואי האורבני הצפוף והקטלני, יוכלו הכוחות המנוידים להגיע לאזור החשוד מכמה כיוונים באותה עת, באופן שיפתיע את האויב

זכות יכולתה של הפלטפורמה הקומפקטית להגן על הלוחם ותא הלחימה שלו, והיכולת להתנייד בזריזות בתוואי האורבני הצפוף והקטלני, יוכלו הכוחות המנוידים להגיע לאזור החשוד מכמה כיוונים באותה עת, באופן שיפתיע את האויב. מספר הפלטפורמות שינועו על צירים ראשיים יקטן בהתאם. תכלית משימתם של הכוחות תהיה הגעה מהירה לאזור החשוד, סריקה רגלית קצרה, פגיעה בחמושים המבקשים לסכל את המשימה, וזיהוי צורתם ומיקומם המדויק של מחסני הרקטות והבונקרים. הצלחת המשימה תוגדר: "מודיעין בונקרים" - איתור מדויק של הבונקרים, והעברת הנתונים של מיקומם המדויק ליחידות הפעלת האש שבעורף, כדי להשמידם מרחוק בנשק מדויק וקטלני. התכלית המבצעית מושתתת על פעולה קרבית מהירה (כניסה ויציאה), ללא כוחות לוגיסטיים כבדים וללא שימוש באמצעי פיצוץ והשמדה של הבונקרים, שמהווים שובל לוגיסטי מסורבל המסכן את המפעילים ואת המובילים במהלך זמן פעולה ארוך ומיותר.

צבא חכם בעידן לחימה א-סימטרית

צבא חכם יודע לרתום את טכנולוגיות החימושים המדויקים והקטלניים, וליישמן באופן יעיל לצורך נטרול והשמדת מטרות שמידע עליהן מספק המודיעין. בלחימה א-סימטרית השגת

סיכום

קונספט הצבא החכם התאפשר בצה"ל כאשר חברו יחדיו הטכנולוגיה של טילים מונחים מדויקים והמודיעין על מיקום המטרות, בדיוק המאפשר פגיעה נקודתית. ההישג הטכנולוגי אפשר שינוי מהותי בבניין והפעלת הכוח. בלחימה נגד איום הרקטות נדרש רעיון מבצעי אחר, ולפיו יש לתעדף השמדת מצבורי תחמושת רקטית של האויב במהירות מרבית כדי להניאו מהמשך הלחימה, ובכך להסיר את הסכנה מעל חי האזרחים בעורף.

יש להשקיע בפיתוחה של פלטפורמה קרבית ייעודית קטנה, המתמרנת בשטחים מורכבים, מוגנת נגד כלל האיומים, בעלת כושר ספיגה ועצירה של המטח הראשון לצד כושר תגובה מיידית להשמדת התוקפן. בזירות קרב אורבניות צפופות ודחוסות, יש להתנייד באמצעות רכב קרבי ממוגן, קטן ממדים וצר מידות, המסוגל לתמרן ולעבור במהירות בתווך הצפוף. רכב כזה יצויד במקלעים כבדים ובתותחים קלים, הניתנים להפעלה ידנית או נשלטים מרחוק. הלוחמים המתניידים ברכב קרבי וממוגן זה יוכלו להפעיל את כל אמצעי הלחימה והאש כשהם רכובים או פועלים קרקעית לאחר שפרסו. בשל מיגונו המיוחד, יהיה ביכולתו לעצור רקטה הנורית ממארב על-ידי מערכת הגנה אקטיבית, ולהשיב אש מדויקת כדי להשמיד את היורה. כמו כן, יוכל הרכב לשרוד מהלומות מטעני גחון וצד, בשל המבנה המיוחד שעוצב כך שיוכל לעמוד מול האיומים.¹⁶

פלטפורמה זו תרחיב את תורת הלחימה הצה"לית בשטחים בנויים, ותספק מענה הולם לצורך האסטרטגי שנוצר כדי להכניע את האיום הרקטי. התמרון היבשתי נועד לתת מענה אקוטי לבעיה מתמשכת של מחסור במידע מודיעיני, ובעיקר מחסור במידע על מחסנים ובונקרים של רקטות

פלטפורמה זו תרחיב את תורת הלחימה הצה"לית בשטחים בנויים, ותספק מענה הולם לצורך האסטרטגי שנוצר כדי להכניע את האיום הרקטי. התמרון היבשתי נועד לתת מענה אקוטי לבעיה מתמשכת של מחסור במידע מודיעיני, ובעיקר מחסור במידע על מחסנים ובונקרים של רקטות. רא"ל (מיל') גדי איזנקוט ציין ביום עיון בנוגע לתמרון היבשתי הרב-זרועי¹⁷ כי תכלית התמרון היא להוציא את העורף ממעגל האיום, לקצר את המלחמה ולהוציא את האויב משיווי משקל. אם התמרון הקרקעי כפי שמוצע במאמר יאפשר להשמיד את הרקטות, הרי באחת מוצו כל שלושת היעדים: העורף לא יהיה עוד פגיע, האויב יצא משיווי משקלו כיוון שאינו מאיים באופן רציני על-ידי ירי אקראי של נק"ל על הגדר, ומשכך - המלחמה תתקצר מאליה.

ההערות למאמר זה מתפרסמות בסוף הגיליון.

לחימה אחרת, כפי שהודגם קודם לכן, שתוכל לסייע בהרחבת צוואר הבקבוק. כחלק מפעילותו של הצבא החכם יוכל רכב קרבי קטן, ממוגן ועוצמתי - בעל כושר עבירות מיטבי הן בשל מיגונו והן בשל ניידותו - לשמש כאלמנט הטכנולוגי החדש והמהפכני שיאפשר תמרון יבשתי. תכלית התמרון תהיה להשיג מודיעין הנוגע לאיומים שלא ניתן לאתרם באמצעים קיימים. מענה טקטי לרקטות יאפשר להשלים פערי מודיעין ולספק לכוחות הלוחמים את מודיעין המטרות הנדרש לצורכי תקיפת האויב ה"נעלם", כפי שמתבצע במהלך לחימה מול צבאות קונוונציונליים בלחימה סימטרית. כך היה ניתן להשיב אש מדויקת בתגובה לירי הרקטי ארוך הטווח ובלי שיידרש לבצע תמרוני קרקע מסוכנים. אלא שבמציאות הקיימת מסתמך האויב על בונקרים תת-קרקעיים גדולי מידות וממוגנים, שבהם הוא מאחסן את הארסנל הרקטי שלו.

כדי שיחידות האש של צה"ל יוכלו לייצר פגיעה מדויקת במחסני התחמושת ובבונקרים של האויב, יש לאמוד את הפערים בדיוק מודיעיני בהיבט של מיקום וממדי המטרות (הבונקרים). כיוון שמשמית איתור המיקום של מאגרי התחמושת התת-קרקעיים אינה ניתנת להשגה מהאוויר, ומצריכה כניסה פיזית לשטחי האויב החשודים, יש להטילה על הכוחות המיוחדים שלהם מיומנות ייחודית לכך. הצלחתו של כוח המשימה המיוחד תלויה בזריזותו ובעמידותו. עליו לחדור לשטח האויב במהירות מרבית על-גבי פלטפורמות מתניידות מוגנות ולפרוס בכל האתרים החשודים כוחות איסוף קרבי, על-פי תוכנית פעולה מבצעית סדורה שהוגדרה מראש.

לו יוכל היה הצבא לספק לכוחותיו הלוחמים את מודיעין המטרות הנדרש לצורכי תקיפת האויב ה"נעלם", כפי שמתבצע במהלך לחימה מול צבאות קונוונציונליים, הרי שהיה ניתן להשיב אש מדויקת בתגובה לירי הרקטי ארוך הטווח ובלי שיידרש לבצע תמרוני קרקע מסוכנים

בהגיע אל היעד אמורים כוחות הרגלים המיוחדים לעבור לפעולות סריקה רגליות וללחימה קרקעית כדי לאתר, לחשוף ו"לנגוע" בבונקרים. בהתאם לאופייה המורכב של המשימה, סביר להניח שמהלך קרבי מעין זה יארוך שעות ארוכות. ואולם מעת שתושלם לכידת המקומיים ותחקורם בשטח יוכל הכוח לאתר את מיקומם המדויק של מחסני התחמושת עמוסי הרקטות ולספק את המידע בדיוק של מטרים אחדים (במרחב התלת-ממדי, כולל עומק מתחת לאדמה). הנתונים על המיקום ועל מבנה הבונקר ישוגרו ליחידות האש המפעילות חימוש, לצורך התאמתו למשימות הרס הבונקרים והשמדתם על תכולתם. זאת בתיאום עם הכוח המיוחד שיתפנה מהשטח, ויעבור לביצוע מטלות סריקה נוספות.

מג"ד המילואים כמקצוע

העיסוק הצבאי הוא מקצוע המצריך מפקדים מיומנים ומקצועיים שיובילו את יחידותיהם לניצחון חד, ברור ובלתי מתפשר. עם מלוא ההערכה והכבוד לאנשי המילואים המשמשים כמג"דים, בשלה העת להחליפם באופן מדורג ושיטתי בקצינים סדירים, מנוסים ומקצועיים

מפקד מקצועי נדרש לשתי תכונות שנובעות זו מזו: מיומנות והשתכללות מתמדת

ביצוע בשדה הקרב לשם השגת הניצחון. במאמר זה אטען כי מעצם העובדה שהפיקוד הצבאי הוא מקצוע לכל דבר ועניין, לא ניתן להניח את תפקיד הפיקוד על גודד מילואים בידי מפקדי גדודים במילואים שהעיסוק במקצוע הצבאי עבורם משני, וכי הפיקוד על גדוד מילואים צריך להיות בידי קצינים סדירים.

בין מקצוע צבאי ובין עיסוק צבאי

מקצוע הוא תחום פעילות שבו אדם מתמחה ושדורש הכשרה עיונית ומעשית נרחבת, בעוד עיסוק הוא תחום פעילות שאינו דורש בהכרח הכשרה מקצועית מיוחדת. המקצוע הצבאי

"כל העם במילואים רק בישראל", כתב אהוד מנור בשירו הידוע, המבטא את אחד מהמאפיינים המייחדים את החברה הישראלית - שירות המילואים. ואכן, פרט לערך החברתי והמוסרי ולמנגנון החברתי הטמון בו, המבטא את הגבולות החדירים שבין הזירה הצבאית ובין הזירה האזרחית ותורם לוויסות ביניהן, נשען צה"ל על גוף המילואים כמסה מרכזית קריטית המאפשרת לו לרכז מאמץ ולהכריע מערכות.

"צבא המילואים" הוא ביטוי שבו משתמשים כדי לתאר את מערך אנשי המילואים המגויסים לצה"ל. אף שצמד המילים "צבא המילואים" יכול להתפרש כאילו מדובר בצבא נוסף או מקביל, הרי ברור לכול כי מדובר בגוף אחד הנדרש לאותה רמת

סא"ל (מיל') ירון בוסקילה, לשעבר מג"ד מילואים במנמ"ש, אוגדת יו"ש

לא סדיר הנשען על טרור, ומבצע שינויים והתאמות באופן מהיר יותר במטרה ליצור שחיקה מתמדת ושרידות ארוכה. התמודדות צה"ל עם האיום הייחודי של ארגוני הטרור מחייבת קביעה והתאמה של כשיריות מתאימות, וביצוע הכשרות ייעודיות לחייל ולמפקד בזמן קצר, ועל בסיס אמצעים חדשים ומשתנים. ואולם יותר מכול היא מחייבת את המפקדים ללמידה רוחבית מקצועית ובעיקר מהירה של האירועים האחרונים, להפקת משמעויות וליישומן בשטח בזמן אמת. כמו כן, על המפקד מוטלת האחריות ללמד את המפקדים הזוטרים ביחידתו את הלקחים מאירועים קודמים, ולבצע את ההתאמות המחייבות בקרב הלוחמים על-מנת למנוע הישג מהאויב.

הפיקוד אם כן הוא מקצוע, וברור כי מקצוע ייחודי זה יכולים למלא באופן יעיל ומוצלח רק אנשי מקצוע מומחים ומנוסים שעוסקים במקצוע הצבאי באופן יום-יומי, ומקיימים למידה על בסיס ניסוי וטעייה.

עולם הרפואה הוא דוגמה למערכת כזאת: מצד אחד הרפואה מתקדמת עקב בצד אגודל הודות לעבודת הרופאים, שמדי יום ביומו מבצעים ניתוחים ונותנים תרופות. כל אירוע כזה עשוי לשמש לאישוש, ללימודו ולשיפורו של מקצוע הרפואה ובוודאי להוספת מידע סטטיסטי רב-ערך. במקביל, ולעיתים ללא כל קשר כביכול, מתבצע מחקר "מנותק" מהחולים שבמהלכו מפתחים באוניברסיטה פלונית או בחברת תרופות אלמונית תרופה חדשנית או טכנולוגיית אבחון וניתוח, שמשנות את פני הרפואה או לפחות מצעידות אותה קדימה. מהרופא המקצועי מצפים שיהיה בקיא באלה ובאלה, גם אם מעולם לא נתקל באחת מהבעיות או באחד מפתרונותיהן במהלך ניסיונו האישי. המערכת הרפואית מקיימת מנגנונים שמאפשרים לרופאים ללמוד ולהתעדכן כל העת, והרופאים נבחים (באופן לא פורמלי) על-ידי עמיתיהם למקצוע על מידת עדכונם בכל הנוגע לפתרונות החדשים בעולם. אין קבוצת רופאים בבית-חולים, שנחשבת בעיני עצמה, שאינה נפגשת מדי שבועיים-שלושה כדי לדון וללמוד מה התחדש בעולם, ואיזה ניסיון חדש רכש כל אחד מהם.

בבואנו לבחון את יחידות המילואים הלוחמות, בדגש על יחידות היבשה, ואת יכולתן לעמוד בדרישות הנ"ל, אנו מוצאים כי תדירות הפעלת היחידות לאימונים ולתעסוקות מבצעיות, וכן תדירות זימון מפקדי המילואים לאימונים, השתלמויות מקצועיות, יכולת ביצוע למידה רוחבית והטמעת הלקחים המצטברים בצורה רוחבית, אינה עולה בקנה אחד עם הצורך הבלתי מתפשר לעמוד בסטנדרט גבוה ומקצועי שאותו אנו דורשים מהיחידות הסדירות. למעשה, המפקד במילואים, ובכלל זה גם המג"ד, אינו מעודכן בהתרחשויות המבצעיות היום-יומיות בגזרות השונות, והוא מקבל את תמצית הידע סמוך למועד זימונו לתעסוקה המבצעית או כאוגדן תחקירים

הוא אוסף של תכונות, כללים ומוסכמות, הנוגעים לעשייה הצבאית ומשותפים לקבוצת העוסקים במקצוע זה. כמו לכל גוף מקצועי, לאנשי המקצוע הצבאי יש מונופול על תחום דעת מסוים, והם אלו שקובעים את הכללים שלפיהם יש ליישמו.² נוסף על כך, הם אלה שקובעים מי יוגדר איש מקצוע בתחום מומחיותם, וכיצד ראוי ונכון להגדיר את רמתו המקצועית. יתר על כן, המקצוע הצבאי ניכר גם בחתירה לשליטה ברזיה האינטלקטואליים והפוליטיים של תופעת המלחמה, נוסף על המיומנות הטכנית והמעשית. הפיקוד אם כן הוא מקצוע, וברור כי מקצוע ייחודי זה יכולים למלא באופן יעיל ומוצלח רק אנשי מקצוע מומחים ומנוסים שעוסקים במקצוע הצבאי באופן יום-יומי, ומקיימים למידה על בסיס ניסוי וטעייה.

מפקד מקצועי נדרש לשתי תכונות שנובעות זו מזו: מיומנות והשתכללות מתמדת. הדבר נכון למפקד צבאי באותה מידה שהדבר נכון לעורכי דין, למהנדסי ביו-טכנולוגיה או לרופאים. ראש הממשלה הראשון של ישראל, דוד בן-גוריון, ראה אף הוא בשירות הצבאי של המפקד מקצוע לכל דבר ועניין וטען: "אפילו המפקד, שגמר בתי ספר צבאיים הגבוהים ביותר [...] אינו רשאי לראות עצמו כאדם השליט בתורת הצבא, כי אין תורה זו - ככל תורה מדעית אחרת - נחתמת אף פעם, ורק מי שעוקב בלי הרף אחרי ההתפתחות המתמדת של המחקר הצבאי ופניות המלחמה, וספר תורת הביטחון אינו מש מפיו, ישכיל ויצליח בדרכו".³

פרט לכשירות ולהכשרה הצבאית הנדרשת כדי להעמיד מפקדים בעלי ידע וכלים לפיקוד על המערכה ובמהלכה, המרכיב המעשי והחשוב לא פחות שבונה את המקצוע הוא הניסיון הרלוונטי, המהווה נדבך הכרחי עבור בעל המקצוע בְּגִשְׁתוֹ לפתור בעיות סבוכות בתנאים קשים ומורכבים. כאשר התבקש פעם נפוליאון לקדם מפקד בצבאו בגלל ניסיונו הרב, השיב המצביא הצרפתי כי לפי קריטריון זה הוא היה צריך לקדם את הפְּרָדָה שלו, שכן היא נכחה בכל קרבותיו וצברה את הניסיון העשיר ביותר.⁴ בין ניסיון ובין ניסיון הכרחי נמצא מרכיב הרלוונטיות. ניסיון רלוונטי הוא רציף, פרקטי, מצטבר ורבגוני, התורם באופן ישיר לאיכות הביצוע. כך למשל אדם שצמח בחברה עסקית מסוימת ושימש בתפקידי ניהול שונים, או אפילו בחברה עסקית מקבילה העוסקת באותו תחום, יהיה טוב ויעיל יותר בהכרח מאדם שיגיע לחברה לאותו תפקיד ניהולי מעולם האקדמיה בלבד או מתחום עיסוק שונה לחלוטין. שדה הקרב הוא עולם דינמי, רצוף ורווי אתגרים משתנים כתוצאה מהיכולת של האויב ללמוד, להשתנות ולהתעצם, וכן מיכולתו לאתר ולנתח תדיר את נקודות התורפה הקיימות והמתחדשות בצה"ל. הדבר נכון על אחת כמה וכמה לאויב

הדרישה החותכת והבלתי מתפשרת למקצועיות נדרשת מהמ"פ ומהמג"ד כאחד

עיסוק משני, מג"ד המילואים אינו חשוף לתמורות ולשינויים התורתיים ולשינויים האופרטיביים בגזרתו באופן מלא ועדכני, וכך גם לא ללמידה המתמשכת הרחבתית בקרב הקצונה הבכירה בצה"ל. מג"ד המילואים חי בפקע מתמשך, וחוסר הרלוונטיות מצטברת החל באימון האחרון ועד לזה שבא אחריו.

המג"ד, המ"פ, ומה שביניהם

הדרישה החותכת והבלתי מתפשרת למקצועיות נדרשת מהמ"פ ומהמג"ד כאחד. ניתן היה לטעון כי אם אכן בסיס מאמר זה נשען על הטענה בדבר הרמה המקצועית הנדרשת מהמפקד בקרב, יש לטעון זאת באופן אחיד כלפי כל שדרת הפיקוד בגדוד. אכן, נכון היה הדבר אלמלא ההבדל המהותי בין הדרג הגדודי והדרג הפלוגתי, היוצר פער מובהק בין המקצועיות הנדרשת מהמ"פ וזו הנדרשת מהמג"ד. הגדוד הוא היחידה האינטגרלית הקטנה ביותר. בניגוד לפלוגה, הגדוד מהווה יחידה רב-תכליתית, עצמאית בתמרון ובהפעלת אש ותצפית, ומצוי בתפר שבין הרמה הטכנו-טקטית ובין הטקטיקה הגבוהה. כל אלה, יחד עם העובדה שהמג"ד נדרש להפעיל קציני מטה ופלוגת סיוע מנהלת, מאפשרים להסתפק במ"פ איש מילואים בשונה מדרג המג"ד.

מאפייני הפיקוד על יחידת מילואים

הטענה המרכזית העולה מצד המתנגדים להטלת הפיקוד על מג"דים בשרות סדיר, היא כי קיים פער מנהיגותי הנגזר מחוסר הזהות בין אנשי מילואים וקצינים סדירים. ברור לכול כי אופן הנעת כוח מילואים למשימה שונה מהאופן שבו מניעים יחידה סדירה, וכי נדרש סגנון מנהיגות שונה. מפקד של יחידת

ולקחים המונחים בתוך קלסר או מקוטלגים בתיקייה ברשת הצבאית. אותם הוא אמור לקרוא באופן עצמאי, ולהשליך מתוכם על הנדרש ממנו במשימותיו. למותר לציין שאין לכך אחר ורע בשום מקצוע אזרחי, ואין למג"ד יכולת אמיתית להפוך את אוסף התחקירים לידע משמעותי ומלמד.

בשנת 2000 הורה סגן הרמטכ"ל משה (בוגי) יעלון להקים ועדה שתבחן את נושא הצבת החירום של אנשי קבע ביחידות המילואים. הנחות היסוד שנוסחו לקראת עבודת המטה בנושא ההצ"חיים (הצבות חירום) קבעו באופן חד-משמעי כי רפורמה זו תחזק את יחידות המילואים. עם סיום עבודת המטה הוגשה המלצה כי על צה"ל לשלב את אנשי הקבע במערך המילואים בתפקיד מנמ"ש, מתוך הבנה כי הדבר יתרום להעלאת הרמה המקצועית של יחידות אלה ומתוך ההבנה שיש פער בין המחויבות של איש מילואים לשירות, שהיא מחויבות על-פי חוק, ובין מחויבותו של איש הקבע לשירות המילואים, שהיא על-פי סדר עדיפויות שקובע הצבא הסדיר.

מאפייני שירות המילואים בקרב מג"דים

דרישת תפקיד המג"ד מאיש מילואים היא כ-70 ימי מילואים בשנה. בעיתות שגרה ניצבת המשפחה בראש סדר העדיפויות של מג"ד המילואים, ורק בחירום עולה שירות המילואים לראש סדר העדיפויות. על כן קיים קושי לשבץ קצינים טובים המסוגלים לבצע את תפקיד המג"ד במחויבות גבוהה ובסטנדרטים הנדרשים. פרט למשפחה, מקום העבודה הוא מרכז עולמו של חייל המילואים. מחויבותו למקום העבודה ומחויבותו ליחידת המילואים שלו סותרות לא פעם זו את זו. השינויים המתחוללים בשוק העבודה, החלפה תכופה של מקומות עבודה, ההתחדשות, הרצון להתקדם ולנהל קריירה והדרישה של חברות עסקיות למחויבות גבוהה, יוצרים קושי באופן משמעותי בביצוע תפקיד פיקודי מחייב כמו מג"ד מילואים.

תדירות הפעלת היחידות לאימונים ולתעסוקות מבצעיות, וכן תדירות זימון מפקדי המילואים לאימונים, אינה עולה בקנה אחד עם הצורך הבלתי מתפשר לעמוד בסטנדרט גבוה ומקצועי שאותו אנו דורשים מהיחידות הסדירות

המג"ד מתקשה להתייבב להשתלמויות, לאימונים, להערכות מצב עיתיות ובעיקר לנהל את הגדוד באופן שוטף ביתר הימים בשנה. על כן הדעה הרווחת בקרב קצינים במילואים היא, כי לתפקיד המג"ד צריך למנות רק את מי שמתאים ויכול מבחינה כלכלית ומשפחתית לעמוד במחויבות הזאת. יתרה מכך, פעמים רבות כאשר נדרשים למנות מג"ד מילואים נוצרת פשרה, כאשר היכולת הכלכלית והמשפחתית גוברת על היכולת המקצועית והאישית, ולו רק כדי לא להשאיר את היחידה ללא מפקד. אחד הפערים המובהקים לטעמי נובע מעצם היות המקצוע הצבאי

האמון במפקד - במקצועיותו, בשיקול דעתו ובניסיונו - הוא אחת הסיבות המרכזיות לנכונותו של חייל המילואים לשרת ביחידתו ולקבל את מרות מפקדיו

במערך המילואים בפרט. הדבר נעשה בממדים קטנים מאוד ביחידות השדה, על אף שהוכח כמהלך מוצלח ביחידות המילואים שבהן הוצבו מפקדים סדירים בתפקידי פיקוד. יש לזכור כי צה"ל מפיק תועלת רבה ממהלך זה בכך שהסטנדרטים המקצועיים שאותם מביא איש הקבע ליחידת המילואים, מחזקים את מקצועיות היחידה כולה ומחברים את יחידת המילואים לצבא הסדיר בכלל האספקטים.

בסופו של יום מבקש הלוחם לנצח בקרב ולשרוד, וכדי להצליח בכך הוא מבקש לדעת כי הוא הולך לקרב אחר מפקד מקצועי ומיומן. הלוחם מעריך את מפקדו באשר הוא, כל עוד הוא מפגין את המקצועיות הנדרשת שתשפיע על סיכוייו לשרוד במלחמה. הוא אינו סבור כי מפקדו זכאי להנחות כלשהן בשל היותו איש מילואים, מכיוון שהאויב המצפה בשדה הקרב הוא אותו אויב המצפה ליחידה סדירה, ואף הוא אינו עושה הנחות למפקד המילואים בקו המגע.

העיסוק הצבאי הוא מקצוע המצריך מפקדים מיומנים ומקצועיים שיובילו את יחידותיהם לניצחון חד, ברור ובלתי מתפשר. שירות המילואים הוא אומנם מרכיב משמעותי בחוסנה של החברה הישראלית, אך יש לזכור כי חוסן חברתי זה מושתת ונשען על חוסנה הביטחוני. בדילמה שבין הפקדת גודד בידי מפקד שקל יותר להזדהות איתו בשל היותו איש מילואים, ובין מפקד שקל יותר לנצח איתו בשל היותו איש מקצוע, נכון לדעתי לבחור באופציה השנייה. למעט יוצאי דופן חריגים, הפקדת גודד המילואים בידי מפקד שהמקצוע הצבאי אינו מרכז עיסוקו מהווה פשרה לא מקצועית, שאין לה מקום בצבא מקצועי השואף לנצח. עם מלוא ההערכה והכבוד לאנשי המילואים המשמשים כמג"דים, בשלה העת להחליפם באופן מדורג ושיטתי בקצינים סדירים, מנוסים ומקצועיים, שיובילו את יחידותיהם במקצועיות לניצחון.

ההערות למאמר זה מתפרסמות בסוף הגיליון.

מילואים הרוצה לעמוד בראש כוח יעיל וכשיר לומד מהר מאוד, כי בניגוד למנהיגות שאליה הוא נדרש בסדיר - מעתה מנהיגותו אינה נשענת במובהק על המשמעת הצבאית ועל השגת ציות בשיטת "שכר ועונש", אלא בעיקר על מנהיגות בלתי פורמלית. אחד המבחנים המנהיגותיים המרכזיים של המג"ד, הוא יכולתו להביא את היחידה שלו לרמה מקצועית גבוהה. במחקר שנערך לאחר מלחמת לבנון הראשונה התגלה שהמקצועיות תופסת את המקום הראשון בגורמים לאמון החיילים במפקדם בשעת קרב.⁵ אומנם המקצועיות חשובה לכל חייל, בסדיר ובמילואים, אך חייל המילואים רואה בפערים המקצועיים איום גדול יותר, משום שמחירה של מקצועיות לקויה נהיר לו. על כן מג"ד נבחן, בין השאר, לא רק ביכולתו להביא את יחידתו לרמת מקצועיות גבוהה, אלא ביכולתו להטמיע בחייליו אמונה וביטחון עצמי ביכולתם המקצועית.

האמון במפקד - במקצועיותו, בשיקול דעתו ובניסיונו - הוא אחת הסיבות המרכזיות לנכונותו של חייל המילואים לשרת ביחידתו ולקבל את מרות מפקדיו. לרשות מפקד של יחידת מילואים עומד זמן קצר בלבד כדי לרכוש את אמון פקודיו, שכן משך השירות של אנשי המילואים קצר יחסית (בין שבוע לחודש, אימון או תעסוקה). כישלונם באירוע אחד עלול לפגוע למשך זמן רב באמון שרוחשי לו אנשי המילואים.⁶ לדעת, על אף ה"סכנות" והאתגרים הפיקודיים הללו, אין מדובר בבעיה גורפת אלא באתגר פרסונלי הפוגש את מג"ד המילואים והמג"ד הסדיר באופן זהה ללא קשר למוצאו של המג"ד. אדרבא, ייתכן כי דווקא מהמג"ד הסדיר הציפייה היא לרמה מקצועית גבוהה יותר, בשל העובדה כי הוא איש צבא לעומת מג"ד במילואים.

סיכום

צה"ל עבר כבדת דרך ארוכה בהכירו בחשיבותו של מערך המילואים בכלל, ובחשיבות מעורבותו של המערך הסדיר

בטיחות - חלק ממכלול השיקולים

הבטיחות במבצעים היא פרמטר חשוב שיש להתייחס אליו. ואולם, ככל גורם אחר היא אינה עומדת בפני עצמה אלא מהווה מרכיב במכלול השיקולים של המפקד. משום כך, רשאי המפקד ליטול סיכונים מחושבים גם בתחום הבטיחות, אם יגיע למסקנה כי הללו יתרמו להשגת המשימה

תגובה למאמר של סא"ל (מילי) ד"ר דותן דרוק, "הבטיחות במבצעים", גיליון 487, עמ' 40-45

ולכן מותר ואף חובה ליטול סיכונים בטיחותיים שאינם מותרים באימונים, אם אין דרך מבצעית לבטלם כליל בלי לפגוע מדי במשימה.

במבצע, בניגוד לאימון, המטרה העליונה היא ביצוע המשימה, ולא אפס נפגעי בטיחות לכוחותינו. יתר על כן, ייתכן שבמבצע ינקוט המפקד דרכי פעולה מסוכנות מבחינה בטיחותית, אם יגיע למסקנה כי הן יבטיחו את השגת המשימה ואת מספר הנפגעים המינימלי (המצטבר מכל הגורמים: פעילות אויב, בטיחות וכדומה). לדוגמה, המפקד עשוי לבחור נתיבי התקדמות קשים ומסוכנים אך נסתרים, או שבעת ההסתערות על היעד יחליט לחדול את האש המסייעת בשלב מאוחר החורג מתחום הבטיחות המומלץ, אף שהיא כבר מסכנת את הכוחות - אבל מפחיתה את האיום מהאויב ולכן את שיעור הנפגעים הכולל.

ניתוח דומה לזה ערך רמ"ח תו"ל לשעבר תא"ל (מיל) ד"ר מאיר פינקל, במאמרו "קל באימונים - קשה בקרב". פינקל ציטט מתפיסת הבטיחות של צבא ארצות-הברית: "יש לנתח את נקודות התורפה הבטיחותיות הנובעות מהקרקע ומכוחותינו יחד עם ניתוח האויב במסגרת התפיסה של ניהול סיכונים מבצע. למפקד הכוח אין זה משנה אם המשימה לא תבוצע בגלל התנגדות האויב, פגיעה עצמית בכוחותיו או ניתוח קרקע כושל שהביא את כוחותיו למרחב בלתי עביר".²

נפגע הוא נפגע הוא נפגע, ולכאורה לא חשוב ממה ולמה. בפועל, היפגעות בגלל אירוע בטיחות משאירה משקע פסיכולוגי מעיק, ולכן יש לה משקל עודף מסוים על-פני היפגעות מן האויב. בשל כך, בעת התלבטות בין חלופות מבצעיות שבהן מספר הנפגעים הכולל דומה, נעדיף לבחור בחלופה שבה מספר הנפגעים מאירועי בטיחות יהיה נמוך יותר. ואולם, אם החלופה שבה נלקחים סיכונים בטיחותיים גבוהים יחסית מקנה יתרון מבצעי מובהק, נעדיף אותה על אף החשש לנפגעים מאירועי בטיחות מבצעית.

סוגיית אש הסיוע מהווה הזדמנות נוחה להדגים את הצימוד הקיים לעיתים בין נפגעים מפעילות אויב ובין נפגעים מפעילות כוחותינו. עובדה זאת מחייבת אותנו לשקול שיקולים מערכתיים בעת קבלת החלטות מבצעיות בעלות השלכות בטיחותיות, ובפרט לא לנתק את הבטיחות מפעילות אויב.

הגרף הבא מציג ניתוח סיכונים/נפגעים לכוחותינו במשימת כיבוש יעד, משלב של תנועה אל היעד עד היאחזות בפאתי היעד. בכל טווח מן היעד מוצגים הסיכונים לכוחותינו בשני מתארים:

המתאר הראשון: הסתערות על היעד ללא אש סיוע. הסיכון לכוחותינו במצב זה הוא מאש אויב שאינו מופרע במיוחד, לכן האש שלו מדויקת ויעילה. הסיכון לכוחותינו מאש האויב מוצג

המאמר של ד"ר דרוק מעלה לסדר היום את הדיון בנושא הבטיחות במבצעים. לטענת המחבר, העיסוק ב"בטיחות כוחותינו" בצה"ל קיים כמעט רק באימונים ובשגרה. בלחימה הוא כמעט לא בא לידי ביטוי בלוחמת היבשה, אלא כפעולה "על הדרך", ובשל כך אנו חווים נפגעים מיותרים כתוצאה מפעילות (או מחדל) כוחותינו. דרוק קורא לשלב את מרכיב "ביטחון כוחותינו" בתכנון ובניהול מבצעים.

אנו שותפים לטענות הערכיות של דרוק ולהמלצה לעיל, אלא שלדעתנו הכותב הקצין את המהות ואת המשמעות של הבטיחות המבצעית בתכנון וביצוע מבצעים.

לטענתנו, הבעיה היסודית של המאמר נובעת מן ההנחה המרכזית שבבסיסו, החוזרת כמה פעמים: "הבטיחות מהווה את אחד המרכיבים בניהול הסיכונים בתכנון ובניהול מבצעים... שעניינם בטיחות כוחותינו מפני איום של פגיעה באנשים, באמצעי לחימה או בסביבה, שאינו קשור באופן ישיר לפעילות האויב".¹

ניתוק הבטיחות מפעילות האויב מתאים לשגרת האימונים (שם ממילא אין אויב), אך בשום אופן לא לפעילות מבצעית. ניתוק מלאכותי זה מביא את דרוק לטעון כי גורמי אירועי הבטיחות במבצעים הם בלתי-ם: מקריות, תקלות, טעויות, רשלנות, חוסר מקצועיות. אנו טוענים כי הסיכונים הבטיחותיים והשיקולים לניהולם במבצעים אינם בלתי-ם (על כל פנים, חלקם), אלא מהווים מרכיב מהותי במקצוע הצבאי. הם מובנים בתכנון המבצעי כסיכונים מחושבים שלוקח המפקד בניתוח מערכת של המשימה לצד גורמי יסוד אחרים כקרקע וכאויב.

זכור לנו דיון מכוון שהתקיים טרם יציאתנו מלבנון, ונסב על אודות הפעלת צוותי קרב משולבים של שריון וחי"ר ברצועת הביטחון, במארכים ליליים שנועדו לסכל ניסיונות חדירה של מחבלים. הכוחות פרסו בעמדות חודרות והטנקים היו ערוכים לזהות את המטרות ולהשמיד אותן, בעוד החי"ר פורס בקרבתם ומגן עליהם מפני היתקלויות מטווח קרוב.

אנשי הבטיחות טענו כי טכניקה זאת אינה בטיחותית, מאחר שתנועת הטנק (בלילה) והירי שלו מסכנים את החי"ר שבסביבתו באופן שחורג מהמגבלות שקבעו הנחיות הבטיחות (שנקבעו כמובן לאימונים), ולכן המליצו על הרחקת לוחמי החי"ר מן העמדה.

אנשי השריון טענו שכך לא ניתן לבצע את המשימה ושיציאה למארכ בתנאים שהגדירו אנשי הבטיחות (הפרדה ניכרת בין הכוחות) עלולה להיות מסוכנת יותר, מאחר שעלול להתפתח ירי דו-צדדי בין הכוחות ובעקבות זאת רמת ההגנה של הטנק תיפגע. מפקד הדיון סיכם בקביעה שמדובר בפעילות מבצעית חיונית,

אליים (מילי) מרק בויאר, מפקד בכיר במערך האש היבשתית, מנהל פרויקטים במנהלת הגנה אקטיבית באלביט - חטיבת יבשה ותעש

סא"ל (מילי) צחי אלטמן, חוקר ביצועים, מנהל קבוצת מחקר באלביט - חטיבת יבשה ותעש

- הסיכון מאש האויב גבוה בטווחים קצרים ויורד אף הוא עם המרחק, אבל בקצב איטי יותר, מאחר שאש האויב מכוונת אל כוחותינו במקום שבו הם נמצאים (ועוקבת אחריהם עם התקרבותם ליעד).
- הסתערות על היעד בנוכחות סיוע אש מקטינה את הסיכון הכולל לכוחותינו, אף שמרכיב ההיפגעות מאש כוחותינו אינו זניח.
- טווח "חדל אש" תלוי בהערכת המצב של המפקד בנוגע לסיכון המשולב מאש אויב מדוכא עם אש הסיוע (קו שחור מקווקו). זאת לעומת הסיכון מן החלופה של הפסקת אש הסיוע שתאפשר לאויב תוך זמן קצר להפעיל את האמל"ח שלו ביעילות גבוהה יותר (מעבר מקו מקווקו אדום לקו רציף אדום). הגרף מראה כי הסיכון המשולב מאש אויב מדוכא ומאש הסיוע נמוך מן הסיכון מאש אויב לא מופרע עד קרוב ליעד ומסייע להבין את ההיגיון המבצעי לחדול את האש במרחקים קטנים בהרבה מן הנהוג באימונים (כ-300 מטר, במקום כ-500 מטר ומעלה). ייתכן שבתנאים מבצעיים מסוימים יחליט המפקד בזמן אמת להתקרב אל היעד בחסות אש סיוע, למרחקים קצרים יותר ממרחק הבטיחות המבצעי המומלץ. ואולם כמעט תמיד יש לחדול את אש הסיוע על היעד לפני ההסתערות הסופית ותפיסת פאתי היעד.

דוגמה להתלבטות מבצעית מן הסוג הזה הייתה במבצע "מרכבות האלים" בלבנון, ב-14 במאי 1997. כוח סיירת צנחנים נתקל במארב בטווח קצר, פחות ממאה מטר. רוב המפקדים נפגעו, והכוח לא יכול היה להיחלץ עצמאית. מרחק הפרדה כה קטן בין כוחותינו ובין האויב אינו מאפשר בדרך כלל מתן סיוע ארטילרי, אולם נוכח המצב הוחלט בחטיבת הצנחנים וביק"ל (יחידת קישור ללבנון), בשיתוף הסוללה הארטילרית והקש"א, לקחת סיכון ולסייע. כדי למנוע ככל הניתן את סיכון הכוח בוצע טיווח בטכניקת זחילה ותיקוני אש של הקש"א, ולאחר מכן ירי מדויק לתכלית מהקנה המטווח עצמו, שאפשר את חילוץ הכוח ללא נפגעים נוספים.

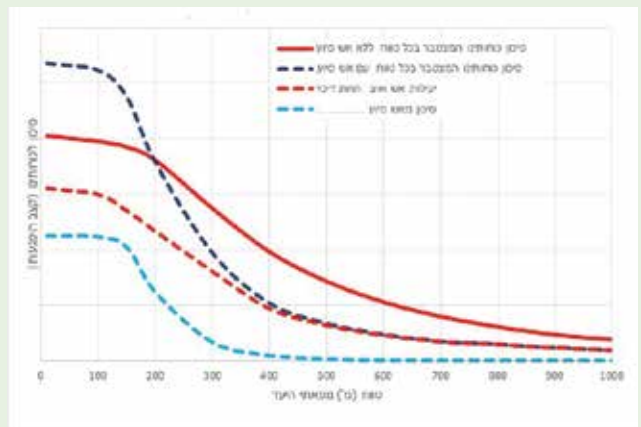
בסיכום המאמר ממליץ דרוק להפוך את היחס הקיים בצה"ל בנושאי הבטיחות בין שגרה ובין מבצעים (כיום האימונים מובילים), ולגזור את ההתייחסות לבטיחות בשגרה מעקרונות הבטיחות במבצעים. אנו חושבים כי הדבר נכון, ויש ליישם את עקרונותיו ככל האפשר, כדי שלא יהיה משהו שעושים בלחימה ולא עושים אותו גם באימונים. מידת הסיכון קטנה - אך לא עצם לקיחתו. עם זאת, קיים הבדל ערכי בהיבט הבטיחות בין אימונים ובין מבצעים. באימונים יש ערך עליון לבטיחות, ובמבצעים יש ערך עליון למשימה.

לסיכום, הבטיחות במבצעים היא פרמטר חשוב שיש להתייחס אליו. ואולם, ככל גורם אחר (אויב, קרקע, ועוד) היא אינה עומדת בפני עצמה אלא מהווה מרכיב במכלול השיקולים של המפקד, הן בתכנון המבצע והן בניהולו, לנוכח המשימה המבצעית. משום כך, רשאי המפקד ליטול סיכונים מחושבים גם בתחום הבטיחות, אם יגיע למסקנה כי הללו יתרמו להשגת המשימה ולהקטנת מספר הנפגעים הכולל. הסיכון הבטיחותי אינו בהכרח איום על המשימה, אלא יכול להיות (כסיכון מחושב) מנוף להשגתה. **ההערות למאמר זה מתפרסמות בסוף הגיליון.**

כקו אדום רציף.

המתאר השני: הסתערות בחסות סיוע קרוב של אש כוחותינו. הסיכון לכוחותינו משולב: הן מאש אויב "מדוכא" בשל אש הסיוע (ולכן יעילות האש שלו נמוכה) והן מאש כוחותינו המונחתת על היעד, ובטווח קרוב עשויה לסכן את כוחותינו. העקומות המשויכות למתאר זה מקווקות: סיכון כוחותינו מאש האויב מוצג כקו אדום מקווקו; סיכון כוחותינו מאש הסיוע מוצג כקו תכלת מקווקו; הסיכון המשולב מוצג כקו שחור מקווקו. תוצרי הגרף הם איכותניים (אין סקלה כמותית לשיעור הנפגעים), אולם הם נשענים על ידע חק"בי (ידע הנסמך על חקר ביצועים), לגבי יעילות ירי עקיף וישיר בתלות בגורמים משפיעים כטווח, דיוק ומיגון, ועל הערכת אפקט הדיכוי המושרה על האויב באמצעות אש סיוע ומקשה עליו להפעיל אש ישירה יעילה נגד כוחותינו.

הסיכון לכוחותינו בתמרון לעבר יעד אויב המיועד לכיבוש, עם ובלי אש סיוע

ניתן להתרשם מן התופעות הבאות:

- הסיכונים מכל סוגי האש גדלים עם ההתקרבות ליעד.
- הסיכון מאש הסיוע נמוך מאוד כאשר כוחותינו רחוקים מאות מטרים מן היעד, ועולה ככל שהם מתקרבים וכל עוד אש הסיוע מונחתת עליו.

הערות למאמר: רק דגים מתים שוחים עם הזרם (עמ' 10)

4. אגף התקשוב וההגנה בסייבה, 'מעבר לרשת' – תהליך מחשב אגפי - תוצרי שלב העיצוב, 10 ביוני 2018
5. אסטרטגיית צה"ל 2015, פרק ג'
6. שמואל שמואל, לייזר ברמן ואחרים, "הקרב הרבימדי מבעד לעדשה", בין הקטבים 17-16 (יולי 2018)
7. שם
8. עוד על אתגרים וחסמים תרבותיים ראו גיליון בין הקטבים 5, נובמבר 2015
9. אישור תוכניות לצוותי העליונות המודיעינית, עליונות במידע והעליונות בסייבר בתר"ש "תנופה" - סיכום הרמטכ"ל, 4 באוקטובר 2019
10. "חזון הטורנספורמציה הדיגיטלית" - אגף התקשוב וההגנה בסב"ר, טיוטה פנימית, מרס 2018
11. מתוך נאום שנשא פוטין בפני סטודנטים ביום המדע הלאומי, ספטמבר 2017. <https://www.rt.com/news/401731-ai-rule-world-2017/>
12. "חזון הטורנספורמציה הדיגיטלית" - אגף התקשוב וההגנה בסב"ר - טיוטה פנימית, מרס 2018

הערות למאמר: חזבאללה והחזיתים ולקחים מן המלחמה בתימן (עמ' 22)

1. Jennifer Bell, "Combat drones usher in era of 'war by remote' in the Middle East", *Arab news*, 23 September 2019
2. "Iran-Backed Houthi Claim Attack on Saudi-led Coalition Ship Near Strategic Strait, People's Mujahidin Organization Iran", *The Tower*, 14 June 2017
3. "US sends Navy destroyer to Yemen", *Al Arabiya*, 3 February 2017
4. "Saudi forces destroy Houthi boat, foil terror plot in Jazan", *Al Arabiya*, 25 April 2017; "Yemeni navy unveils new domestically-manufactured Mersad sea mine", *PressTV*, 13 October 2018
5. *PressTV*, 13 October 2018
6. "Saudi Arabia says it downed Houthi drones", *The New Arab*, 28 August 2019
7. Thomas Gibbons-Neff, Houthi forces appear to be using Iranian-made drones to ram Saudi air defenses in Yemen, report says, *The Washington Post*, 22 March 2017;
8. "Yemen's Houthis Say They Attacked Saudi's Najran Airport by Drone", *US News*, 23 May, 2019
9. "Houthi rebel drone targets senior officers at Yemen's Al Anad military base", *The National*, 10 January, 2019
10. יואב שטרן, "צה"ל מאשר: מזל"ט חיבאללה סיר מעל הריה", *הארץ*, 7 בנובמבר 2014
11. Dario Leone, "Now We Know How the Houthi Rebels in Yemen Used Modified Air-To-Air Missiles to Attack Planes from the Ground", *The national interest*, 17 July 2019
12. Farzin Nadimi and Michael Knights, "Iran's Support to Houthi Air Defenses in Yemen, Policywatch", *The Washington Institute*, 4 April 2018
13. "Yemen's Houthis 'shoot down' US-made drone near Saudi border", *The New Arab*, 1 November 2019
14. "Yemen's Houthi rebels say they shot down Saudi Apache helicopter", *Al Jazeera*, 29 November 2019
15. נעה לנדאו ועמוס הראל, "נתניהו: איראן הציבה בתימן טילים ארוכי טווח שמסוגלים לפגוע בישראל", *הארץ*, 28 באוקטובר 2019
16. יוני בן מנחם, "אזהרה מתימן", *The Marker*, 10 בנובמבר 2019

הערות למאמר: האבולוציה של הכוחות למבצעים מיוחדים בעת המודרנית (עמ' 26)

1. בעוד שבארצות הברית הביטוי "כוחות מיוחדים" (US SF - SPECIAL FORCES) מתייחס ליחידות מסוימות בצבא היבשה, שאנשיהן, המכונים גם "הכומתות הירוקות", יוצאים למשימות מיוחדות בקרב מקומיים כדי להמריס ולרתום אותם לטובת האינטרס האמריקני, הקורא הישראלי מייחס את הביטוי "כוחות מיוחדים" כשם גנרי לכלל היחידות העוסקות במבצעים מיוחדים (תורגם ל"כו"מ").

1. יוצא דופן מעט הוא המלט"ק, אשר ממקד עצמו בלימוד ובקריאה של ספרות מקור בתחום התיאוריה הצבאית
2. טל טובי, "השליטה באוויר: תיאוריות צבאיות על אודות כוח אווירי", *מערכות* 486-485, עמ' 30-35
3. Paul A Samuelson, "A Note on the Pure Theory of Consumers Behaviour", *Economica* 5 (17) 1938, pp. 61-71
4. Edward M. Earle (ed.), *Makers of Modern Strategy: Military Thought from Machiavelli to Hitler*, Princeton UP, Princeton, 1943; Peter Paret (ed.), *Makers of Modern Strategy: From Machiavelli to the Nuclear Age*, Princeton UP, Princeton, 1986
5. Stephen M. Walt, "The Search for a Science of Strategy: A Review Essay", *International Security* 12 (1) 1987, pp. 140-165
6. Azar Gat, *The Origins of Military Thought: From the Enlightenment to Clausewitz*, 1989; *The Development of Military Thought: The Nineteenth Century*, 1992; *Fascist and Liberal Visions of War: Fuller, Liddell Hart, Douhet, and Other Modernists*, 1998
7. הספרים פורסמו בהוצאת אוניברסיטת אוקספורד. בתרגום לעברית שני הספרים הראשונים אוגדו לספר אחד: *מקורות המחשבה הצבאית המודרנית* (מערכות, 2000), והספר השלישי תורגם בשם *התפתחות המחשבה הצבאית המאה ה-20* (מערכות, 2003).
8. Eugene L. Rasor, "Azar Gat, The Development of Military Thought: 19th Century" (Book Review), *The Historian* 56, no. 2 (1994), pp. 374-375
9. Jan Angstrom and J. J. Widen, *Contemporary Military Theory: The Dynamics of War*, Routledge, New York, 2015; Elinor C. Sloan, *Modern Military Strategy: An Introduction*, Routledge, New York, 2017
10. Nick J. Bosio, *Understanding War's Theory*, Australian Army Occasional Paper, 2018
11. עומר מורג, "הכשרת הקצונה הבכירה בצבאות זרים – השוואה", סימוכין 02289-350967300-299, ענף תיאום בין-אומי ושיתוף פעולה של אגף המבצעים, צה"ל, ינואר 2020
12. הגם שיש אחרים שבוודאי ניתן להכניסם לרשימה הנ"ל, הרי שלכותבי מאמר זה שמורה העדפה הנובעת מקריאה בדיעבד של מחקרים רבים שנמצאו כבעלי התועלת הגדולה ביותר למחקר זה
13. שמות הספרים שתורגמו לעברית מובאים כלשונם (פרט לספרו של לידל הארט *אסטרטגיה של גישה עקיפה*, ראו הערה 13). שאר הכותרים לקוחים משפת המקור או מהתרגום לאנגלית
14. ספרו המקורי והגרסאות השונות שפורסמו בעקבותיו במשך השנים: Henry Basil Liddell Hart, *The Decisive Wars of History*, G. Bell & Sons, London, 1929; *The Strategy of Indirect Approach*, Faber and Faber, London, 1941; *The Way to Win Wars*, Faber and Faber, London, 1943; *The Strategy of Indirect Approach*, Faber and Faber, London, 1946; *Strategy: The Indirect Approach*, Faber and Faber, London, 1954; *Strategy: The Indirect Approach*, Faber and Faber, London, 1967. שם ספרו של לידל הארט בעברית הוא *אסטרטגיה של גישה עקיפה*
15. Jill R. Russell, "With rifle and bibliography: General Mattis on professional reading", *STRIFE*, 7 may 2013

הערות למאמר: מוכנות צה"ל לטרנספורמציה הדיגיטלית (עמ' 16)

1. ניצן שדה, "פלנטת המידע", *כלביסט*, 5 באוקטובר 2015
2. Klaus Schwab, *The Fourth Industrial Revolution* USA: Crown Publishing, 2016
3. ערן אורטל, "מבולבלים?! גם אנחנו! פרסקטיבה היסטורית לדיון על 'בשה באופק'", בין הקטבים 17-16 (יולי 2018)
4. נורית כהן אינגר וליאור זכרון, "'לראות את הנולד' – שילוב יכולות בינה מלאכותית לשיפור העוצמה האווירית של צה"ל", *בין הקטבים* 12-11 (יוני 2017); אלי שרביט דובי רז, "מהשירות הימי לרוע אסטרטגית - מחשבות על דרום הים ב-2048", *מערכות* 477 (אפריל 2018); הרצי הלוי, "אמ"ן 2048: עליונות מודיעינית בעידן הדיגיטלי", *מערכות* 477 (אפריל 2018)

26. טל טובי, "לידתו של עוף החול – ההיסטוריוגרפיה של 'תכנית פניקס' והשינוי בחברה האמריקנית כלפי מלחמת וייטנאם", **היסטוריה** 13 גיליון שבע, תשס"ד, עמ' 13; מקנב, **פעולה מיידית**, כתר, ירושלים, 1999, עמ' 126
27. טל טובי, "להילחם מאחורי קווי האויב: המקורות המבצעיים והתורתיים של יחידות הסיוור האמריקניות בווייטנאם", **מערכות** 460, אפריל 2015, עמ' 54-61; <http://maarachot.idf.il/PDF/FILES/6/113646/pdf>; הרברט תומפסון, **שלטון ומרדנות: לקחי מלאיה ווייטנאם**, מערכות, תל-אביב, 1967, עמ' 102
28. John L. Plaster, Sog: **The Secret Wars of America's Commandos in Vietnam**, Simon And Schuster, New York, 1997; William Rosenau, **Special Operations Forces and Elusive Enemy Ground Targets: Lessons from Vietnam and the Persian Gulf War**, RAND Corporation, Santa Monica California, 2001, pp. 9-10
29. Dennis J. Cummings, **The Men Behind the Trident: SEAL Team One in Vietnam**, Bantem, New York, 1998
30. David Fitzgerald, **Learning to Forget: US Army Counterinsurgency Doctrine from Vietnam to Iraq**, Stanford, Palo Alto, CA, 2013, pp. 47-50
31. ראו למשל בועז גנור, **מבוך הלוחמה בטרור: כלים לקבלת החלטות**, המרכז הבינתחומי הרצליה, 2003, עמ' 31-38
32. Eliot A. Cohen, **Commandos and Politicians**, Harvard University Cambridge, 1978
33. Bernhard Blumenau, **The United Nations & Terrorism: Germany, Multilateralism, and Antiterrorism Efforts in the 1970s**, Palgrave Macmillan, Basingstoke, 2014
34. אביגדור שחן, **מבצע כדור הרעם, הוא מבצע אנטבה, מסדה**, ראשון לציון, 1993
35. Gregory Fremont-Barnes, **Who Dares Wins: The SAS and the Iranian Embassy Siege 1980**, Osprey, Oxford, 2009
36. Steven Emerson, **Secret Warriors: Inside the Covert Military Operations of the Reagan Era**, G. P. Putnam's Sons, New York, 1988, p. 26
37. Ibid
38. RAND Corporation (Research and Development) הוא מכון מחקר אמריקני המייעץ לממשלות ולגופים בינלאומיים בעיצוב תהליכי מדיניות ציבורית ומספק שירותי מחקר במגוון תחומים, בהם ביטחון
39. Bruce Hoffman, **Commando Raids: 1946-1983**, RAND, Santa Monica, CA, 1985
40. 99th United States Congress, Senate, Committee on Armed Services, **Defense Organization: The Need for Change – Staff Report**, U.S. Government Printing Office, Washington, DC, 1985
41. United States Special Operations Command, **History: 1987-2007**, USSOCOM/SOCS-HO, MacDill AFB, FL, 2007, pp. 5-8
42. Linda Robinson, **Masters of Chaos: The Secret History of the Special Forces**, Public Affairs, New York, 2004, p. 16
43. "בעולם הפכפך וסוער לכוחות למבצעים המיוחדים יש תפקיד קריטי להוציא לפועל את האסטרטגיה החדשה" – אמר שר ההגנה האמריקני דיק צ'ייני: Dick Cheney, Secretary of Defense, **Annual Report to the President and Congress**, U.S. Government Printing Office, Washington DC, 1992, p. 102
44. Mark Bowden, **Black Hawk Down: A Story of Modern War**, Signet, New York, NY, 1999; ובתרגומו לעברית: מרק באודן, **התרוסקות במוגדישו**, מערכות, תל-אביב, 2002; טל טובי, "האם עקרונות המלחמה מתאימים לכוחות למבצעים מיוחדים? פעילות כוח שממה רג'ר בסומליה במקרה מבחן", **מערכות** 416, דצמבר 2007: <http://maarachot.idf.il/PDF/FILES/8/112268.pdf>; אל"ם ("מיל") ד"ר יגאל אייל, "לחימה אסימטרית במוגדישו", **מערכות** 380-381, דצמבר 2001
45. Howard Wasdin and Stephen Templin, **Seal Team Six, Sphere**, London, 2011
46. Colin S. Gray, **Modern Strategy**, Oxford University Press, New York, 1999, pp. 286-289
47. Paul Virilio, **Speed and Politics**, MIT Press, Cambridge, MA, 2006
48. William S. Lind et al, "The Changing Face of War: Into the Fourth Generation", **Marine Corps Gazette** 73, no. 10, October 1989
2. כדי להבחין בין המשמעויות השונות שמושג אשתמש בביטוי "כומ"מ" כתרגום לשם שבו משתמשים האמריקנים וחוקרים שונים מהמערב בבואם לתאר באופן גנרי את כלל הכוחות והיחידות העוסקים במבצעים מיוחדים בעת המודרנית (SOF - SPECIAL OPERATIONS FORCES)
3. תומס אדוארד לורנס, **שבעה עמודי חוכמה: חיגית ניצחון**, מודן ומשרד הביטחון, 2006
4. מאזיל הנרי לידל הארט, **אסטרטגיה של גישה עקיפה: מאה דורות של מלחמה**, מערכות, תל-אביב, 1956
5. Otto Heilbrunn, **Warfare in the Enemy Rear**, Allen & Unwin, Crows Nest, Australia, 1963, pp. 27-28
6. וגם כתב עליו את ספרו Basil Henry Liddell Hart, **'T. E. Lawrence': In Arabia and After**, J. Cape, London, 1934
7. סא"ל נדב פדן וסא"ל אסף חזני, "מה בין יחידה מיוחדת ליחידות הרגילות של הצבא?" **מערכות** 465, יוני 2016, עמ' 44
8. יורג'יניה קואלס, **מפקד הרפאים**, קלע, מתרגם יעקוב גולדמן, מערכות, תל-אביב, 1958; או ג'ד שמרון, **צבא אחר: יחידות מיוחדות בצבאות העולם**, משרד הביטחון, תל-אביב, 2007, עמ' 52
9. צ'רצ'יל הצליח לברוח מן השבי, והדבר הביא לו תהילה רבה שמאוחר יותר סייעה לו רבות בהצלחתו הפוליטית הראשונה. על תקופת שבו ובריחתו הנועזת הוא כתב את הספר **London to Ladysmith Via Pretoria**
10. מקור המונח "קומנדו" במלחמת הבורים (1899-1902), שבמהלכה קהילות אפריקניות הקימו מיליציות מקומיות כדי להילחם בשבטי הזולו. השתמשו בו במקור כקומנד - לציון פיקוד, אולם מקור המילה בלטינית. במלחמת הבורים השנייה המיליציות הללו הופנו נגד הבריטים אשר למדו את נחת זרועם והעריכו אותם מאוד כלוחמים לא קונוונציונליים. כיום משתמשים במונח זה בעיקר כדי לתאר כוחות מיוחדים
11. ירון פלינט, "התפתחות הכוחות המיוחדים במלחמת העולם השנייה", **מערכות** 408, אוגוסט 2006, עמ' 28-37; וכן: Mark Seaman, ed., **Special Operations Executive: A New Instrument of War**, Routledge, London, 2006
12. Michael E. Haskew. **Encyclopedia of Elite Forces in the Second World War: The Complete Guide to Paratroop, Commando, Ranger, SS, Marine and other Elite Units, Pen & Sword Military**, Barnsley, 2007, p. 62
13. ניל בסקומב, **מבצר החורף**, משכל, תל-אביב, 2018, עמ' 60
14. Charles Messenger, **The Middle East Commandos** William Kimber, London, 1998
15. בהקשר זה רלוונטי מחקרה של עפרה גרייצר על וינגייט, אשר ראה אור גם בספר **שני צעדים לפני כולם**, ובו מתוארת בפרוטרוט שיטת הפעלה של כוח הצ'ינדיתים המיוחד של וינגייט במלחמה בזירת בורמה וכן הדיונים במטכ"ל הבריטי ובדרג מקבלי החלטות בנוגע להקמתם והפעלתם של כומ"מ במלחמה
16. ג'ד שמרון, **צבא אחר**, משרד הביטחון, תל-אביב, 2007, עמ' 44
17. ג'יימס אלטיירי, **ראשי-החנית**, מערכות, תל-אביב, 1965
18. ריצ'רד סימפקיין, **מרוץ אל העתיד: מחשבות על המלחמה במאה ה-21**, מערכות, תל-אביב, 1999, עמ' 347
19. לידל הארט, **אסטרטגיה של גישה עקיפה**, מערכות, תל-אביב, 1978, עמ' 43
20. Mao Tse-Tung, **On Guerrilla Warfare**, Ill: First Illinois Print Paperback, Champaign, 2000
21. סימפקיין, **מרוץ אל העתיד**, עמ' 373
22. Ernesto "Che" Guevara, **Guerrilla Warfare**, Bison Books, Winnipeg, Canada, 1998
23. יהושפט הרבי, **מלחמת הגרילה למלחמת הגרילה**, עבודת מחקר, הפקולטה למדעי החברה, אוניברסיטת בראילן, 1970, עמ' 1
24. Martin van Creveld, **The Transformation of War: The most Radical Reinterpretation of Armed Conflict Since Clausewitz**, Free Press, New York, 1991, p. 20
25. "U.S. Army Special Forces Command (Airborne): History", U.S. Army Special Operations Command, **The Internet Archive, Wayback Machine**, 21 July 2019
26. Susan L. Marquis, **Unconventional Warfare**, Brookings, U.S. Army War College, Washington, D.C. 1996, pp. 6-7

- United States Special Operations Command (USSOCOM), **U. S. Special Operations Command Fact Book 2013**, USSOCOM, Tampa, FL, 2013, p. 10 .73
- Andrew J. Mack, "Why Big Nations Lose Small Wars?", **World Politic** 27, no. 2, January 1975 .48
- דפרט סמית, **התועלת שבבוח – אמנות המלחמה בעולם המודרני**, מערכות, תל-אביב, 2013, עמ' 237 .49
- מקס בוט, **חדשנות במלחמה**, מתרגם אגמי בע"ם מודן ומערכות, (2007), עמ' 441-452; שון נילור, **יום שלא טוב למות בו: הסיפור שטרם סופר על מבצע אנקונדה**, מתרגם ומבאר אל"ם מיל' ד"ר יגאל אייל משרד הביטחון ומודן, בן שמון, 2015, עמ' 39-43 .74
- Stephen Biddle, "Special Forces and The Future of Warfare: Will Strategic Studies Institute Discussion?" S.O.F. Predominate in 2020 U.S. Army War College, Carlisle, PA, May 2004 .75
- Mary Kaldor, **New and Old Wars: Organized Violence in a Global Era**, Polity, Cambridge, MA, 1998 .51
- Capt. Malcolm Brailey, "The Transformation of Special Operations Forces in Contemporary Conflict", working Paper no. 127, Land Warfare Studies Centre, Australia, November p. 2, 2005 .76
- Frank G. Hoffman, "Hybrid Warfare and Challenges", **Joint Force Quarterly** 52, no. 1, 2009 .52
- Prof. Friedrich August Freiherr von der Heydt, **Modern Irregular Warfare: In Defense Policy and as a Military Phenomenon**, New Benjamin Franklin House, New York, NY, 1986, p. 66 .53
- David Charters, "From Palestine to Northern Ireland: British adaptation to Low Intensity Operation", in **Armies in Low-Intensity Conflict: A Comparative Analysis**, eds. David Charters and Maurice Tugwell, Brassey's Defence Publishers, London, 1989, p. 214 .54
- Chaim Asa וידידיה יערי, **לוחמה מבוזרת: המלחמה במאה ה-21**, משכל, תל-אביב, 2005, עמ' 119-127; ובגרסה מעודכנת לאחר מבצע "צוק איתן": חיים אסא וידידיה יערי, **ללחום אחרת: תפיסת הלחימה החדשה**, משכל, תל-אביב, 2014, עמ' 96 .55
- תומס ליבס וזוהר קמפף, **התקשורת בעתות מלחמה וטורר**, אוניברסיטה משודרת, משרד הביטחון ומודן, בן שמון, (2012), עמ' 7-35 .56
- רון שליפף, **לוחמה פסיכולוגית**, משרד הביטחון, תל-אביב, 2007 .57
- אסא ויערי, **ללחום אחרת**, עמ' 151-153 .58
- Dave Philipps, "Special Operations Troops Top Casualty List as U.S. Relies More on Elite Forces", **The New York Times**, 4 February 2017 .82
- John Arquilla, "The New Rules of War", **Foreign Policy** 178, March 2010 .59
- Nick Turse, "Donald Trump's First Year Set a Record for Use of Special Operations Forces", **The Nation**, 14 December 2017 .80
- SOCOM: **Policing the World**, The 2017 Forum Security Aspen **Aspen Institute**, Washington, DC, 2017, p. 17 .81
- Bernd Horn, "Special Men, Special Missions: The Utility of Special Operations Forces - A Summation", **Forces of Choice: Perspectives on Special Operations**, eds. Bernd Horn, J. Paul de B. Taillon, and David Last, McGill-Queens University Press, Kingston, 2004, pp. 5-6 .60
- Dana Priest, **The Mission: Waging War and Keeping Peace with Americas Military**, New York, 2004, pp. 16-17 .61
- John M. Collins, **Special Operations Forces**, NDU Press, Washington, DC, 1994, pp. 6-7 .62
- אליוט כהן, מיכאל ג' אייזנשטאדט ואנדרו ג' בסביץ, **סכנינים, טנקים וטילים: המהפכה הביטחונית הישראלית**, עיונים בביטחון המזרח התיכון 41, מרכז גבן-סאדאת למחקרים אסטרטגיים, אוניברסיטת בראיילן, 1999 .63
- Robert G. Jr. Spulak, **A Theory of Special Operations: The Origin, Qualities and Use of S.O.F.**, Joint Special Operations University, Hurlburt Field, FL, 2007, pp. 24-25 .64
- Cohen, Commandos and Politicians, p. 31 .65
- Department of the Army, Field Manual 100-2-1: **The Soviet Army – Operations and Tactics** (1984), ch. 2, p. 6 .4
- Viktor Suvorov, משימות אלו הוטלו על כוחות הספצנאז של הצבא הרוסי. ראו: "Spetsnaz: The Soviet Union's Special Forces", **Military Review** 64 Robin Neillands, **In the Combat Zone**: ראו גם: (3) 1984, pp. 30-46. **Special Forces since 1945** (New York: New York UP, 1998), pp. 77-78 .5
- שני גדודים מתוך העשרה הוקמו מקרב הכוחות הצבאיים של ארגונים פלסטיניים שפעלו בחסות סוריה. האחד השתייך לארגון אל-צאעקה והשני היה חלק מצבא השחרור הפלסטיני. שני הגדודים פעלו תחת הפיקוד הסורי שהגדיר להם את משימותיהם .6
- לסקירה על הקומנדו המצרי והסורי ראו: איתן הבר וזאב שיף, **לקסיקון מלחמת יום הכיפורים**, זמורה-ביתן ודביר, אור יהודה, 2003, עמ' 360-364 .7
- Kenneth M. Pollack, **Arabs at War: Military Effectiveness, 1948-1991** (Lincoln: Nebraska UP, 2002), p. 92 .8
- ראו את ההגדרה לכוחות מיוחדים במילון למונחי צה"ל, עמ' 253 .9
- Neil C. זונדר, **סיירת מטכ"ל**, כתר, ירושלים, 2000, עמ' 17. ראו גם: Livingstone and David Halevy, **Inside the PLO: Covert Units, Secret Funds, and the War against Israel and the United States** (New York: Quill and Morrow, 1990), p. 49; Neillands, **In the Combat Zone**, pp. 148-150 .10
- חיים נדל, **המעוז מנצח: מבצעים מיוחדים ומשולבים של כוחות צה"ל בהטסה** .11

- ובהשטה בין שתי מלחמות (1967-1973), מערכות ומודן, בן שמן, 2015
12. מתוך אתר חיל הים: <http://navy.idf.il/Article/1477>
13. כך למשל בספר המתאר את מלחמתה של חטיבה 7 במלחמת יום הכיפורים נכתב כי משימתה של פלוגת הסיוור החטיבתית הייתה לבצע תצפיות יום ולילה ואיסוף מודיעין לפעולות החטיבה. אילן סהר, **עד קצה גבול היכולת: חטיבה 7 במלחמת יום הכיפורים**, מערכות ומודן, בן שמן, 2013, עמ' 139
14. למעשה חשיבה מסודרת לגבי הפעלת כוחות מיוחדים בזמן מלחמה החלה בצה"ל בעקבות לקחי מלחמת לבנון השנייה (2006). אחד מתוצריה של חשיבה זו הייתה הקמתה, ב-2011, של מפקדת העומק, הכפופה ישירות לראש המטה הכללי, כאשר בזמן מלחמה מפקדת העומק תפעיל את היחידות המיוחדות. עמוס הראל, **הארץ**, 12 בדצמבר 2011. בקישור: <https://www.haaretz.co.il/1.1594005>
15. חשיבות שני המעברים נובעת מהיותם היחידים המאפשרים תנועה משוריינת מחלקה הדרומי של תעלת סואץ אל עומק סיני. תפיסתם על-ידי המצרים הייתה מונעת מצה"ל להעביר את עתודותיו אל זירת המלחמה
16. אלדד נחום וצבי, "לחימה בקומנדו המצרי במלחמת יום הכיפורים", **מערכות** 327, מנומבר-דצמבר 1992, עמ' 20-21
17. George W. Gawrych, **The Albatross of Decisive Victory** (Westport: Greenwood Press, 2000), p. 176
18. על שרידות המסוקים כנקודה קריטית בהצלחה או בכישלון של הפעלת כוחות מיוחדים ראו: Anthony H. Cordesman and Abraham R. Wagner, **The Lessons of Modern War** (vol. 1): The Arab-Israeli Conflicts, 1973-1989 (Boulder: Westview Press, 1990), pp. 100-101
19. מסוקים הופלו באמצעות תמרון שבו חלף מטוס הפנטום בגובה נמוך מעל רוטור המסוקים תוך הפעלת מבערים. כך נוצרו מערבולות אוויר, שהביאו לסחרור המסוק ולהתרסקותו על הקרקע
20. עוד על הקומנדו המצרי במלחמה ראו: דני אשר, **לשבור את הקונספציה**, מערכות, תל-אביב, 2003, עמ' 249-238
21. ראו למשל את תיאורו של אברהם אדן, מפקד אוגדה 162: אברהם אדן, **על שתי גדות הסואץ**, עידינים, ירושלים, 1979, עמ' 28. ראו גם: Trever N. Depuy, **Elusive Victory: The Arab – Israeli Wars, 1947-1974** (New York: Harper & Row, 1978), pp. 401-410
22. Pollack, **Arabs at War**, p. 108, p. 110
23. Gawrych, **The Albatross of Decisive Victory**, pp. 176-177
24. אשר, **לשבור את הקונספציה**, עמ' 246
25. Pollack, **Arabs at War**, p. 480-482
26. בסיסי ההתארגנות של כוחות המילואים נמצאו באזור ראש פינה ובתנועתם מזרחיה, לעבר רמת הגולן, הם היו חייבים לחצות את נהר הירדן
27. דני אשר (עורך ראשי), **הסורים על הגדרות: פיקוד צפון במלחמת יום הכיפורים, מערכות**, תל-אביב, 2008, עמ' 82. ראו גם: George E. Knapp, "Antiarmor Operations on the Golan Height, October 1973", in: Roger J. Spiller (ed.), **Combined Arms in Battle since 1939** (Fort Leavenworth: US Army CGSC Press, 1992), pp. 27-34
28. Pollack, **Arabs at War**, p. 491; Abraham Rabinovich, **The Yom Kippur War** (New York: Schocken Books, 2004), pp. 154-155
29. על כיבוש החרמון על-ידי הקומנדו הסורי והנזק לצה"ל ראו: אשר, **הסורים על הגדרות**, עמ' 110-111, 116. אחד החיילים שנפלו בשבי היה עמוס לוינברג, קצין מודיעין אשר בלחץ הקהילות מסר מידע רב לשווייץ ובכך זה גם את מהות קיומה ופעולותיה של סירת מטכ"ל. מידע זה חייב את אמ"ן לבצע שינויים דרמטיים בדפוסי הפעולה של מערכת המודיעין הישראלית
30. אשר, **הסורים על הגדרות**, עמ' 116
31. ראו: פסח מלוובני ויוסף ברגר, **מבצעי הקומנדו והכוחות המיוחדים הסורים ברמת הגולן במלחמת יום הכיפורים**, אפי מלצר בע"מ, מחקר והוצאה לאור, רעوت, 2017
32. אשר, **הסורים על הגדרות**, עמ' 83
33. פולק טוען כי נשיא סוריה, אסאד, לא אישר פשיטות קומנדו בעומק השטח הישראלי כיוון שגדודי הקומנדו הורכבו מחיילים שהיו נאמנים למשטר. לפיכך הוא לא רצה לסכן אותם ובקש להשאירם בקרבתו למקרה של הפיכה נגדו. ראו: Pollack, **Arabs at War**, pp. 479-480
34. זאת בניגוד למבצעים המיוחדים שערך צה"ל, אשר רובם ככולם שילבו הנחתת כוחות בשעות הלילה
35. Jerry Asher, **Duel for the Golan: The 100-Hour Battle that Saved Israel** (New York: William Morrow and Company, 1987), p. 185
36. אורן, **תולדות מלחמת יום הכיפורים**, עמ' 215
37. על התוכנית הסורית ראו: אשר, **הסורים על הגדרות**, עמ' 188-189
38. אלחנן אורן, **תולדות מלחמת יום הכיפורים**, משרד הביטחון, מחלקת היסטוריה, תל-אביב, 2013, עמ' 216
39. אורן, **תולדות מלחמת יום הכיפורים**, עמ' 217; אשר, **הסורים על הגדרות**, עמ' 192
40. לצד הקומנדו הסורי פעלו גם גדודי קומנדו עיראקיים אשר גם הם ביצעו
- משימות רגלים מובחרות ולא ביצעו פעולות השטח הישראלי. עם תחילת המערכה לכיבוש מחדש של החרמון על-ידי צה"ל הופנו יחידות קומנדו עיראקיות לתגבור הקומנדו הסורי. ראו: גבעתי, **המערכה בחרמון**, עמ' 408-407
41. גבעתי, **המערכה בחרמון**, 235-238
42. אירועים אלו ייבחנו בחלק העוסק בצה"ל
43. חנוך ברטוב, **דדו: 48 שנה ועוד 20 יום (חלק ב): יומן המלחמה**, דבי, אור יהודה, 2002, עמ' 395
44. יעקב ארז ורן אדליסט, "סיירות", בתוך: יעקב ארז ואילן כפיר (עורכים), **צה"ל בחילו: אנציקלופדיה לצבא וביטחון (כרך 14): סיירות ומינעוטים**, רביבים, תל-אביב, 1983, עמ' 35 (שקד), 32-73 (אגוז), 101-102 (חרוב). ראו גם: הבר ושיף, **לקסיקון**, עמ' 14, 193, 403-404. בתחילת המלחמה שימשה סיירת אגוז ככוח לוחם נגד פעילות המחבלים בגבול עם לבנון. בהמשך המלחמה פעלה לפי משימות שהוגדרה לה על-ידי אוגדות השריון שלחמו ברמת הגולן (146 ו-210). סיירת חרוב הגיעה לחזית סיני רק בשלהי המלחמה. סיירת גולני השתתפה בקרבות לכיבוש מחדש של החרמון. על פלוגת הסיוור של חטיבה 7 בימים הראשונים של המלחמה ראו: סהר, **עד קצה גבול היכולת**, עמ' 139-136. התיאור בספרו של סהר מצביע על העובדה כי משימות הסיירת היו לתמוך בפעולות החטיבה
45. חשוב לציון כי את מוצב החרמון הסורי כבשה חטיבת הצנחנים 317, שהייתה חטיבת מילואים
46. אלישיב שמשי, **ממני תראו וכן תעשו: על דוגמה אישית בשדה הקרב**, מערכות ומודן, בן שמן, 2016, עמ' 202
47. אורן, **תולדות מלחמת יום הכיפורים**, עמ' 286
48. שמשי, **ממני תראו וכן תעשו**, עמ' 209-218
49. מוקי בצר, **לוחם חשאי: סיפורו של איש היחידות המיוחדות בצה"ל**, כתב, ירושלים, 2005, עמ' 177. בהמשך מתאר בצר שיחה עם אברהם ארן, מקימה של סיירת מטכ"ל, שאמר לו כי לוחמי היחידה "...מיועדים למשימות בין המלחמות. הם לא אמורים לפעול במהלכן" (שם, עמ' 197)
50. זונדר, **סיירת מטכ"ל**, עמ' 35
51. משה גבעתי, **המערכה בחרמון: הקרבות ברכסי החרמון במלחמת יום הכיפורים**, בן שמן, מערכות ומודן, 2015, עמ' 265
52. בצר, **לוחם חשאי**, עמ' 192-195; זונדר, **סיירת מטכ"ל**, עמ' 25; גבעתי, **המערכה בחרמון**, עמ' 265-266; אביחי בקר, **אינדיאנים על גבעה 16: פלוגה בקרב החרמון**, משרד הביטחון, תל-אביב, 2003, עמ' 40-43
53. הבר ושיף, **לקסיקון**, עמ' 89. בסיום המלחמה שבו לוחמי הסיירת וכבשו את ג'בל עתקה
54. ברטוב, **דדו**, עמ' 500
55. זונדר, **סיירת מטכ"ל**, עמ' 26; אורן, **תולדות מלחמת יום הכיפורים**, עמ' 466
56. זונדר, **סיירת מטכ"ל**, עמ' 26, 164; גבעתי, **המערכה בחרמון**, עמ' 267-268
57. על המבצעים בזירת ים סוף ראו: זאב אלמוג, **עטלפים בים האדום: פעולות הקומנדו הימי במלחמת ההתשה ובמלחמת יום הכיפורים**, משרד הביטחון, תל-אביב, 2007, עמ' 153-205; סא"ל ג', "מהפתעה להפתעה: לוחמה זעירה בים סוף", **מערכות** 332 (אוקטובר 1993), עמ' 29-33
58. לסקירה כללית על שייטת 13 במלחמה ראו: הבר ושיף, **לקסיקון**, עמ' 395-396
59. ראו: מייק אלדד, **שייטת 13: סיפורו של הקומנדו הימי**, מערכות, תל-אביב, 1993, עמ' 493-497; אורן, **תולדות מלחמת יום הכיפורים**, עמ' 411
60. ראו גם חיים נדל, **בין שתי המלחמות (1967-1973)**, מערכות, תל-אביב, 2006, עמ' 229-241
61. על גדודי הסיוור הפיקודיים במלחמת ששת הימים ראו: ארז אדליסט, "סיירות", עמ' 23 (שקד), 51 (אגוז), 76-77 (חרוב)
62. ברטוב, **דדו**, עמ' 559. עוד על סיירת חרוב במלחמת ששת הימים ראו: חגי לוטן, **סיפורו של סיירת חרוב**, הוצאת ילנה לוס, תל-אביב, 2014, עמ' 36-38. בקריאה בקורותיה של חרוב במלחמת ששת הימים ממלדת שסיירת זו הופעלה במתכונת דומה גם במלחמת יום הכיפורים. במידה רבה כך ניתן לתאר גם את פעולותיה של סיירת שקד
63. ראו למשל: עמנואל סקל, **הסדיר יבלום? כך הוחמצה ההכרעה בסיני במלחמת יום הכיפורים**, מעריב, תל-אביב, 2011, עמ' 107
64. בקר, **אינדיאנים**, עמ' 28. הספר מתאר כיצד לוחמי גולני אספו רובי קלשניקוב מגופות החיילים הסורים על-מנת להילחם באמצעותם. כמו כן, בתמונות רבות מהתקופה ניתן לזהות את לוחמי הרגלים הישראליים נושאים את רובי הסער הרסיים. לאחר המלחמה צוידו יחידות צה"ל ברובה זה (אם כי יש עדויות לכך שכבר פעל במלחמת יום הכיפורים. כמו כן, לאחר המלחמה הוקמו בחטיבות הרגלים פלוגות נ"ט (עורב) על בסיס טילי ה-TOW, והפלוגות המסייעות צוידו בטילי דראגון

הערות למאמר: מבצע "קרנף" (עמ' 40)

1. אמיר בוחבוט, "חטיבת הקומנדו של צה"ל יוצאת לדרך: נחזק את השימוש בתחבולה", **וואלה! חדשות**, 28 בדצמבר 2015
2. עמוס הראל, "צ'יקו תמיר חושב שתוכנית גנץ עלולה להוביל לאסון", **הארץ**, 18 ביולי, 2013
3. משה דיין, **אבני דרך**, עידינים, ירושלים, 1976, עמ' 61-71
4. דב תמרי ואהרן זאבי פרקש, **ואיך נדע**, ידיעות ספרים, תל-אביב, 2011, עמ' 181
5. משה דיין, יומן מערכת סיני, עם הספר, תל-אביב, 1965, עמ' 90-92
6. סטיבן פרספילד, **שער האריות**, ידיעות ספרים, ראשון לציון, 2017, עמ' 259-269
7. עפר שלח, האומץ לנצח, ידיעות ספרים, תל-אביב, 2015, עמ' 173
8. **שם**, עמ' 177-179
9. **שם**, עמ' 138
10. **שם**, עמ' 178
11. **שם**, עמ' 43
12. ג'יימס אלטיירי, **ראשי החנית**, מערכות, תל-אביב, 1965, עמ' 12
13. George W. Smith. **Carlson's Raid: The Daring Marine Assault on Makin**, Berkley Trade, 2001, p. 23
14. אלטיירי, 1965, עמ' 52
15. **שם**, עמ' 33
16. **שם**, עמ' 124
17. **שם**, עמ' 228
18. מרטין בלומנסון, **פאטון האיש והאגדה**, מערכות, תל-אביב, 1989, עמ' 1308
19. סטיבן אמברוז, **יום הפלישה**, זמורה ביתן, אור יהודה, 2002, עמ' 350-366
20. William H. McRaven. **Spec Ops: Case Studies in Special Operations Warfare Theory and Practice**, Presidio Press, 1995, pp 245-286
21. טל טובי, "כוחות מיוחדים בסדר כוחות רג'ימנט – רג'ימנט הרינג'רס 75", **מערכות** 410-409 (דצמבר 2006), עמ' 36
22. **שם**, עמ' 37
23. אלון היידי טופל, **מלחמה ואנטי-מלחמה**, ספרית מעריב, אור יהודה, 1997, עמ' 58-71
24. רוברט סקילס, **ניצחון ודאי במדבר**, תוה"ד-מחלקת היסטוריה, אור יהודה, 1997, עמ' 41-43
25. Sean Naylor. **Relentless Strike**, St. Martin's Griffin, 2015, p 114
26. טובי, דצמבר 2006, עמ' 39
27. שון ניילור, **יום שלא טוב למות בו**, הוצאת משרד הביטחון, תל-אביב, 2007, עמוד 58
28. Seymour M. Hersh, "ESCAPE AND EVASION", **The New Yorker**, November 12, 2001
29. CNN LARRY KING LIVE, "Interviews with John Kerry, Randy "Duke" Cunningham, George Joulwan", CNN, December 14, 2001
30. Seymour M. Hersh, "ESCAPE AND EVASION", **The New Yorker**, November 12, 2001
31. נועם אופיר, "שקט, נלחמים", **ביטאון חיל האוויר**, גיליון 142 (234), 1 בדצמבר 2001
32. אמיר אורן, "כישלון ההרתעה, ההרתעה והאבטחה", **הארץ**, 12 בספטמבר 2001
33. אריק שמיט, "רק מטרות מיוחדות מגיעות לאישור הנשיא", **הארץ**, 24 באוקטובר 2001
34. Seymour M. Hersh, "ESCAPE AND EVASION", **The New Yorker**, November 12, 2001
35. טל טובי, דצמבר 2006, עמ' 39
36. Sean Naylor. **Relentless Strike**, St. Martin's Griffin, 2015, p 109
37. CNN LARRY KING LIVE, "Interviews with John Kerry, Randy "Duke" Cunningham, George Joulwan", CNN, December 14, 2001
38. **Operation ENDURING FREEDOM**, U.S Army Military History, 2008, p. 14
39. נועם אופיר, "שקט, נלחמים", **ביטאון חיל האוויר**, גיליון 142 (234), 1 בדצמבר 2001
40. Seymour M. Hersh, "ESCAPE AND EVASION", **The New Yorker**, November 12, 2001
41. נתן גוטמן, "פעולת קומנדו קרקעית של צבא ארה"ב באפגניסטאן", **הארץ**, 20 באוקטובר 2001
42. "בוש הורה: לחסל את בן לאדן", **Ynet**, 21 באוקטובר 2001
43. **Operation ENDURING FREEDOM**, U.S Army Military History, 2008, p. 14
44. ריאיון עם גנרל ג'וזף ווטל, תל-אביב, 29 בינואר 2020
45. טייסת מסוקים המתמחה במבצעים מיוחדים המשתייכת לצבא היבשה האמריקני, אשר הוקמה ב-1981 בעקבות כישלון מבצע "ציפור הנשר". הטייסת אחראית על הטסת לוחמי היחידות המיוחדות האמריקניות, ובהם הכוחות המיוחדים של צבא היבשה, כוח דלתא, הקומנדו הימי (ה-Navy SEALs) והאגף לפעולות מיוחדות של ה-CIA
46. אורן לינצ'בסקי, "ללמוד מהרינג'רים", **מערכות** גיליון 457, אוקטובר 2014, עמודים 40-49
47. מרק בודן, **בן לאדן – החיסול**, כנרת, זמורה-ביתן, אור יהודה, 2012, עמ' 218
48. טל לברם, "הצבא יכול לבוא בטענות רק לעצמו", **רדיו 103**, 9 במרס 2020
49. ריאיון עם גנרל ג'וזף ווטל, תל-אביב, 29 בינואר 2020
50. גל פרל פינקל, "פשיטות מעבר לגבול יחזקו את תחושת המסוגלות של כוחות היבשה, אך הן חייבות לשרת אסטרטגיה", **דבר ראשון**, 13 במרץ 2019
51. יהודה יוחננוף, "עקרונות המלחמה של צה"ל – צריך להוסיף את הגמישות", **מערכות** 455 (יוני 2014), עמ' 62
52. גדי איזנקוט, "חיוניות התמרון היבשתי", הרצאה בכנס התמרון היבשתי ככלי חיוני בביטחון הלאומי, המכון למחקרי ביטחון לאומי, 21 בנובמבר 2019
53. אהוד ערן, **תמצית געגוע**, ידיעות ספרים, תל-אביב, 2007, עמ' 211
54. גל פרל פינקל, "עומק לפנים", **שורטי**, המכון למחקרי ביטחון לאומי, 23 במרץ 2016
55. רועי לוי, "להרוג את רומל", **מערכות** 480-481, נובמבר 2018, עמ' 55
56. אלישיב שמשי, **ארדוף אויבי ואשיגם**, מודן והוצאת משרד הביטחון, 2019, עמ' 47-68
57. הארולד "האל" מור וג'וסף ג' לאלווי, **חיילים היינו וצעירים**, צה"ל/פ"ם – המכון לחקר הטקטיקה והפעלת הכוח, 2011, הקדמה למהדורה העברית מאת אל"ם ירון פיקלמו, עמוד 9
58. אמיר בוחבוט, "המלחמה על הגדר: הונאה היא שם המשחק", **וואלה! חדשות**, 25 באפריל 2014

הערות למאמר: "כשהתותחים רועמים, המוזות שותקות" (עמ' 48)

1. המיס מגדיר את המלחמות החדשות "מלחמות הדור הרביעי". הוא מניח את משקל הכובד במלחמות אלה על ההיבט התודעתי וטוען כי היעד במלחמות כיום הוא להכריע באופן תודעתי את מקבלי ההחלטות של הצד היריב, להביאם לכדי הבנה שלא יוכלו להשיג את מטרותיהם ובכך לצמצם את המוטיבציה שלהם לפעול בהיבט הפיזי. **Thomas X. Hammes, Insurgency: Modern Warfare Evolves into a Fourth Generation**, Institute for National Strategic Studies: National Defence University, Washington, January 2005
2. אונטולוגיה היא תחום בפילוסופיה שמשמעותו "תורת ההווה" או "תורת היש", והוא עוסק בטבע של הקיים או המציאות. גידנס, בהגדרתו את רכיב הביטחון האונטולוגי, הרחיב את הדין העוסק בביטחון לאומי. לפיו, לזהות הקולקטיבית של האזרחים מקום משמעותי ביצירת תחושה של ביטחון לאומי. איום על ביטחון אונטולוגי מתרחש כאשר נוצרים מצבים קריטיים היוצרים תחושת חרדה בקרב הפרטים בחברה, ובמשמעות הביטחונית-צבאית - יצירת חוסר ודאות ואי-יציבות
3. Felix Berenskoetter, **Identity in international relations**, The International Studies Encyclopedia. Oxford: Wiley-Blackwell, 2010, pp. 3594-3611
29. CNN LARRY KING LIVE, "Interviews with John Kerry, Randy "Duke" Cunningham, George Joulwan", CNN, December 14, 2001
30. Seymour M. Hersh, "ESCAPE AND EVASION", **The New Yorker**, November 12, 2001
31. נועם אופיר, "שקט, נלחמים", **ביטאון חיל האוויר**, גיליון 142 (234), 1 בדצמבר 2001
32. אמיר אורן, "כישלון ההרתעה, ההרתעה והאבטחה", **הארץ**, 12 בספטמבר 2001
33. אריק שמיט, "רק מטרות מיוחדות מגיעות לאישור הנשיא", **הארץ**, 24 באוקטובר 2001
34. Seymour M. Hersh, "ESCAPE AND EVASION", **The New Yorker**, November 12, 2001
35. טל טובי, דצמבר 2006, עמ' 39
36. Sean Naylor. **Relentless Strike**, St. Martin's Griffin, 2015, p 109

8 בספטמבר 2012

9. דוח הוועדה לבדיקת אירועי המערכה בלבנון 2006, דין וחשבון סופי כרך א', ועדת יוגורד, ינואר 2008, עמ' 348

10. שם, עמ' 75

11. פירוט עיצוב קונספט מיגון הרכב, משקלו ורמת המיגון, במיוחד נגד IED, פורסם בסקירת עיתון מפא"ת. מקסי בלום, גיליון נובמבר 2018 - <https://bit.ly/2zTyr7C>

12. סא"ל (מיל") מקסי י' בלום, "פיתוח רכב לחימה קרקעי: מיגון מעל הכל", BESAcenTer, 27 בנובמבר 2019

13. מרווח האוויר שבין תאי הלחימה הנפרדים, מאפשר לגלי ההלם / הדף שמקורם במטען התוקף, להתפוגג באוויר ללא העברת גלי הדף קטלניים למבנה. זאת עקב שטחי פנים קטנים ביחס לתא לוחמים גדול כמקובל כיום

14. הנפח הקטן של תא לחימה בודד מאפשר שטח הגנה קטן ולפיכך ריכוז ועיצוב מסת המיגון לכיוון מקור האיום, וכך יתאפשר להקטין באופן משמעותי את משקל הרכב הקרבי ועדיין להשיג מיגון מיטבי

15. תא"ל (מיל") אביגדור קליין וסא"ל (מיל") מקסי בלום, "קונספט לרכב קרבי ממוגן שובר שוויון", הרצאה בכנס לטרון בנושא & Presented in Ground Warfare & Logistic Conference, יולי 2018

16. Lt Col. (res.) Maxi Y. blum, "Land Combat Vehicles: Protection Must Come First", Besacenter, 28 November 2019

17. רא"ל (מיל") גדי איזנקוט, "התמרון היבשתי ככלי חיוני בביטחון הלאומי", יום עיון משותף למכון למחקרי ביטחון לאומי (INSS) והוצאת "מערכות", 21 בנובמבר 2019

הערות למדור: מפקסו של מג"ד (עמ' 64)

1. Horowitz D., Kimmerling B., "Some Social implications of military service and the reserve system in Israel," **European journal of sociology** 15, 1974, pp. 262-276

2. Samuel Phillips Huntington, **The Soldier and the State**, Harvard University Press, Cambridge, 1957

3. דוד בן-גוריון, "צבא ומדינה", **מערכות** 280-279 (מאי-יוני 1981), עמ' 1-11

4. אלוף יעקב עמידור, "למהותו של מקצוע הפיקוד הצבאי", **מערכות** 369 (פברואר 2000), עמ' 26-31

5. אביהו רונן, "המנהיג ואנשיו" בתוך: מיכה פופר ואביהו רונן (עורכים), **על המנהיגות**, מערכות ומשרד הביטחון, תל-אביב, 1992, עמ' 5

6. Reuven Gal, **A Portrait of the Israeli Soldier**, Greenwood Press, 1986

7. Benjamin Miller, **The concept of security: Should it be redefined?**, The Journal of strategic studies 24.2 (2001), pp. 13-42

8. J Mitzen, **Ontological Security in World Politics: State Identity and the Security Dilemma**, European Journal of International Relations, 12, 3 (2006), pp. 341-370

9. Steele, Brent J. "Ontological security and the power of self-identity: British neutrality and the American Civil War", Review of International Studies 31.3(2005): 519-540

10. פרייליך הציג את הסביבה האסטרטגית של מדינת ישראל: סכסוך ייחודי באורכו וחריפותו, סכסוך קיומי, מלחמות 'אין ברירה' כדי לשמור על עליונותה האזרחית, איום צבאי קונוונציונלי, בידוד בזירה הבינ-לאומית והשאיפה לסמוך רק על היכולות העצמיות של מדינת ישראל. Charles D. Freilich, **Israeli National Security: A New Strategy for an Era of Change**, Oxford university press, 2018

11. סער רוה, **מערכות** 410-409 (דצמבר 2006), עמ' 66-75

12. גבי סיבוני וגל פרנקל פינקל, "משבר מוטיבציה בגיוס לקרבי", **מבט על**, גיליון 11, בדצמבר 2017

13. אודי דקל ועומר עינב, "תפיסת ביטחון לאומי מעודכנת לישראל", מזכר מיוחד, המכון למחקרי ביטחון לאומי, פברואר 2017

14. "פולחן המתקפה תאם לחלוטין את קווי האישיות האסטרטגית הישראלית שהתאפיינה במנטליות מצור, דינמיות, יזמתיות, אלתור ויצירתיות מבצעית". דימה אדמסקי, **תרבות אסטרטגית וחדשנות צבאית**, מודן ומערכות, בן שמש, 2012, עמ' 178

15. אדמסקי מצוין כי ב"תפיסת ההפעלה החדשה" של צה"ל הציעו ליצור יחידות המשלבות אוויר וקרקע על-מנת להשיג את יתרונות התמרון הקרקעי תוך התאמתו למציאות החדשה. שם, עמ' 179

16. מתוך כנס שנערך במכון למחקרי ביטחון לאומי, תל-אביב, מאי 2018 - <https://www.inss.org.il/he/event/the-cognitive-campaign-gaza-as-a-case-study>

17. אליאור לוי, "הוא תושב עזה שהפוסט שלו הוביל למחאה המונית", **YNET**, 6 באפריל 2018

18. אחמד אבו רתימה, "צעדת השיבה: מה שהתחיל בפוסט בפייסבוק הפך לתנועה היסטורית", **שיחה מקומית**, 31 במרס 2019

19. רמי יונס, "שנה אחר, יוזם צעדות השיבה בעזה פותח את הלב בראיון נדיר", **שיחה מקומית**, 28 במרס 2019

20. אל"ם שי שבתאי ורס"ן ליאור רשף, "מאמץ התודעה בצה"ל", **מערכות** 457 (אוקטובר 2014), עמ' 34

21. לילא עבד אל-נוה, "מפגן פלסטיני: 'חמאס לא צריכים אותי יותר מכיוון שנהייתי נכה'", **מעריב**, 6 בנובמבר 2018

הערות למדור: תגובה (עמ' 68)

1. דותן דרוק, "הבטיחות במבצעים", **מערכות** 487 (מרס 2020), עמ' 43

2. מאיר פינקל, "קל באימונים - קשה בקרב", **מערכות** 425 (יוני 2009), עמ' 37-39

הערות למאמר: התמרון היבשתי חיוני לנטרול איום הרקטות על יישובי ישראל: דגשים, יכולות, פערים ומגמות (עמ' 58)

1. אמיר בוחבוט, "כ-700 רקטות ו-4 הרוגים ביומיים: השדרוג של חמאס מאז צוק איתן", **וואלה**, 6 במאי 2019

2. נועם אופיר, "השלב הבא: פצצות מבריקות", **ביטאון חיל האוויר** 125 (226), 1 בפברואר 1999

3. ורדה תללה, "מחפשי המטרות", **ביטאון חיל האוויר** 1228, 1 במאי 2016

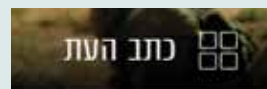
4. ד"ר אפרים כהנא, "צבא מקצועי ומצומצם", **nrg**, 3 בספטמבר 2012

5. "Number of U.S. soldiers killed in the Iraq war from 2003 to 2019", Statista Research Department, 4 June 2019 - <https://bit.ly/2wHUM6n>

6. נועם אמיר, "ישראל טועה בסדר העדיפויות: איום המנהרות אינו קיומי, ומהווה בעיקר לוחמה פסיכולוגית", **מעריב**, 28 בפברואר 2017

7. מתן צורי, "'מונופול קסאמים' ותוכנית פינו: בעוטף עזה מוכנים לסבב הבא", **ynet**, 8 ביולי 2017

8. יואב זיתון, "170 אלף רקטות מול החץ והכיפה. מפת הטילים", **ynet**,

עולמות התוכן של מערכות

שנת ה־80 למערכות היא הזדמנות טובה לחדש ולהתרענן. זו השנה שבה הפכה **מערכות** מכתב העת וההוצאה לאור של צה"ל לבית התוכן המקצועי של צה"ל לצבא ולביטחון לאומי. התחדשנו בפלטפורמת תוכן ייחודית באתר צה"ל, שבה תוכלו לקרוא מאמרי דעה (📄 **בין המערכות**), לעיין בגיליונות **מערכות** השונים (📄 **כתב העת**), לצפות בקטעי וידיאו מרתקים (🎥 **וידיאו**) ולקבל מידע על מגוון ספרים חדשים וקלסיים. שראו אור בהוצאת הספרים **מערכות** (👤 **הוצאת הספרים**).

בין גיליון מודפס למשנהו אתם מוזמנים להתעדכן ולהביע דעה בעמוד הפייסבוק של **מערכות**, בערוץ הטלגרם ובטוויטר של **מערכות**.

הצטרפו לערוצים הדיגיטליים של **מערכות**:

לכניסה לעמוד **מערכות** באתר צה"ל סרקו את ה-QR:

לתכנים נוספים בנושאי צבא וביטחון לאומי הצטרפו לדף הפייסבוק של **מערכות**

לעדכונים שוטפים הצטרפו לערוץ הטלגרם של **מערכות**

לציוצים שוטפים הצטרפו לטוויטר של **מערכות**

